

**STAN SEKTORA MSP W 1999 ROKU
TENDENCJE ROZWOJOWE
W LATACH 1994–1999**

**Praca zbiorowa pod redakcją naukową
doc. dr hab. Józefa CHMIELA
Konsultacja naukowa: prof. dr hab. Leszek ZIENKOWSKI**

Warszawa 2001

Autorzy:
Krzysztof Berger
Józef Chmiel
Zofia Pawłowska
Leszek Zienkowski

Redakcja:
Małgorzata Skrzek-Lubasińska

© Copyright by Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, 2001

Projekt serii:
Tadeusz Korobkow

Projekt okładki:
Jakub Osiński, Jacek Pacholec

Publikacja została przygotowana dzięki finansowemu wsparciu Unii Europejskiej i wydana w ramach realizacji „Kierunków działań Rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw do 2002 roku”.

ISBN 83-88802-09-7

Wydanie I
Nakład 500 egzemplarzy

Spis treści

Przedmowa	5
1. Zarejestrowane i aktywne MSP w 1999 roku	10
1.1. Uwagi metodologiczne	10
1.2. Przedsiębiorstwa zarejestrowane	11
1.3. Przedsiębiorstwa aktywne	13
1.4. Aktywne MSP według sekcji Europejskiej Klasyfikacji Działalności	18
1.5. Dynamika zmian liczby przedsiębiorstw aktywnych	19
2. Pracujący w sektorze MSP	25
2.1. Liczba i udział pracujących w MSP na koniec 1999 roku ...	25
2.2. Struktura pracujących w sektorze MSP	30
2.3. Tempo zmian liczby pracujących w 1999 roku	31
2.4. Przeciętna liczba pracujących łącznie z pracującymi w tzw. szarej strefie gospodarki	37
3. Wartość dodana brutto w przedsiębiorstwach różnej wielkości	47
3.1. Uwagi ogólne	47
3.2. Struktura PKB w latach 1998 – 1999	48
3.3. Udział MSP w tworzeniu wartości dodanej brutto	54
3.4. Wartość dodana brutto na pracującego w sektorze prywatnym	55
4. Przychody przedsiębiorstw różnej wielkości w 1999 r.	60
4.1. Udziały przychodów MSP w przychodach ogółem	60
4.2. Udział MSP w przychodach a ich udziały w zatrudnieniu i wartości dodanej brutto według sekcji gospodarki	66
5. Sytuacja finansowa MSP	73
5.1. Grupy przedsiębiorstw według wielkości oraz rodzaju prowadzonej księgowości	73
5.2. Dochody przedsiębiorstw najmniejszych zatrudniających do 9 osób	76

5.3. Dochody przedsiębiorstw prowadzących uproszczoną księgowość o zatrudnieniu 10–49 osób	78
5.4. Sytuacja finansowa przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe	79
5.4.1. Rentowność obrotu brutto	79
5.4.2. Rentowność obrotu netto	89
5.4.3. Wskaźnik płynności finansowej pierwszego stopnia	90
5.4.4. Płynność finansowa drugiego stopnia	96
6. Inwestycje i innowacyjność MSP	99
6.1. Tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych w MSP	99
6.2. Udział nakładów inwestycyjnych MSP w nakładach ogółem	101
6.3. Struktura nakładów inwestycyjnych prywatnych przedsiębiorstw według grup środków trwałych	106
6.4. Nakłady inwestycyjne na pracującego w prywatnych MSP	112
6.5. Problemy finansowania rozwoju prywatnych MSP	115
6.6. Innowacje przemysłowych przedsiębiorstw średniej wielkości	123
6.6.1. Przedsiębiorstwa wprowadzające innowacje	123
6.6.2. Nakłady na innowacje	128
6.6.3. Zakup nowych technologii przez firmy średnie i duże w latach 1998–1999	135
7. MSP w układzie regionalnym (wojewódzkim)	138
7.1. Przedsiębiorstwa zarejestrowane	138
7.2. Przedsiębiorstwa aktywne – zmiany w przestrzennej lokalizacji MSP	140
7.3. Pracujący w sektorze MSP	147
7.4. Przychody ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów.	151
7.5. Nakłady inwestycyjne	153
7.6. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw przemysłowych.	154
Podsumowanie	159

Przedmowa

Obecna publikacja przedstawiająca sytuację małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) w roku 1999 jest już piątym opracowaniem Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS i PAN na temat wspomnianego sektora gospodarki. Poprzednie prace z tego cyklu pt.: *Wkład małych i średnich przedsiębiorstw w rozwój gospodarki polskiej*, *Stan i rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w latach 1994–1996*, *Stan sektora małych i średnich przedsiębiorstw w 1997 roku* oraz *Stan sektora MSP w 1998 roku*, *trendy rozwojowe w latach 1994–1998*, finansowane również ze środków Programu PHARE Unii Europejskiej, ukazały się odpowiednio w latach 1997, 1998, a dwie ostatnie z wymienionych w roku 2000. Zakres obecnej publikacji jest podobny do tych z lat 1998 i 2000. W porównaniu z publikacją ubiegłoroczną rozbudowane są w niniejszym opracowaniu fragmenty poświęcone wartości dodanej brutto wytworzonej w prywatnych przedsiębiorstwach małych, średnich i dużych w przeliczeniu na pracującego oraz wielkości zatrudnienia w tzw. szarej strefie gospodarczej. Dane na temat wielkości zatrudnienia w szarej strefie przedstawione zostaną po raz pierwszy w szerszym kontekście, a mianowicie łącznie z informacjami na temat przeciętnej liczby pracujących w sektorze MSP i w dużych przedsiębiorstwach. Prezentując dane dotyczące liczby pracujących w MSP ograniczyliśmy się dotychczas do podania liczby pracujących według stanu na koniec odpowiednich lat. Jednakże dane te nie obrazują sytuacji istniejącej na rynku pracy w sposób dostateczny, nie obejmują bowiem np. pracowników sezonowych i zatrudnionych na części etatów. Pogłębiające się trudności na rynku pracy były głównym powodem rozszerzenia zakresu naszej analizy dotyczącej zatrudnienia, tym bardziej, że jak wskazują liczni specjaliści, jedynie rozwój sektora MSP może efektywnie przeciwdziałać wzrostowi liczby bezrobotnych. Nowym elementem w obecnej publikacji jest także zestawienie pokazujące udziały małych i średnich przedsiębiorstw w poszczególnych sekcjach gospodarki pod względem wytworzonej wartości dodanej brutto, liczby pracujących czy wielkości przychodów. Wspomniane zestawienie i odpowiedni komentarz znajdują się w rozdziale czwartym niniejszej publikacji.

Przeważająca część danych statystycznych przytaczanych i komentowanych w tej publikacji przygotowana została przez GUS podobnie jak w roku poprzednim, to jest bez uwzględnienia szarej strefy gospodarczej. Jedynie opracowując dane na temat PKB i wartości dodanej wytwarzanej w przedsiębiorstwach różnej wielkości, które są omawiane

w rozdziale trzecim, GUS wziął pod uwagę istnienie szarej strefy. Na temat rozmiarów szarej strefy będzie mowa również w rozdziale drugim, przy okazji prezentacji danych na temat przeciętnej liczby pracujących w przedsiębiorstwach różnej wielkości w latach 1998–1999, oszacowanych przez autorów niniejszego opracowania na podstawie informacji opublikowanej przez GUS w *Roczniku statystycznym 2000*.

Pod zbiorową nazwą przedsiębiorstw rozumiemy w niniejszym opracowaniu takie podmioty gospodarcze jak: przedsiębiorstwa państwowe, komunalne, zagraniczne oraz stanowiące własność organizacji społecznych i fundacji, spółdzielnie, spółki (akcyjne, z ograniczoną odpowiedzialnością, jawne, komandytowe, cywilne), a także zakłady osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Badanie obejmuje przedsiębiorstwa prowadzące wszystkie rodzaje działalności poza *Rolnictwem i leśnictwem* oraz *Rybołówstwem i rybactwem* (sekcje A i B według Europejskiej Klasyfikacji Działalności – w skrócie EKD).

W obecnym opracowaniu pod nazwą „małe przedsiębiorstwo” rozumiemy podmiot o odpowiednim statusie prawnym, zatrudniający od 0 do 49 osób na podstawie stosunku pracy, a pod nazwą „średnie przedsiębiorstwo” – zatrudniający od 50 do 249 osób. Firmę, której załoga liczy powyżej 249 osób, nazywać zaś będziemy dużym przedsiębiorstwem. W kilku fragmentach opracowania będziemy używać także nazwy „najmniejsze przedsiębiorstwo” na oznaczenie firmy zatrudniającej od 0 do 9 osób. Należy tu wyraźnie podkreślić, że w skład liczby zatrudnionych, na podstawie której określana jest wielkość przedsiębiorstwa, nie wchodzi właściciele i członkowie ich rodzin pracujący w przedsiębiorstwach (współwłaściciele), a jedynie pracownicy najemni. Z tego powodu mogą istnieć przedsiębiorstwa o zerowym zatrudnieniu, co oznacza, że w danej jednostce pracuje sam właściciel, ewentualnie z rodziną. W odróżnieniu od kategorii „zatrudnieni”, kategoria „pracujący” obejmuje także właściciele i współwłaściciele, a więc nie mogą istnieć przedsiębiorstwa o zerowej liczbie pracujących w odróżnieniu od firm o zerowej liczbie zatrudnionych.

Jak wynika z poprzedniego akapitu, w 1999 r. wprowadzone zostały nowe definicje przedsiębiorstwa małego, dużego i średniego. W poprzednich publikacjach ZBSE GUS i PAN na temat MSP, małym przedsiębiorstwem nazywana była jednostka zatrudniająca do 50 osób, średnim – od 51 do 250 osób, a dużym – powyżej 250 osób. Zmiana granic przedziałów wyróżniających poszczególne klasy przedsiębiorstw według

wielkości związana była z koniecznością dostosowania się GUS do wymogów międzynarodowych. W celu zachowania porównywalności z danymi za 1999 r., co jest szczególnie istotne w przypadku obliczania wskaźników dynamiki, GUS przeliczył zgodnie z nowymi definicjami przedsiębiorstw małych, średnich i dużych dane za 1998 r. dotyczące większości kategorii rozpatrywanych w poprzednich publikacjach na temat MSP. Mimo tego, zmiana granic klas wielkości przedsiębiorstw spowodowała pewne trudności interpretacyjne w niniejszym opracowaniu.

O wiele większe interpretacyjne trudności spowodowała wprowadzona przez GUS w 1999 r. zmiana systemu sprawozdawczości statystycznej. W 1999 r. GUS objął badaniami reprezentacyjnymi wszystkie przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób niezależnie od ich formy prawnej, czyli także przedsiębiorstwa zaliczane do sektora publicznego oraz spółki inne niż cywilne, zobowiązane poprzednio do przysyłania sprawozdań statystycznych, w tym finansowych, bez względu na liczbę zatrudnianych pracowników. Przed rokiem 1999 badaniami reprezentacyjnymi objęte były tylko zakłady osób fizycznych i spółki cywilnej zatrudniające do 5 osób. Wspomniana tu zmiana systemu sprawozdawczości statystycznej spowodowała istotne ograniczenie zakresu informacji na temat MSP, szczególnie w przypadku danych charakteryzujących sytuację finansową firm różnej wielkości, o czy będzie mowa w rozdziale piątym niniejszego opracowania. Poza obszarem bardziej szczegółowej obserwacji statystycznej znalazło się bowiem ponad 42,5 tys. małych przedsiębiorstw prowadzących księgi handlowe (w tym ponad 34 tys. firm zatrudniających do 5 osób, przysyłających sprawozdania finansowe do GUS w 1998 r.), dla których dysponujemy, począwszy od 1999 r., jedynie zupełnie podstawowymi informacjami dotyczącymi wielkości zatrudnienia i przychodów, mimo iż na mocy obowiązujących zarządzeń zobligowane są one do opracowania rocznych bilansów finansowych¹.

¹ W większości rozwiniętych krajów zachodnich, bardziej szczegółowe informacje na temat przedsiębiorstw, zwłaszcza małych, uzyskuje się nie tyle na podstawie sprawozdań statystycznych co dzięki wykorzystaniu tzw. danych administracyjnych, m.in. informacji z urzędów skarbowych. W Polsce system umożliwiający wykorzystanie danych administracyjnych przez statystykę nie wyszedł jeszcze niestety nawet z fazy wstępnych projektów (por. sprawozdanie z prac Rady Statystyki za okres I kadencji, *Wiadomości Statystyczne* 1/2001, s. 77). Wprawdzie GUS nie jest głównym sprawcą tego zaniedbania to jednak jego decyzja dotycząca zmian systemu sprawozdawczości statystycznej w 1999 r jest bardzo kontrowersyjna. Rezygnacja ze sprawozdań, w przypadku firm posiadających osobowość prawną i zatrudniających do 9 osób, powinna być dokonana łącznie z adaptacją danych administracyjnych do potrzeb statystyki, a nie na długo przed nieznanym dziś terminem wykorzystania tych danych, ponieważ decyzjom powodującym pogorszenie jakości wyników badań statystycznych w efekcie zastąpienia pełnych badań przedsiębiorstw badaniami reprezentacyjnymi, powinny zawsze towarzyszyć działania rekompensujące negatywny efekt tych pierwszych.

Niniejsza praca składa się z ośmiu rozdziałów. W rozdziale pierwszym podane zostaną informacje na temat liczby przedsiębiorstw zarejestrowanych w rejestrze REGON oraz liczby tzw. przedsiębiorstw aktywnych, czyli rzeczywiście funkcjonujących w gospodarce w podziale na przedsiębiorstwa małe, średnie i duże oraz według sekcji gospodarki i form prawnych. Drugi rozdział poświęcony będzie zmianom liczby pracujących w MSP według stanu na koniec poszczególnych lat oraz przeciętnej liczby pracujących w kolejnych latach z uwzględnieniem tzw. szarej strefy. W trzecim rozdziale będzie mowa o wartości dodanej brutto wytworzonej przez MSP w poszczególnych sekcjach gospodarki oraz o wartości dodanej przypadającej na jednego pracującego w przedsiębiorstwach różnej wielkości. W rozdziale czwartym omówiona będzie struktura przychodów według wielkości przedsiębiorstw i sekcji gospodarki, a także podane będzie zbiorcze zestawienie dotyczące udziałów MSP w poszczególnych sekcjach pod względem liczby pracujących, wielkości przychodów i wytworzonej wartości dodanej wraz z odpowiednimi uwagami. Rozdział piąty poświęcony będzie omówieniu sytuacji finansowej przedsiębiorstw w 1999 r. na tle wyników uzyskiwanych wcześniej. Ze względu na odmienny status prawny przedsiębiorstw, a co za tym idzie różny sposób prowadzenia księgowości i zakres informacji finansowych przesyłanych do GUS, sytuacja finansowa przedstawiona będzie osobno dla trzech wydzielonych grup firm. W rozdziale szóstym podane będą informacje na temat wielkości i dynamiki nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw w 1999 r. oraz na temat wielkości nakładów przedsiębiorstw przemysłowych przeznaczonych na innowacje. W siódmym rozdziale omówiona będzie obszernie sytuacja MSP w układzie regionalnym, czyli liczba przedsiębiorstw oraz wielkość i dynamika zatrudnienia, przychodów i nakładów inwestycyjnych według województw w podziale na grupy przedsiębiorstw według wielkości. Wreszcie w ostatnim, ósmym rozdziale przedstawione zostaną końcowe wnioski na temat sytuacji MSP w 1999 r.

Większość analiz, których wyniki przedstawione są w niniejszej publikacji, oparta była na danych przygotowanych specjalnie przez GUS. Wszystkie te informacje prezentujemy pod koniec opracowania w obszernym Załączniku 1. Z kolei w Załączniku 2 przedstawiamy własne szacunki dotyczące niektórych kategorii, takich jak np. liczba przedsiębiorstw aktywnych czy wielkość przychodów przedsiębiorstw. Do oszacowania wielkości z Załącznika 2 wykorzystywane były nie tylko informacje przygotowane specjalnie przez GUS dla potrzeb analizy sektora MSP (por. Załącznik 1), lecz także informacje prezentowane wcześniej

przez GUS w innych publikacjach. Tablice zebrane w Załącznikach 1 i 2 pokazują z reguły bezwzględne wielkości dotyczące poszczególnych kategorii, podane w złotych lub jednostkach naturalnych. Natomiast liczne tablice zamieszczone w tekście prezentują wskaźniki, głównie dynamiki i struktury, obliczone na podstawie danych z Załączników 1 i 2.

Niniejsza publikacja opracowana została pod kierunkiem naukowym doc. dr hab. Józefa Chmiela, który jest również autorem rozdziałów 1–6 oraz 8 tego opracowania. Autorem rozdziału 7, poświęconego problemom rozwoju MSP w układzie regionalnym jest natomiast mgr Krzysztof Berger. Konsultantem naukowym całości opracowania był prof. dr hab. Leszek Zienkowski, za co autorzy składają mu osobne podziękowanie. Natomiast prace związane ze sprawdzeniem poprawności danych oraz przygotowaniem Załączników 1 i 2, zawierających tablice z danymi statystycznymi, nadzorowała dr Zofia Pawłowska.

1. Zarejestrowane i aktywne MSP w 1999 roku

1.1. Uwagi metodologiczne

Pierwszym etapem analizy sytuacji MSP w 1999 r. będzie porównanie liczby tzw. przedsiębiorstw aktywnych w okresie 1994-1999, a zwłaszcza między końcem roku 1998 a 1999. Przedsiębiorstwa aktywne (czynne) to jednostki prowadzące faktycznie działalność gospodarczą, w odróżnieniu od nieaktywnych, które zarejestrowane są w systemie REGON, lecz zaprzestały lub zawiesiły działalność, względnie nie rozpoczęły działalności po zarejestrowaniu i nie zgłosiły tego faktu do GUS. Z tego powodu, liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych przekracza znacznie liczbę firm prowadzących działalność, a wnioski opracowane na podstawie analizy syntetycznych zestawień z systemu REGON mogą całkowicie odbiegać od rzeczywistości.

Mówiąc najbardziej ogólnie, oszacowanie liczby przedsiębiorstw aktywnych polega na dodaniu do siebie liczby przedsiębiorstw przysyłających do GUS określone sprawozdania statystyczne, a w przypadku jednostek zwolnionych z tego obowiązku, dodanie liczby przedsiębiorstw ustalonej na podstawie badań reprezentacyjnych przeprowadzanych corocznie przez GUS. Tak np. oszacowanie liczby przedsiębiorstw aktywnych dla 1997 i 1998 roku polegało na dodaniu do siebie liczby przedsiębiorstw przysyłających do GUS ankietę SP, sprawozdanie F-02 (spółki poniżej 6 zatrudnionych, oprócz spółek cywilnych) oraz liczby aktywnych zakładów osób fizycznych i spółek cywilnych zatrudniających do 5 osób ustalonej na podstawie badania reprezentacyjnego za pomocą ankiety SP-3. W 1999 r. GUS objął badaniami reprezentacyjnymi wszystkie przedsiębiorstwa zatrudniające 9 lub mniej osób bez względu na ich formę prawną. Z tego względu, oszacowanie liczby przedsiębiorstw aktywnych w przypadku roku 1999 polegało na dodaniu do siebie liczby firm przysyłających do GUS ankietę SP oraz liczby najmniejszych jednostek, ustalonej na podstawie badania reprezentacyjnego za pomocą ankiety SP-3. Przy szacowaniu liczby przedsiębiorstw aktywnych nie były brane pod uwagę przedsiębiorstwa zaliczane do takich sekcji EKD jak A (*Rolnictwo i leśnictwo*) oraz B (*Rybołówstwo i rybactwo*), ponieważ obie te sekcje nie są w ogóle uwzględniane w badaniach sektora MSP. Co się natomiast tyczy sekcji J (*Pośrednictwo*

finansowe), to małe jednostki zaliczone do tej dziedziny gospodarki objęte zostały badaniami reprezentacyjnymi przez GUS po raz pierwszy w 1999 r. Dlatego pełna liczba przedsiębiorstw aktywnych w sekcji J mogła być ustalona również dopiero począwszy od 1999 r. Liczba ta jest podana w odpowiednich tablicach. Jednakże badając zmiany liczby przedsiębiorstw między końcem lat 1998 i 1999 musieliśmy z oczywistych względów wyłączyć sekcję J z tego porównania.

1.2. Przedsiębiorstwa zarejestrowane

Na koniec 1999 r. (por. tablica 2 z Załącznika 1) w rejestrze REGON zarejestrowane było 2 904 687 podmiotów gospodarczych poza *Rolnictwem i leśnictwem, Rybołówstwem i rybactwem* oraz *Pośrednictwem finansowym i Administracją publiczną*, czyli o 7,1% więcej niż na koniec roku poprzedniego. Z tej liczby 82 383 należały do sektora publicznego, a pozostałe 2 822 304 jednostki – do sektora prywatnego. Uwzględniając *Pośrednictwo finansowe*, liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych w rejestrze REGON wynosiła na koniec 1999 r. 2 998 456 czyli o 7,9% więcej niż rok wcześniej, z czego 83 966 podmiotów należało do sektora publicznego a 2 914 490 do prywatnego.

Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych (bez *Pośrednictwa finansowego*) zwiększyła się w 1999 r. o około 192 tys., a więc mniej niż w 1998 r. kiedy to odpowiedni przyrost wyniósł około 219 tys. Przyczyną tego było zmniejszenie się liczby nowych podmiotów² zarejestrowanych w REGON z około 461 tys. w 1998 r. do 363 tys. w 1999 r. Liczba przedsiębiorstw wykreślonych z rejestru REGON, czyli podmiotów zlikwidowanych³, była w 1999 r. również niższa niż rok wcześniej (241 tys. w 1998 r. oraz 172 tys. w 1999 r.).

² Bardziej szczegółowa informacja na temat nowych podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w 1999 r. podana jest w tablicy 4 z Załącznika 1, natomiast informacja dotycząca podmiotów zlikwidowanych w 1999 r. – w tablicy 6.

³ Liczba jednostek wg stanu na 31.12.1999 r. pomniejszona o liczbę jednostek nowopowstałych w 1999 r. i powiększona o liczbę jednostek zlikwidowanych w 1999 r. nie musi pokrywać się z liczbą jednostek wg stanu z 31.12.1998 r. W ciągu 1999 roku niektóre podmioty mogły bowiem zmienić rodzaj swojej przeważającej działalności i przenieść się między sekcjami A i B, które nie są rozpatrywane w niniejszym opracowaniu, a sekcjami pozostałymi. Z kolei inne jednostki mogły zostać na ich wniosek „ożywione”, czyli przywrócone z historycznej bazy systemu REGON (do której trafiły jako zlikwidowane) do bazy jednostek „żyjących”.

W tabelicy 1 z Załącznika 2 przedstawione są bardziej szczegółowe informacje na temat podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON według stanu na koniec lat 1998 i 1999. Z informacji tych wynika, że szybki przyrost liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych należących do sektora publicznego między rokiem 1998 a 1999 (o 19,3%) nie oznaczał zwiększania się liczby przedsiębiorstw państwowych lub spółek z większościowym udziałem Skarbu Państwa. Liczba zarejestrowanych przedsiębiorstw⁴ zaliczanych do sektora publicznego (bez *Administracji publicznej, Gospodarstw domowych zatrudniających pracowników* oraz *Organizacji międzynarodowych*) wynosiła na koniec 1999 r. 9 052, a więc tylko 10,8% ogólnej liczby podmiotów należących do sektora publicznego. Liczba zarejestrowanych przedsiębiorstw zaliczanych do sektora publicznego zmniejszyła się w 1999 r. o 5,2% w porównaniu z końcem roku poprzedniego. W sektorze publicznym rosła natomiast szybko liczba zarejestrowanych tzw. powiatowych i wojewódzkich jednostek organizacyjnych, co było związane oczywiście z wprowadzeniem na początku 1999 reformy administracji terenowej.

Liczba zarejestrowanych przedsiębiorstw zaliczanych do sektora prywatnego wynosiła na koniec 1999 r. 2 825 275 jednostek, a więc obejmowała 96,9 % wszystkich zarejestrowanych prywatnych podmiotów gospodarczych. Liczba zarejestrowanych prywatnych przedsiębiorstw wzrosła w 1999 r. o 7,1%, czyli zwiększyła się w tempie nieco wolniejszym niż zarejestrowanych podmiotów ogółem (wzrost o 7,9%). W grupie zarejestrowanych prywatnych przedsiębiorstw dominujący udział (około 84,1%) miały w 1999 r. tzw. podmioty bez szczególnej formy prawnej czyli głównie zakłady osób fizycznych. Na drugim miejscu pod względem liczebności (udział 10,2%) znajdowały się spółki cywilne, a następnie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (udział 4,7%) i spółdzielnie (udział 0,6%). Pomijając podmioty nie będące przedsiębiorstwami, pod względem tempa wzrostu liczby zarejestrowanych jednostek w sektorze prywatnym na czołowym miejscu znalazły się spółki komandytowe (wzrost między końcem lat 1998 i 1999 o 19,3%), spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (wzrost o 8,4%) oraz spółki cywilne (wzrost o 7,2%). Liczba zarejestrowanych zakładów osób fizycznych zwiększyła się w 1999 r. o 7,1%, czyli dokładnie w takim samym tempie jak liczba wszystkich zarejestrowanych firm prywatnych.

⁴ Określenie „przedsiębiorstwo” używane tu jest zgodnie z definicją podaną we Wstępie. Wprowadzenie w niniejszej pracy prowizorycznej definicji przedsiębiorstwa było konieczne ze względu na brak takiego określenia w oficjalnych zarządzeniach i przepisach prawnych. Również GUS w swoich publikacjach nie stosuje żadnej oficjalnej i jednolitej definicji przedsiębiorstwa.

1.3. Przedsiębiorstwa aktywne

Pod koniec 1999 r. liczba przedsiębiorstw aktywnych (oprócz *Rolnictwa i leśnictwa, Rybołówstwa i rybactwa oraz Pośrednictwa finansowego i Administracji publicznej*) wynosiła 1 761 304 (por. tablica 3 z Załącznika 2). Oznacza to wzrost w stosunku do końca grudnia 1998 r. tylko o 35 231, a więc znacznie mniej niż w 1998 r. kiedy to liczba przedsiębiorstw aktywnych w porównaniu z rokiem 1997 wzrosła aż o prawie 142,5 tys. Liczba małych przedsiębiorstw aktywnych była w 1999 r. równa 1 743 916, co stanowiło niemal dokładnie 99% wszystkich działających przedsiębiorstw. Liczba przedsiębiorstw średniej wielkości wynosiła 14 212 (nieco powyżej 0,8%), a przedsiębiorstw dużych była równa 3 176 (niecałe 0,2%).

Z wymienionej powyżej ogólnej liczby przedsiębiorstw aktywnych tylko 4 484 zaliczało się do sektora publicznego, z tego 1 390 jednostek było przedsiębiorstwami małymi, 2 123 – średnimi i 971 – dużymi. Podana przez GUS liczba przedsiębiorstw sektora publicznego zmalała w 1999 r. bardzo poważnie, bo aż o 1 297 w porównaniu z końcem roku poprzedniego. Najbardziej, bo o 804, zmniejszyła się liczba małych przedsiębiorstw. Istnieją jednak uzasadnione obawy, że podana przez GUS liczba małych firm sektora publicznego jest mocno zaniżona, czego bezpośrednią przyczyną były wprowadzone w 1999 r. zmiany systemu sprawozdawczości statystycznej⁵. Uwaga ta nie dotyczy podanej przez GUS liczby średnich i dużych przedsiębiorstw zaliczanych do sektora publicznego. Liczba dużych przedsiębiorstw sektora publicznego zmniejszyła się w 1999 r. o 307, ale część z nich, po zmniejszeniu zatrudnienia do wielkości poniżej 249 osób, przeszła najprawdopodobniej do grupy przedsiębiorstw średnich. Było to jednym z powodów, w wyniku których liczba średnich przedsiębiorstw sektora publicznego zmalała najmniej bo tylko o 186.

Na koniec 1999 r. liczba przedsiębiorstw sektora prywatnego (oprócz *Rolnictwa i leśnictwa, Rybołówstwa i rybactwa oraz Pośrednictwa finansowego i Administracji publicznej*) wyniosła 1 756 820, z tego 1 742 526 małych, 12 089 średnich i 2 205 dużych. W porównaniu ze stanem na koniec roku poprzedniego, liczba prywatnych przedsiębiorstw ogółem zwiększyła się więc o 36 528, z tego firm małych o 35 723, średnich o 779 a dużych tylko o 26.

⁵ W 1999 r. GUS objął badaniami reprezentacyjnymi wszystkie przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób niezależnie od ich formy prawnej, czyli także przedsiębiorstwa zaliczane do sektora publicznego. GUS podał łączną informację o wszystkich firmach posiadających osobowość prawną i badanych metodą reprezentacyjną, nie wyróżniając jednostek zaliczanych do sektora publicznego.

Tablica 1. Liczba podmiotów wg REGON a liczba przedsiębiorstw aktywnych

Wyszczególnienie	liczba podmiotów wg REGON			
	1996	1997	1998	1999
OGÓŁEM	2 338 569	2 493 623	2 712 420	2 998 456
sektor publiczny	59 984	60 091	68 640	83 966
sektor prywatny	2 278 585	2 433 532	2 643 780	2 914 490
C – Górnictwo i kopalnictwo	1 243	1 373	1 531	1 652
sektor publiczny	159	148	148	149
sektor prywatny	1 084	1 225	1 383	1 503
D – Działalność produkcyjna	329 015	338 776	355 864	367 320
sektor publiczny	4 359	3 649	3 384	3 288
sektor prywatny	324 656	335 127	352 480	364 032
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	2 012	2 324	2 614	2 860
sektor publiczny	1 061	1 140	1 192	1 239
sektor prywatny	951	1 184	1 422	1 621
F – Budownictwo	233 711	265 265	305 146	332 264
sektor publiczny	1 645	1 511	1 421	1 488
sektor prywatny	232 066	263 754	303 725	330 776
G – Handel i naprawy	973 273	1 007 966	1 062 377	1 106 205
sektor publiczny	1 227	1 125	1 047	1 027
sektor prywatny	972 046	1 006 841	1 061 330	1 105 178
H – Hotele i restauracje	69 497	74 436	83 075	91 523
sektor publiczny	850	856	874	889
sektor prywatny	68 647	73 580	82 201	90 634
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	195 249	212 645	234 076	249 799
sektor publiczny	1 707	1 582	1 492	1 604
sektor prywatny	193 542	211 063	232 584	248 195
J – Pośrednictwo finansowe	.	.	.	93 769
sektor publiczny	.	.	.	1 583
sektor prywatny	.	.	.	92 186
K – Obsługa nieruchomości i firm	280 105	301 813	339 839	379 607
sektor publiczny	4 552	5 602	14 264	22 490
sektor prywatny	275 553	296 211	325 575	357 117
M – Edukacja	42 964	48 285	54 523	63 197
sektor publiczny	24 327	23 887	23 854	28 260
sektor prywatny	18 637	24 398	30 669	34 937
N – Ochrona zdrowia	84 511	98 826	113 794	130 625
sektor publiczny	14 201	14 645	14 970	15 810
sektor prywatny	70 310	84 181	98 824	114 815
O – Pozostała działalność usługowa socjalna, komunalna i indywidualna	126 989	141 914	159 581	179 635
sektor publiczny	5 896	5 946	5 994	6 139
sektor prywatny	121 093	135 968	153 587	173 496
Ogółem (bez sekcji J)	2 338 569	2 493 623	2 712 420	2 904 687
sektor publiczny	59 984	60 091	68 640	82 383
sektor prywatny	2 278 585	2 433 532	2 643 780	2 822 304

w latach 1996-1999

liczba przedsiębiorstw aktywnych				udział przedsiębiorstw aktywnych			
1996	1997	1998	1999	1996	1997	1998	1999
1 343 623	1 583 606	1 726 073	1 819 200	57,5	63,5	63,6	60,7
6 380	5 800	5 781	4 507	10,6	9,7	8,4	5,4
1 337 243	1 577 806	1 720 292	1 814 693	58,7	64,8	65,1	62,3
746	953	977	1 059	60,0	69,4	63,8	64,1
123	111	109	106	77,4	75,0	73,6	71,1
623	842	868	953	57,5	68,7	62,8	63,4
193 801	212 103	234 226	243 346	58,9	62,6	65,8	66,2
2 383	1 831	1 628	1 317	54,7	50,2	48,1	40,1
191 418	210 272	232 598	242 029	59,0	62,7	66,0	66,5
1 140	1 514	1 654	1 791	56,7	65,1	63,3	62,6
560	597	656	647	52,8	52,4	55,0	52,2
580	917	998	1 144	61,0	77,4	70,2	70,6
135 011	185 573	204 276	214 264	57,8	70,0	66,9	64,5
773	649	601	409	47,0	43,0	42,3	27,5
134 238	184 924	203 675	213 855	57,8	70,1	67,1	64,7
568 225	649 129	680 638	677 616	58,4	64,4	64,1	61,3
605	536	483	322	49,3	47,6	46,1	31,4
567 620	648 593	680 155	677 294	58,4	64,4	64,1	61,3
38 935	50 007	51 169	58 461	56,0	67,2	61,6	63,9
76	88	101	83	8,9	10,3	11,6	9,3
38 859	49 919	51 068	58 378	56,6	67,8	62,1	64,4
133 740	155 093	177 781	169 878	68,5	72,9	76,0	68,0
561	549	542	481	32,9	34,7	36,3	30,0
133 179	154 544	177 239	169 397	68,8	73,2	76,2	68,3
.	.	.	57 896	.	.	.	61,7
.	.	.	23	.	.	.	1,5
.	.	.	57 873	.	.	.	62,8
151 958	181 386	201 942	213 643	54,3	60,1	59,4	56,3
814	834	848	700	17,9	14,9	5,9	3,1
151 144	180 552	201 094	212 943	54,9	61,0	61,8	59,6
11 086	16 950	23 470	24 085	25,8	35,1	43,0	38,1
8	9	56	42	0,0	0,0	0,2	0,1
11 078	16 941	23 414	24 043	59,4	69,4	76,3	68,8
53 837	67 133	77 056	82 931	63,7	67,9	67,7	63,5
75	178	321	50	0,5	1,2	2,1	0,3
53 762	66 955	76 735	82 881	76,5	79,5	77,6	72,2
55 144	63 765	72 884	74 230	43,4	44,9	45,7	41,3
402	418	436	327	6,8	7,0	7,3	5,3
54 742	63 347	72 448	73 903	45,2	46,6	47,2	42,6
1 343 623	1 583 606	1 726 073	1 761 304	57,5	63,5	63,6	60,6
6 380	5 800	5 781	4 484	10,6	9,7	8,4	5,4
1 337 243	1 577 806	1 720 292	1 756 820	58,7	64,8	65,1	62,2

Tablica 2. Struktura zbiorów przedsiębiorstw aktywnych wg sekcji EKD w latach 1998–1999
gospodarce lub w sektorze własności = 100%)

Wyszczególnienie	ogółem		l. zatr. 0-249	
	1998	1999	1998	1999
OGÓŁEM (bez sekcji J)	100,0	100,0	100,0	100,0
sektor publiczny	100,0	100,0	100,0	100,0
sektor prywatny	100,0	100,0	100,0	100,0
C – Górnictwo i kopalnictwo	0,1	0,1	0,1	0,1
sektor publiczny	1,9	2,4	1,4	1,7
sektor prywatny	0,1	0,1	0,0	0,1
D – Działalność produkcyjna	13,6	13,8	13,5	13,7
sektor publiczny	28,1	29,4	24,6	25,4
sektor prywatny	13,5	13,8	13,5	13,7
E – Zaoopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	0,1	0,1	0,1	0,1
sektor publiczny	11,3	14,4	11,0	14,0
sektor prywatny	0,1	0,1	0,1	0,1
F – Budownictwo	11,8	12,2	11,8	12,2
sektor publiczny	10,4	9,1	12,6	10,9
sektor prywatny	11,8	12,2	11,8	12,2
G – Handel i naprawy	39,3	38,5	39,4	38,5
sektor publiczny	8,4	7,2	10,0	8,4
sektor prywatny	39,4	38,5	39,5	38,5
H – Hotele i restauracje	3,0	3,3	3,0	3,3
sektor publiczny	1,7	1,9	2,1	2,2
sektor prywatny	3,0	3,3	3,0	3,3
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	10,3	9,6	10,3	9,7
sektor publiczny	9,4	10,7	8,3	9,2
sektor prywatny	10,3	9,6	10,3	9,7
K – Obsługa nieruchomości i firm	11,7	12,1	11,7	12,1
sektor publiczny	14,7	15,6	16,6	17,4
sektor prywatny	11,7	12,1	11,7	12,1
M – Edukacja	1,4	1,4	1,4	1,4
sektor publiczny	1,0	0,9	1,2	1,2
sektor prywatny	1,4	1,4	1,4	1,4
N – Ochrona zdrowia	4,5	4,7	4,5	4,7
sektor publiczny	5,6	1,1	3,1	0,9
sektor prywatny	4,5	4,7	4,5	4,7
O – Pozostała działalność usługowa społeczna, komunalna i indywidualna	4,2	4,2	4,2	4,2
sektor publiczny	7,5	7,3	9,1	8,7
sektor prywatny	4,2	4,2	4,2	4,2

(liczba przedsiębiorstw ogółem oraz małych, średnich i dużych w całej

l. zatrud. 0-49		l. zatrud. 50-249		l. zatrud. powyżej 249	
1998	1999	1998	1999	1998	1999
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0,0	0,1	0,7	0,7	1,8	2,0
1,0	1,2	1,7	2,0	3,7	4,7
0,0	0,1	0,5	0,5	0,6	0,8
13,3	13,5	43,6	44,2	54,9	56,4
22,4	20,0	26,9	29,1	40,6	43,6
13,2	13,5	46,9	46,9	63,4	62,0
0,1	0,1	2,8	2,8	4,9	5,2
8,2	12,1	13,7	15,2	12,6	16,1
0,1	0,1	0,6	0,6	0,4	0,4
11,8	12,2	14,0	14,2	9,3	9,4
11,3	7,6	13,7	13,0	2,7	2,7
11,8	12,2	14,1	14,4	13,2	12,3
39,6	38,6	20,2	20,3	8,0	9,5
14,1	12,6	6,2	5,6	2,4	2,9
39,7	38,6	23,0	22,8	11,3	12,4
3,0	3,3	1,1	1,1	0,8	0,9
2,9	3,2	1,3	1,6	0,5	0,5
3,0	3,3	1,1	1,0	0,9	1,1
10,4	9,7	4,0	3,9	6,4	6,6
7,5	8,3	9,0	9,8	13,2	16,2
10,4	9,7	3,0	2,9	2,4	2,4
11,7	12,1	9,7	9,7	7,2	7,8
19,8	21,9	13,6	14,5	7,8	9,0
11,7	12,1	8,9	8,9	6,8	7,3
1,4	1,4	0,1	0,2	0,0	0,0
2,4	2,7	0,1	0,2	0,0	0,0
1,4	1,4	0,1	0,2	0,0	0,0
4,5	4,8	0,9	0,5	5,3	0,7
2,4	1,0	3,7	0,8	14,3	2,0
4,5	4,8	0,3	0,4	0,0	0,1
4,2	4,2	2,9	2,4	1,4	1,5
8,0	9,4	10,1	8,2	2,2	2,3
4,2	4,2	1,5	1,4	1,0	1,2

Uwzględniając *Pośrednictwo finansowe*⁶, dla którego pełne dane dotyczące liczby przedsiębiorstw aktywnych posiadamy dopiero począwszy od 1999 r., liczba przedsiębiorstw aktywnych na koniec 1999 r. wynosiła 1 819 200, z czego 4 507 zaliczanych do sektora publicznego oraz 1 814 693 prywatne.

Relacja liczby prywatnych przedsiębiorstw aktywnych do liczby podmiotów zarejestrowanych (por. tablica 1 w tekście opracowania) wyniosła w 1999 r. 62,2%, a więc była dużo niższa niż rok wcześniej, kiedy to osiągnęła wielkość 65,1%. Wyeliminowanie ze zbioru podmiotów prywatnych zarejestrowanych w systemie REGON jednostek nie będących przedsiębiorstwami nie wpływa zasadniczo na wielkość omawianej relacji. W tablicy 1 z Załącznika 2 pokazano, że liczba zarejestrowanych przedsiębiorstw prywatnych łącznie z zaliczanymi do sekcji *Pośrednictwo finansowe* wynosiła na koniec 1999 r. 2 825 275, co stanowiło 96,9% ogólnej liczby wszystkich zarejestrowanych podmiotów prywatnych. Liczba aktywnych firm prywatnych z uwzględnieniem *Pośrednictwa finansowego*, wyniosła natomiast 1 814 693. Dzieliąc tą drugą z wymienionych liczb przez pierwszą otrzymamy relację liczby prywatnych firm aktywnych do zarejestrowanych na koniec 1999 r. równą 64,2%. Tak więc nawet obliczywszy wartość omawianej obecnie relacji w możliwie najbardziej precyzyjny sposób widać, że nadal ponad jedna trzecia przedsiębiorstw zarejestrowanych w REGON jest nieaktywna. Podobna sytuacja występuje od wielu lat, z niewielkimi, praktycznie nieistotnymi odchyleniami od wspomnianej proporcji firm aktywnych do nieaktywnych.

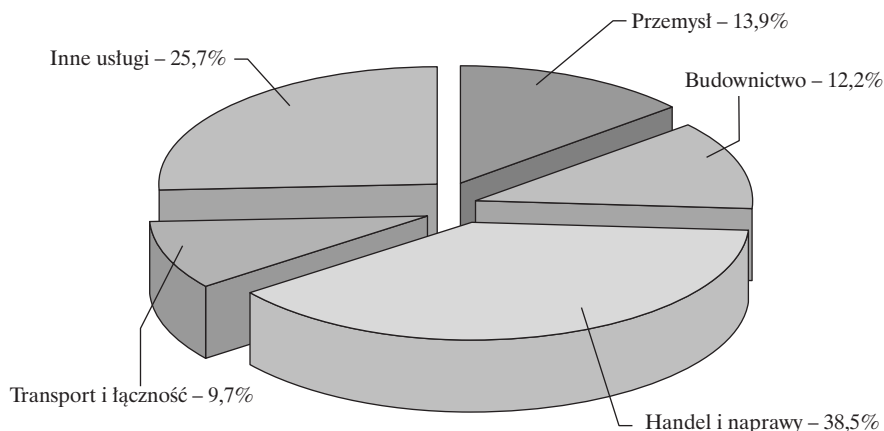
1.4. Aktywne MSP według sekcji Europejskiej Klasyfikacji Działalności

W 1999 r. nie wystąpiły bardziej istotne zmiany strukturalne w sektorze MSP. Udziały poszczególnych sekcji gospodarki w ogólnej liczbie MSP (por. tablica 2 w tekście) kształtowały się na zbliżonym poziomie jak w 1998 r. Najbardziej istotna zmiana, podobnie jak w 1998 r., to spadek udziału MSP zajmujących się handlem i naprawami z 39,4% ogólnej liczby aktywnych MSP do 38,5%. Mimo tego spadku, MSP zaliczane do sekcji *Handel i naprawy* tworzyły najbardziej liczną grupę w sektorze

⁶ O problemach związanych z szacowaniem liczby przedsiębiorstw aktywnych w sekcji *Pośrednictwo finansowe* była mowa wcześniej w paragrafie 1.1.

małych i średnich firm. Na drugim miejscu z udziałem 13,9% znajdowały się w 1999 r. przedsiębiorstwa przemysłowe. Pod względem liczebności ustępowały im nieznacznie MSP budowlane i zaliczane do sekcji *Obsługa nieruchomości i firm* z udziałami odpowiednio 12,2% oraz 12,1%. MSP zajmujące się transportem, gospodarką magazynową i łącznie miały udział w ogólnej liczbie MSP wynoszący 9,7%. Pozostałe 13,6% udziału przypadało na MSP należące do sekcji: *Hotele i restauracje* (udział 3,3%), *Edukacja* (1,4%), *Ochrona zdrowia* (4,7%) oraz *Pozostała działalność usługowa socjalna, kulturalna i indywidualna* (4,2%).

Rysunek 1. MSP w podstawowych sekcjach gospodarki poza rolnictwem i pośrednictwem finansowym w 1999 roku (w %)

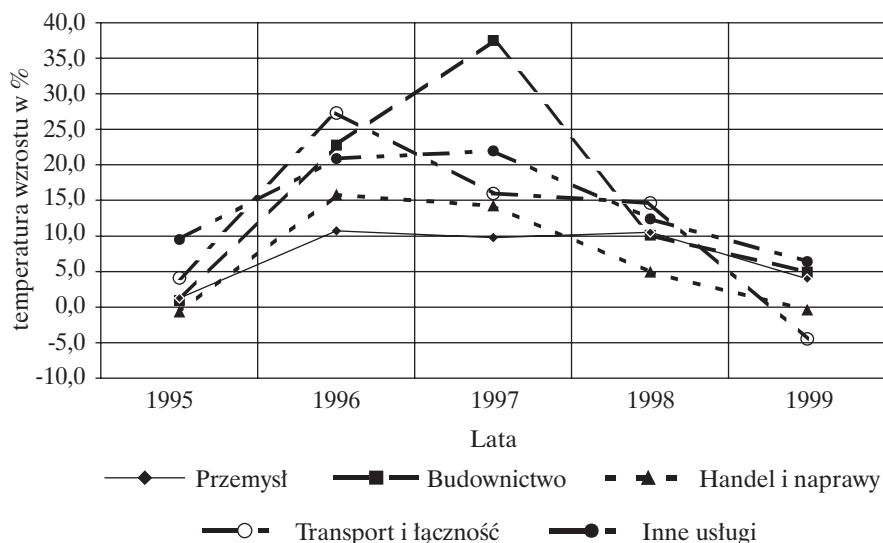
1.5. Dynamika zmian liczby przedsiębiorstw aktywnych

Liczba aktywnych przedsiębiorstw ogółem wzrosła w 1999 r. o ok. 2% (por. tablica 3 w tekście opracowania), a więc o wiele wolniej niż liczba zarejestrowanych przedsiębiorstw, która zwiększyła się o ok. 7%. Część przedsiębiorstw zarejestrowanych w 1999 r. najprawdopodobniej

w ogóle nie rozpoczęła działalności z uwagi na trudną sytuację gospodarczą. Tak więc w 1999 r. jeszcze raz potwierdzone zostało, że dynamika liczby przedsiębiorstw zarejestrowanych w rejestrze REGON nie jest dobrą podstawą do oceny sytuacji przedsiębiorstw w kolejnych latach.

Liczba aktywnych MSP zwiększyła się w 1999 r. o ok. 2% czyli w dokładnie takim samym tempie jak liczba wszystkich aktywnych przedsiębiorstw ogółem, co jest oczywiste, ze względu na absolutnie dominujący udział MSP w zbiorze przedsiębiorstw aktywnych (ok. 99,8%). Tempo wzrostu liczby aktywnych MSP, także prywatnych MSP, było więc w 1999 r. o wiele niższe niż w 1998 r. gdy liczba MSP zwiększyła się o 9%, nie mówiąc już o dwóch wcześniejszych latach 1996 i 1997 kiedy to tempo wzrostu wynosiło ok. 18%.

Rysunek 2. Tempo wzrostu liczby aktywnych MSP według sekcji gospodarki w latach 1995–1999 (w %)

Liczba małych aktywnych przedsiębiorstw wzrosła w 1999 r. także o 2%. Spadki liczby małych firm odnotowano tylko w dwóch dziedzinach gospodarki, a mianowicie: w sekcji *Handel i naprawy* o 0,5% i w transporcie o 4,5%. W trzech sekcjach, a mianowicie: *Hotele i restauracje*, *Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę* oraz *Górnictwo i kopalnictwo*, tempo wzrostu liczby małych przedsiębiorstw było

w 1999 r. wyższe niż rok wcześniej⁷. Te trzy sekcje wyróżniały się zresztą w 1999 r. najszybszym tempem wzrostu liczby małych przedsiębiorstw (odpowiednio 14,3%, 11,2% oraz 8,3%). W *Ochronie zdrowia*, czwartej pod względem tempa przyrostu liczby małych przedsiębiorstw w 1999 r., interesujący nas wskaźnik (7,9%) miał wartość już prawie dwukrotnie niższą niż rok wcześniej. Na kolejnych miejscach pod względem tempa wzrostu liczby małych przedsiębiorstw znajdowały się w 1999 r. sekcje: *Obsługa nieruchomości i firm* (5,8%), *Budownictwo* (4,9%), *Działalność produkcyjna*⁸ (3,9%), *Edukacja* (2,6%) oraz *Pozostała działalność usługowa* (1,9%).

Tempo wzrostu liczby przedsiębiorstw średniej wielkości było w 1999 r. minimalnie wyższe niż rok wcześniej (odpowiednio 4,4% oraz 4,3%) ale prawie dwukrotnie niższe niż w 1997 r. (8,1%). Relatywnie wysokie tempo przyrostu liczby średnich przedsiębiorstw w 1999 r. wynikało jednak, jak już była mowa, m.in. z faktu, że niektóre duże przedsiębiorstwa, po obniżeniu poziomu zatrudnienia, przeszły do niższej klasy przedsiębiorstw według wielkości. Liczba dużych przedsiębiorstw zmniejszyła się bowiem w 1999 r. aż o 8,1%, podczas gdy do roku 1998 włącznie obserwowany był w kolejnych latach niewielki wzrost liczby dużych przedsiębiorstw. Liczba średnich przedsiębiorstw zmalała najszybciej w *Ochronie zdrowia*, co jednak związane było ze zmianami systemowymi towarzyszącymi reformie wprowadzonej z dniem 1 stycznia 1999 r. Drugą dziedziną gospodarki gdzie liczba średnich przedsiębiorstw spadła, była w 1999 r. *Pozostała działalność usługowa*. Obok *Edukacji*, gdzie szybki wzrost liczby średnich przedsiębiorstw (o 68,8%) był spowodowany zmianami towarzyszącymi reformie systemu oświaty, najszybciej wzrastała liczba firm średniej wielkości w: *Górnictwie i ko-*

⁷ Należy tu jednak przypomnieć, że w przypadku 1999 r. pod mianem małych przedsiębiorstw należy rozumieć jednostki zatrudniające 0–49 osób, a dla lat wcześniejszych – jednostki charakteryzujące się przeciętną liczbą zatrudnionych od 0 do 50 osób. Podobne uwagi stosują się do grupy przedsiębiorstw średniej wielkości i firm dużych. Wartości wskaźników tempa zmian liczby przedsiębiorstw małych, średnich i dużych w 1999 r. zostały oczywiście obliczone po uprzednim przeliczeniu liczby firm w 1998 r. zgodnie z nowymi definicjami wyróżniającymi poszczególne klasy wielkości przedsiębiorstw.

⁸ W poprzednim opracowaniu na temat MSP (por.: *Stan sektora MSP w 1998 roku, trendy rozwojowe w latach 1994–1998*, s. 21) omawialiśmy tendencje zmian liczby najmniejszych przedsiębiorstw aktywnych (zakładów osób fizycznych i spółek cywilnych zatrudniających do 5 osób) w sekcji *Działalność produkcyjna*. Na podstawie danych z badań reprezentacyjnych GUS stwierdziliśmy wtedy, że tempo wzrostu liczby tych jednostek w tradycyjnych dziedzinach przemysłu przetwórczego było niższe niż w dziedzinach bardziej zaawansowanych technicznie. Korzystne byłoby zbadanie, czy tendencja ta utrzymywała się nadal w 1999 r. Niestety, zmiany systemu sprawozdawczości statystycznej wprowadzone przez GUS w 1999 r., o czym była mowa we Wstępie, uniemożliwiły kontynuację tego badania.

Tablica 3. Tempo zmian liczby przedsiębiorstw aktywnych w latach 1997–1999

Wyszczególnienie	ogółem		
	1997	1998	1999
OGÓŁEM (bez sekcji J)	118,2	109,0	102,0
sektor publiczny	90,9	99,7	77,6
sektor prywatny	118,3	109,0	102,1
C – Górnictwo i kopalnictwo	127,7	102,5	108,4
sektor publiczny	90,2	98,2	97,2
sektor prywatny	135,2	103,1	109,8
D – Działalność produkcyjna	109,4	110,4	103,9
sektor publiczny	76,8	88,9	80,9
sektor prywatny	109,8	110,6	104,1
E – Zaspokajanie w energię elektryczną, gaz i wodę	132,8	109,2	108,3
sektor publiczny	106,6	109,9	98,6
sektor prywatny	158,1	108,8	114,6
F – Budownictwo	137,5	110,1	104,9
sektor publiczny	84,0	92,6	68,1
sektor prywatny	137,8	110,1	105,0
G – Handel i naprawy	114,2	104,9	99,6
sektor publiczny	88,6	90,1	66,7
sektor prywatny	114,3	104,9	99,6
H – Hotele i restauracje	128,4	102,3	114,3
sektor publiczny	115,8	114,8	82,2
sektor prywatny	128,5	102,3	114,3
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	116,0	114,6	95,6
sektor publiczny	97,9	98,7	88,7
sektor prywatny	116,0	114,7	95,6
K – Obsługa nieruchomości i firm	119,4	111,3	105,8
sektor publiczny	102,5	101,7	82,5
sektor prywatny	119,5	111,4	105,9
M – Edukacja	152,9	138,5	102,6
sektor publiczny	112,5	622,2	75,0
sektor prywatny	152,9	138,2	102,7
N – Ochrona zdrowia	124,7	114,8	107,6
sektor publiczny	237,3	180,3	15,6
sektor prywatny	124,5	114,6	108,0
O – Pozostała działalność usługowa socjalna, komunalna i indywidualna	124,2	114,3	101,8
sektor publiczny	104,0	104,3	75,0
sektor prywatny	124,4	114,4	102,0

* W 1999 r. liczba zatrudnionych 0 – 49 osób.

** W 1999 r. liczba zatrudnionych 50 – 249 osób.

*** W 1999 r. liczba zatrudnionych powyżej 249 osób.

(rok poprzedni = 100%)

I. zatrud. 0-50*			I. zatrud. 51-250**			I. zatrud. pow. 250***		
1997	1998	1999	1997	1998	1999	1997	1998	1999
118,3	109,1	102,0	108,1	104,3	104,4	102,3	101,1	91,9
100,0	104,5	63,4	95,3	96,7	91,9	73,9	97,2	76,0
118,4	109,1	102,1	111,4	106,0	106,9	134,6	103,6	101,2
134,1	102,4	108,3	109,3	111,0	113,0	92,9	93,8	103,3
86,4	121,1	73,9	102,6	97,5	110,3	83,9	90,4	97,9
135,9	101,9	109,2	116,7	123,8	115,1	162,5	107,7	121,4
109,5	110,7	103,9	110,2	104,3	105,8	99,2	95,8	94,4
92,6	99,4	56,5	88,6	87,6	99,2	59,9	82,1	82,0
109,6	110,8	104,0	114,2	106,7	106,5	142,8	102,1	99,1
153,6	110,7	111,2	106,8	108,4	105,0	101,2	102,4	96,5
116,9	121,1	93,9	104,8	108,7	102,2	101,3	101,3	96,9
162,7	108,8	114,6	118,0	106,8	119,0	100,0	128,6	88,9
138,0	110,2	104,9	104,5	101,5	105,9	104,4	95,8	92,8
92,6	95,4	42,6	90,3	91,0	87,4	37,7	87,5	74,3
138,1	110,2	105,0	108,5	103,9	109,5	137,2	96,9	95,1
114,3	104,9	99,5	105,6	102,4	104,8	101,1	104,1	109,0
91,9	93,7	56,6	88,4	84,5	83,2	67,3	83,8	90,3
114,3	104,9	99,6	107,1	103,7	106,0	110,1	107,4	111,4
128,5	102,3	114,3	118,2	113,8	102,6	110,0	122,7	107,4
126,1	110,3	71,4	104,3	125,0	106,5	85,7	116,7	71,4
128,5	102,3	114,3	121,8	111,3	101,6	123,1	125,0	120,0
116,0	114,7	95,5	107,3	104,3	100,9	97,8	100,9	94,6
103,6	96,0	70,3	96,7	102,0	100,0	94,0	97,7	92,9
116,0	114,7	95,6	115,5	105,8	101,5	114,6	112,8	100,0
119,5	111,4	105,8	108,2	107,0	105,0	110,1	119,7	100,0
106,0	103,8	70,1	98,5	96,6	98,1	101,1	109,9	88,0
119,5	111,4	105,9	112,2	110,8	107,2	118,2	127,4	108,1
153,0	138,5	102,6	91,7	145,5	168,8	-	-	-
114,3	662,5	69,8	100,0	300,0	166,7	-	-	-
153,0	138,2	102,6	90,9	130,0	169,2	-	-	-
124,6	114,7	107,9	173,1	132,2	57,0	239,5	177,7	11,5
221,4	177,4	26,4	242,1	180,4	20,0	240,5	181,2	10,4
124,5	114,6	108,0	133,3	81,8	144,4	200,0	-	-
124,4	114,4	101,9	101,4	105,1	85,8	106,0	94,3	96,0
107,1	107,2	74,3	101,8	101,8	75,1	104,0	107,7	78,6
124,5	114,4	102,0	100,7	110,3	100,6	108,0	81,5	118,2

palnictwie (o 13%), Budownictwie (o 5,9%), Działalności produkcyjnej (o 5,8%), Zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz i wodę oraz Obsłudze nieruchomości i firm (wzrost o 5%), a także w Handlu i naprawach (wzrost o 4,8%). Ta ostatnia dziedzina z wymienionych powyżej, obok relatywnie wysokiego tempa wzrostu liczby firm średniej wielkości, odnotowała w 1999 r. rekordowy wzrost liczby dużych przedsiębiorstw wynoszący 9%. Oprócz Handlu i napraw, wzrost liczby dużych przedsiębiorstw wystąpił jeszcze tylko w sekcjach: Hotele i restauracje (o 7,4%) oraz w Górnictwie i kopalnictwie (o 3,3%).

2. Pracujący w sektorze MSP

2.1. Liczba i udział pracujących w MSP na koniec 1999 roku

Według stanu na 31 grudnia 1999 r., w gospodarce (oprócz *Rolnictwa i leśnictwa* oraz *Rybołówstwa i rybactwa*) pracowało nieco ponad 11 148 tys. osób⁹, w tym 7 152 tys. (64,2%) – w podmiotach zatrudniających do 249 osób (por. tablica 8 z Załącznika 1 i tablica 4 w tekście opracowania). Część tych podmiotów to tzw. jednostki budżetowe zgrupowane najliczniej w trzech sekcjach gospodarki: *Administracji publicznej*, *Edukacji* oraz *Ochronie zdrowia*, czyli w tzw. sektorze z przewagą usług nierynkowych, w odróżnieniu od sektora rynkowego, który tworzą pozostałe sekcje oprócz *Rolnictwa i leśnictwa* oraz *Rybołówstwa i rybactwa*. We wspomnianych trzech sekcjach pracowało w 1999 r. prawie 2 329 tys. osób, co stanowiło 20,9% wszystkich pracujących w gospodarce (oprócz *Rolnictwa i leśnictwa* oraz *Rybołówstwa i rybactwa*), lecz w tym tylko około 119 tys. w przedsiębiorstwach prywatnych i 112 tys. w prywatnych MSP. Pracujący w prywatnych firmach sektora z przewagą usług nierynkowych stanowili jedynie 1,7% ogółu pracowników przedsiębiorstw prywatnych w gospodarce i 2,1% pracujących w prywatnych MSP. Przedsiębiorstwa funkcjonujące we wspomnianych trzech dziedzinach odgrywają więc na razie jeszcze dość marginalną rolę w sektorze MSP i dlatego sekcje te mogą być pominięte we fragmencie niniejszego opracowania dotyczącym liczby pracujących według stanu na koniec 1999 r., podobnie jak uczyniono to w publikacjach na temat MSP wydanych w latach poprzednich¹⁰.

⁹ Dane o pracujących dotyczą osób wykonujących pracę przynoszącą im zarobek lub dochód, bez względu na miejsce i czas trwania pracy. Do pracujących zalicza się osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy, pracodawców i pracujących na własny rachunek oraz osoby wykonujące pracę nakładczą.

¹⁰ Inaczej mówiąc, wskaźniki dotyczące MSP otrzymane na podstawie analizy sektora rynkowego mogą być ciągle jeszcze traktowane jako najlepsze przybliżenie wskaźników dotyczących całego sektora MSP w sytuacji, gdy GUS nie podaje liczby pracujących w sektorze publicznym w podziale na zatrudnionych w przedsiębiorstwach i w jednostkach budżetowych. Jednakże ze względu na coraz bardziej istotny przyrost liczby pracujących w prywatnych firmach zaliczanych do sektora z przewagą usług nierynkowych, a szczególnie w prywatnych przedsiębiorstwach z sekcji *Ochrona zdrowia*, należałoby zastanowić się nad nowym sposobem badania zmian liczby pracujących w MSP, ponieważ zatrudnienia w prywatnych firmach zaliczanych do sektora z przewagą usług nierynkowych nie można już będzie dłużej traktować jako problemu marginalnego. W niniejszej publikacji nie proponujemy jednak nowych rozwiązań tego problemu, ponieważ wprowadzone przez GUS zmiany przedziałów określających przedsiębiorstwa różnych rozmiarów oraz zmiany systemu sprawozdawczości statystycznej i tak już skomplikowały dostatecznie analizę działalności sektora MSP w 1999 r.

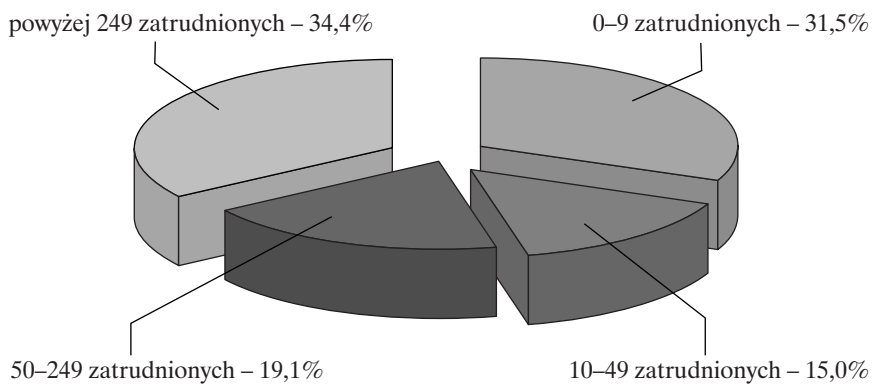
Na koniec 1999 r. w sektorze rynkowym pracowało ok. 8 819 tys. osób, z tego około 4 103 tys. (46,5%) w przedsiębiorstwach małych, około 1 689 tys. (19,1%) w przedsiębiorstwach średniej wielkości i około 3 028 tys. (34,4%) w przedsiębiorstwach dużych. Pod koniec 1999 r. znalazło więc zajęcie w MSP 65,6% ogółu pracowników sektora rynkowego. Analogiczny udział na koniec 1998 r. był równy 64,3% czyli o 1,3 punktu procentowego mniej. Udział małych przedsiębiorstw wzrósł między końcem grudnia obu porównywanych lat o 0,3 punktu, a średnich o 1 punkt procentowy.

W przedsiębiorstwach prywatnych znalazło w 1999 r. zatrudnienie 77% pracowników sektora rynkowego (w 1998 r. 74,9%), a 59,8% (w 1998 r. 58,5%) pracowało w prywatnych MSP. Przyjmując zaś za 100% ogólną liczbę pracujących w MSP w 1999 r., na przedsiębiorstwa prywatne przypadło 91,2% tej liczby, podczas gdy w 1998 r. 90,9%.

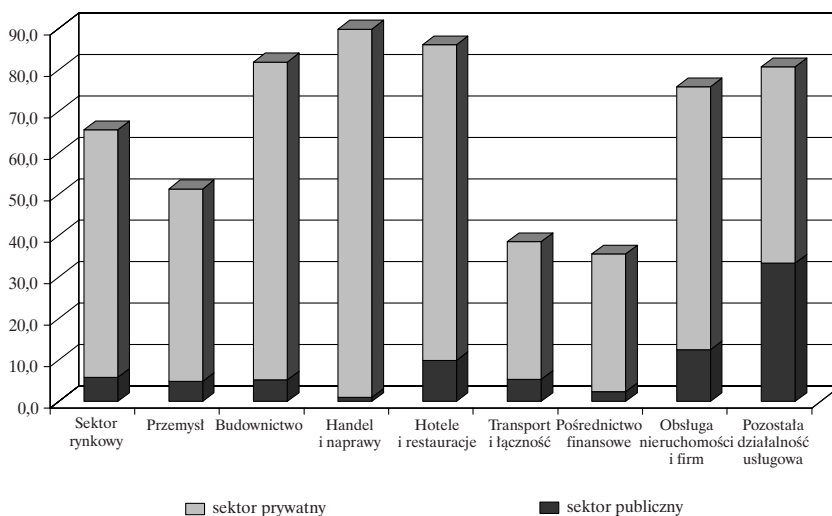
Spośród dziesięciu sekcji gospodarki wchodzących w skład sektora rynkowego, udział pracujących w MSP w ogólnej liczbie pracujących na koniec roku zmniejszył się w czterech dziedzinach. Były to sekcje: *Handel i naprawy* (udział w 1998 r. równy 90,5% a w 1999 r. 89,8%), *Hotele i restauracje* (odpowiednio 87% i 86%), *Pozostała działalność usługowa* (83,7% i 80,7%) oraz *Obsługa nieruchomości i firm* (77,2% w 1998 r. i 75,9% na koniec 1999 r.). Udział pracujących w MSP w czołowej pod tym względem sekcji *Handel i naprawy* rósł nieprzerwanie aż do lat 1996–1997, kiedy to osiągnął wielkość 91,1%. W 1998 r. zaobserwowano niewielki spadek wartości tego wskaźnika¹¹, a w roku następnym kolejny spadek, co jest niewątpliwie związane z ekspansją dużych supermarketów. W sekcji *Obsługa nieruchomości i firm* wskaźnik udziału pracujących w MSP miał również maksymalną wartość w 1997 r. kiedy to wyniósł 80,3%. Począwszy od końca 1997 r. obserwuje się tam stopniowy spadek wartości interesującego nas wskaźnika. Z grupy sekcji znajdujących się w ścisłej czołówce pod względem udziału pracujących w MSP, wartość wspomnianego wskaźnika wzrosła w 1999 r. jedynie w *Budownictwie* (z 80% w 1998 r. do 81,9%). Pozostałe sekcje, gdzie udział pracujących w MSP wzrósł w 1999 r., zatrudniają stosunkowo

¹¹ Wskaźniki wyrażające łączny udział liczby pracujących w MSP w ogólnej liczbie pracowników danej sekcji mogą być porównywane w długim okresie mimo zmiany definicji przedsiębiorstwa małego i średniego w 1999 r. W latach 1998 – 1999 nie istniało w rozpatrywanych tu sekcjach gospodarki żadne przedsiębiorstwo zatrudniające dokładnie 250 osób, dlatego udziały dotyczące firm dużych (tym samym łączne udziały MSP po odjęciu od 100% udziałów dużych firm) są dokładnie takie same według starych i nowych definicji przedsiębiorstw różnej wielkości.

Rysunek 3. Struktura pracujących w sektorze rynkowym według stanu na koniec 1999 roku (w%)

Rysunek 4. Udział pracujących w MSP w podstawowych sekcjach gospodarki według stanu na koniec 1999 roku (w %)

Tablica 4. Udziały pracujących w przedsiębiorstwach różnej wielkości w ogólnej w sekcji EKD ogółem = 100%)

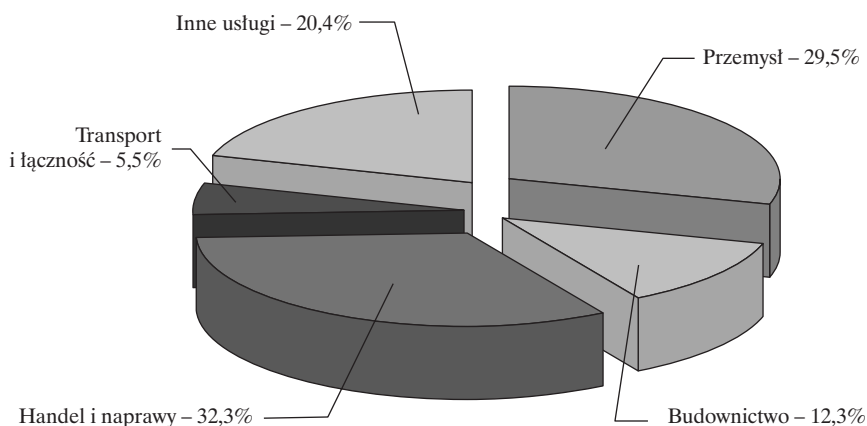
Wyszczególnienie	1998		
	ogółem	l. zatrudn. do 9	l. zatrudn. 10–49
OGÓŁEM	100,0	25,4	15,2
sektor publiczny	39,7	0,5	4,1
sektor prywatny	60,3	24,9	11,1
C – Górnictwo i kopalnictwo	100,0	0,6	1,2
sektor publiczny	93,0	0,0	0,1
sektor prywatny	7,0	0,6	1,1
D – Działalność produkcyjna	100,0	16,5	15,6
sektor publiczny	18,2	0,1	0,2
sektor prywatny	81,8	16,4	15,4
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	100,0	0,7	5,2
sektor publiczny	94,3	0,3	4,3
sektor prywatny	5,7	0,4	0,9
F – Budownictwo	100,0	35,5	20,4
sektor publiczny	7,9	0,1	0,6
sektor prywatny	92,1	35,4	19,8
G – Handel i naprawy	100,0	59,7	17,7
sektor publiczny	2,6	0,0	0,3
sektor prywatny	97,4	59,7	17,4
H – Hotele i restauracje	100,0	54,9	24,1
sektor publiczny	16,9	1,7	7,4
sektor prywatny	83,1	53,2	16,7
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	100,0	22,5	5,5
sektor publiczny	64,9	0,1	0,5
sektor prywatny	35,1	22,4	5,0
J – Pośrednictwo finansowe	100,0	17,0	7,6
sektor publiczny	49,4	0,1	0,3
sektor prywatny	50,6	16,9	7,3
K – Obsługa nieruchomości i firm	100,0	34,6	17,2
sektor publiczny	23,2	0,9	3,5
sektor prywatny	76,8	33,7	13,7
L – Administracja publiczna	100,0	0,7	21,5
sektor publiczny	99,9	0,7	21,4
sektor prywatny	0,1	0,0	0,1
M – Edukacja	100,0	2,1	14,2
sektor publiczny	96,2	0,5	13,2
sektor prywatny	3,8	1,6	1,0
N – Ochrona zdrowia	100,0	5,5	14,5
sektor publiczny	93,7	1,5	13,2
sektor prywatny	6,3	4,0	1,3
O – Pozostała działalność usługowa socjalna, komunalna i indywidualna	100,0	36,2	21,1
sektor publiczny	46,3	5,1	13,5
sektor prywatny	53,7	31,1	7,6
Sektor rynkowy (sekcje C – K oraz O)	100,0	31,2	15,0
sektor publiczny	25,1	0,4	1,3
sektor prywatny	74,9	30,8	13,7
Sektor z przewagą usług nierynkowych (sekcje L,M,N)	100,0	3,3	15,7
sektor publiczny	95,8	1,0	14,7
sektor prywatny	4,2	2,3	1,0

liczbie pracujących według sekcji EKD w latach 1998–1999 (liczba pracujących

1998		1999				
l. zatrudn. 50–249	l. zatrudn. >249	ogółem	l. zatrudn. do 9	l. zatrudn. 10–49	l. zatrudn. 50–249	l. zatrudn. >249
21,9	37,5	100,0	25,9	15,4	22,9	35,8
10,7	24,4	37,9	0,5	4,4	10,8	22,2
11,2	13,1	62,1	25,4	11,0	12,1	13,6
4,0	94,2	100,0	0,8	1,4	4,9	92,9
1,8	91,1	91,8	0,0	0,2	2,0	89,6
2,2	3,1	8,2	0,8	1,2	2,9	3,3
23,0	44,9	100,0	16,3	15,9	25,2	42,6
2,9	15,0	16,2	0,1	0,3	3,0	12,8
20,1	29,9	83,8	16,2	15,6	22,2	29,8
19,5	74,6	100,0	0,8	5,4	20,4	73,4
16,7	73,0	93,7	0,3	4,5	16,9	72,0
2,8	1,6	6,3	0,5	0,9	3,5	1,4
24,1	20,0	100,0	36,0	20,0	25,9	18,1
4,3	2,9	7,7	0,1	0,8	4,3	2,5
19,8	17,1	92,3	35,9	19,2	21,6	15,6
13,1	9,5	100,0	59,0	17,1	13,7	10,2
0,8	1,5	2,0	0,0	0,3	0,7	1,0
12,3	8,0	98,0	59,0	16,8	13,0	9,2
8,0	13,0	100,0	53,7	23,6	8,7	14,0
1,8	6,0	11,3	1,1	6,4	2,4	1,4
6,2	7,0	88,7	52,6	17,2	6,3	12,6
8,5	63,5	100,0	23,9	5,8	8,8	61,5
4,3	60,0	62,9	0,1	0,9	4,3	57,6
4,2	3,5	37,1	23,8	4,9	4,5	3,9
7,4	68,0	100,0	21,6	5,6	8,4	64,4
2,5	46,5	36,1	0,0	0,3	2,1	33,7
4,9	21,5	63,9	21,6	5,3	6,3	30,7
25,4	22,8	100,0	34,9	16,3	24,7	24,1
9,7	9,1	21,1	0,9	3,0	8,6	8,6
15,7	13,7	78,9	34,0	13,3	16,1	15,5
47,2	30,6	100,0	1,3	19,8	46,6	32,3
47,2	30,6	99,6	1,2	19,6	46,5	32,3
-	-	0,4	0,1	0,2	0,1	-
55,3	28,4	100,0	2,8	16,3	53,2	27,7
54,7	27,8	95,8	0,9	15,4	52,4	27,1
0,6	0,6	4,2	1,9	0,9	0,8	0,6
15,6	64,4	100,0	7,2	16,1	17,3	59,4
14,8	64,2	91,9	1,8	14,5	16,3	59,3
0,8	0,2	8,1	5,4	1,6	1,0	0,1
26,4	16,3	100,0	32,8	22,2	25,7	19,3
18,8	8,9	40,9	4,2	12,5	16,6	7,6
7,6	7,4	59,1	28,6	9,7	9,1	11,7
18,1	35,7	100,0	31,5	15,0	19,1	34,4
4,1	19,3	23,0	0,3	1,4	4,1	17,2
14,0	16,4	77,0	31,2	13,6	15,0	17,2
36,7	44,3	100,0	4,3	16,9	37,2	41,6
36,1	44,0	94,9	1,3	15,8	36,5	41,3
0,6	0,3	5,1	3,0	1,1	0,7	0,3

niewiele pracowników w firmach małych i średnich. Były to: *Działalność produkcyjna* (udział w 1999 r. równy 57,4%), *Transport, gospodarka magazynowa i łączność* (38,5%), *Pośrednictwo finansowe* (35,6%), *Zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz i wodę* (26,6%) oraz *Górnictwo i kopalnictwo* (7,1%). Ogółem w przemyśle udział pracujących w MSP zwiększył się z 49% w 1998 r. do 51,3% w 1999 r., a więc wzrósł stosunkowo poważnie w porównaniu z innymi dziedzinami gospodarki.

Rysunek 5. Struktura pracujących w sektorze MSP według stanu na koniec 1999 roku (w %)

2.2. Struktura pracujących w sektorze MSP

Struktura pracujących w MSP (por. tablica 5 w tekście opracowania) praktycznie nie zmieniła się między rokiem 1998 a 1999. Według stanu na koniec 1999 r., najwięcej bo 32,3% ogólnej liczby pracujących w MSP zaliczanych do sektora rynkowego stanowili pracujący w sekcji *Handel i naprawy*. Na drugim miejscu z udziałem 28% znajdowała się *Działalność produkcyjna*. Udział *Działalności produkcyjnej* w ogólnej liczbie pracujących w MSP zmniejszył się najbardziej ze wszystkich sekcji w porównaniu z rokiem 1998 bo aż o 0,7 punktu procentowego.

Trzecie miejsce, tak jak rok wcześniej, zajmowało *Budownictwo* z udziałem równym 12,3%, a czwarte *Obsługa nieruchomości i firm*, gdzie znalazło zajęcie 9,9% wszystkich pracujących w MSP. Pracownicy *Transportu, gospodarki magazynowej i łączności* stanowili 5,5% wszystkich pracujących w MSP, a brakujące 12% – pracownicy innych nie wymienionych wcześniej dziedzin gospodarki, a więc: *Pozostałej działalności usługowej* (5%), *Hoteli i restauracji* (3,2%), *Pośrednictwa finansowego* (2,3%), *Zapopatrywania w energię elektryczną, gaz i wodę* (1,2%) oraz *Górnictwa i kopalnictwa* (0,3%).

Trzeba tu wyraźnie podkreślić, że w 1999 r. zmaleł lub utrzymał się na poprzednim poziomie udział niemal wszystkich tradycyjnych sekcji gospodarki w ogólnej liczbie pracujących w MSP (z wyjątkiem transportu, gdzie minimalnie wzrósł o 0,1 punktu procentowego). Zwiększył się natomiast udział typowych sekcji usługowych: *Pośrednictwa finansowego* (tu najszybciej bo o 0,5 punktu), *Obsługi nieruchomości i firm* oraz *Pozostałej działalności usługowej*.

2.3. Tempo zmian liczby pracujących w 1999 roku

Na koniec 1999 r. liczba pracujących w sektorze rynkowym była o 2,1% niższa niż w dniu 31 grudnia 1998 r. (por. tablica 6 powyżej w tekście). Rok 1999 był już drugim kolejnym rokiem spadku liczby pracujących w sektorze rynkowym. Jednakże tempo tego spadku w 1998 r. było minimalne i wynosiło 0,4%, natomiast rok później przybrało już znacznie poważniejsze rozmiary. Najszybciej bo o 5,9% zmniejszyła się liczba pracujących w dużych przedsiębiorstwach. Spadek zatrudnienia w tej grupie firm jest zjawiskiem obserwowanym w całej dekadzie lat dziewięćdziesiątych, lecz w 1999 r. jego tempo było najwyższe począwszy od 1995 r. (czyli od momentu gdy GUS rozpoczął systematyczne badania sektora MSP i dużych przedsiębiorstw). Zupełnie nowym zjawiskiem jest natomiast spadek liczby pracujących w grupie małych przedsiębiorstw¹², który wyniósł w 1999 r. 1,6% (rok wcześniej odnotowano tu wzrost liczby pracujących o 2,3%, a w 1997 r. nawet o 5,7%). Jedyłą

¹² Przypomnieć tu trzeba, że gdy mówimy o małych przedsiębiorstwach przed rokiem 1999, mamy na myśli jednostki zatrudniające 0–50 osób, a w przypadku średnich – od 51 do 250 osób. Wartości wskaźników tempa zmian liczby pracujących w przedsiębiorstwach małych, średnich i dużych zostały oczywiście obliczone po uprzednim przeliczeniu liczby firm w 1998 r. zgodnie z nowymi definicjami wyróżniającymi poszczególne klasy wielkości przedsiębiorstw.

Tablica 5. Struktura pracujących w sektorze rynkowym według sekcji EKD w latach 1998–1999

Wyszczególnienie	ogółem		l. zatrudnionych	
	1998	1999	1998	1999
Ogółem sektor rynkowy (sekcje C – K oraz O)	100,0	100,0	100,0	100,0
sektor publiczny	100,0	100,0	100,0	100,0
sektor prywatny	100,0	100,0	100,0	100,0
C – Górnictwo i kopalnictwo	3,2	2,9	0,1	0,1
sektor publiczny	11,8	11,4	0,1	0,1
sektor prywatny	0,3	0,3	0,1	0,1
D – Działalność produkcyjna	33,5	31,9	17,7	16,5
sektor publiczny	24,3	22,6	8,9	8,8
sektor prywatny	36,6	34,9	17,9	16,6
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	2,9	2,9	0,1	0,1
sektor publiczny	11,0	11,9	1,9	2,3
sektor prywatny	0,2	0,2	0,0	0,1
F – Budownictwo	9,9	9,9	11,3	11,3
sektor publiczny	3,1	3,3	2,2	2,4
sektor prywatny	12,2	11,8	11,4	11,3
G – Handel i naprawy	23,2	23,6	44,4	44,0
sektor publiczny	2,4	2,0	2,3	2,3
sektor prywatny	30,2	30,0	45,1	44,6
H – Hotele i restauracje	2,5	2,4	4,4	4,2
sektor publiczny	1,7	1,2	11,6	8,3
sektor prywatny	2,8	2,8	4,3	4,1
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	9,5	9,4	6,9	7,1
sektor publiczny	24,5	25,6	2,8	2,7
sektor prywatny	4,4	4,5	6,9	7,1
J – Pośrednictwo finansowe	3,7	4,3	2,0	2,9
sektor publiczny	7,2	6,8	0,7	0,3
sektor prywatny	2,5	3,6	2,0	3,0
K – Obsługa nieruchomości i firm	8,0	8,6	8,9	9,5
sektor publiczny	7,4	7,9	19,2	22,1
sektor prywatny	8,2	8,8	8,7	9,3
O – Pozostała działalność usługowa socjalna, komunalna i indywidualna	3,6	4,1	4,2	4,3
sektor publiczny	6,6	7,3	50,3	50,7
sektor prywatny	2,6	3,1	3,6	3,8
Sektor rynkowy (sektor rynkowy i nierynkowy ogółem = 100%)	79,4	79,1	97,3	96,5
sektor publiczny	50,3	47,8	59,6	49,4
sektor prywatny	98,6	98,3	98,0	97,5

(liczba pracujących w sektorze rynkowym = 100%)

l. zatrudnionych 10-49		l. zatrudnionych 0-49		l. zatrudnionych 50-249		l. zatrudnionych 0-249		l. zatrudnionych > 249	
1998	1999	1998	1999	1998	1999	1998	1999	1998	1999
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0,3	0,3	0,1	0,1	0,7	0,7	0,3	0,3	8,4	7,7
0,3	0,4	0,3	0,3	1,4	1,4	1,1	1,1	15,1	14,9
0,3	0,2	0,1	0,1	0,5	0,5	0,2	0,2	0,6	0,6
34,6	33,8	23,3	22,1	42,6	42,2	28,7	28,0	42,2	39,6
7,4	7,7	7,7	7,9	23,5	23,7	18,7	19,0	26,0	23,8
37,2	36,7	23,9	22,7	48,1	47,1	29,7	28,9	61,1	55,3
1,0	1,1	0,4	0,4	3,1	3,1	1,2	1,2	6,1	6,2
9,2	9,3	7,7	7,9	11,9	12,1	10,6	10,8	11,1	12,2
0,2	0,2	0,1	0,1	0,6	0,7	0,2	0,2	0,3	0,2
13,4	13,2	12,0	11,9	13,3	13,3	12,4	12,3	5,6	5,2
4,6	5,8	4,1	5,2	10,4	10,4	8,6	8,9	1,5	1,4
14,3	14,0	12,3	12,1	14,1	14,1	12,7	12,6	10,4	9,0
27,3	27,0	38,8	38,7	16,8	16,8	32,5	32,3	6,2	7,1
5,0	4,2	4,4	3,8	4,4	3,8	4,4	3,8	1,8	1,4
29,5	29,4	40,3	40,0	20,4	20,3	35,6	35,1	11,4	12,7
4,0	3,9	4,3	4,1	1,1	1,1	3,4	3,2	0,9	1,0
13,5	11,1	13,1	10,6	1,1	1,4	4,7	4,2	0,8	0,2
3,1	3,1	3,9	3,8	1,1	1,0	3,3	3,1	1,1	1,8
3,4	3,6	5,7	6,0	4,4	4,3	5,4	5,5	16,9	16,8
3,7	5,8	3,5	5,2	9,5	10,0	7,8	8,5	29,4	31,5
3,4	3,4	5,8	6,0	2,9	2,8	5,1	5,2	2,0	2,1
1,9	1,6	2,0	2,5	1,5	1,9	1,8	2,3	7,0	8,1
0,8	0,7	0,8	0,7	2,2	2,2	1,8	1,8	8,8	8,5
2,0	1,7	2,0	2,6	1,3	1,8	1,8	2,4	4,8	7,7
9,1	9,4	8,9	9,4	11,2	11,1	9,6	9,9	5,1	6,0
20,2	18,5	20,0	19,2	19,0	18,2	19,3	18,5	3,8	4,3
8,0	8,4	8,5	9,1	9,0	9,2	8,6	9,1	6,7	7,8
5,0	6,1	4,5	4,8	5,3	5,5	4,7	5,0	1,6	2,3
35,3	36,5	38,4	39,2	16,6	16,8	23,0	23,4	1,7	1,8
2,0	2,9	3,1	3,5	2,0	2,5	2,8	3,2	1,6	2,8
78,9	77,0	90,4	89,3	65,5	66,1	81,7	81,0	75,6	75,8
26,7	25,2	30,2	27,9	30,4	29,6	30,3	29,1	62,8	61,1
98,2	97,9	98,1	97,7	98,9	98,7	98,3	97,9	99,5	99,5

Tablica 6. Tempo zmian liczby pracujących w latach 1997–1999 (rok poprzedni = 100%)

Wyszczególnienie	ogółem		
	1997	1998	1999
OGÓLEM	102,8	99,5	98,3
sektor publiczny	89,5	94,1	94,1
sektor prywatny	115,1	103,4	101,0
C – Górnictwo i kopalnictwo	94,1	87,7	87,4
sektor publiczny	92,0	86,2	86,2
sektor prywatny	161,2	114,4	103,4
D – Działalność produkcyjna	98,5	97,6	93,4
sektor publiczny	59,5	84,1	83,2
sektor prywatny	119,4	101,2	95,7
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	99,6	93,8	97,5
sektor publiczny	99,0	93,0	96,7
sektor prywatny	114,7	109,7	110,2
F – Budownictwo	103,3	101,0	97,1
sektor publiczny	61,8	92,4	94,3
sektor prywatny	110,3	101,8	97,4
G – Handel i naprawy	107,5	102,7	99,6
sektor publiczny	80,6	75,1	76,1
sektor prywatny	108,8	103,7	100,2
H – Hotele i restauracje	106,3	106,8	95,3
sektor publiczny	96,1	83,1	64,1
sektor prywatny	109,5	113,3	101,6
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	104,4	97,0	96,8
sektor publiczny	97,8	93,1	93,9
sektor prywatny	121,4	105,3	102,2
J – Pośrednictwo finansowe	107,5	107,0	115,1
sektor publiczny	91,8	98,8	84,2
sektor prywatny	133,9	116,4	145,1
K – Obsługa nieruchomości i firm	112,8	108,8	105,2
sektor publiczny	86,6	96,3	95,9
sektor prywatny	126,3	113,3	108,0
L – Administracja publiczna	107,4	100,1	106,8
sektor publiczny	107,2	100,3	106,5
sektor prywatny	195,7	30,0	464,5
M – Edukacja	101,2	99,1	102,4
sektor publiczny	100,6	98,8	101,9
sektor prywatny	119,6	107,3	115,9
N – Ochrona zdrowia	103,1	98,8	94,4
sektor publiczny	101,1	98,8	92,6
sektor prywatny	144,6	98,2	120,9
O – Pozostała działalność usługowa socjalna, komunalna i indywidualna			
sektor publiczny	98,2	90,1	111,3
sektor prywatny	96,1	90,2	98,3
Sektor rynkowy (sekcje C – K oraz O)	102,7	99,6	97,9
sektor publiczny	80,7	89,6	89,5
sektor prywatny	114,8	103,5	100,7
Sektor z przewagą usług nierynkowych (sekcje L,M,N)			
sektor publiczny	103,1	99,1	99,7
sektor publiczny	102,0	99,1	98,8
sektor prywatny	135,8	100,4	120,4

* W 1999 r. liczba zatrudnionych 0–49 osób.

** W 1999 r. liczba zatrudnionych 50–249 osób.

*** W 1999 r. liczba zatrudnionych powyżej 249 osób.

l. zatr. 0-50*			l. zatr. 51-250**			l. zatr. pow. 250***		
1997	1998	1999	1997	1998	1999	1997	1998	1999
105,9	102,2	99,7	106,5	101,1	102,9	98,0	95,9	94,0
96,2	96,5	106,1	101,9	96,6	99,7	84,2	92,6	89,4
107,3	103,0	98,9	111,9	105,8	105,9	148,2	102,7	102,4
116,3	113,3	102,6	104,9	115,5	108,3	93,6	86,4	86,2
104,0	89,7	123,9	93,0	100,7	95,0	92,0	85,9	86,0
117,8	115,8	100,8	123,2	132,7	119,9	247,8	103,9	93,5
97,6	101,4	93,6	109,3	103,0	102,8	94,8	92,6	88,5
92,7	89,0	100,5	88,2	86,0	98,6	55,7	83,7	79,8
97,6	101,6	93,5	114,2	106,0	103,4	161,0	97,8	92,8
120,5	110,1	102,6	105,5	98,7	102,2	97,2	91,5	95,8
118,9	110,6	101,3	103,4	98,4	98,5	97,2	90,9	96,0
126,6	108,4	106,8	120,8	101,0	124,7	94,8	130,7	87,5
104,6	101,9	97,4	104,8	102,7	104,4	98,6	96,6	87,5
93,0	85,8	123,6	89,0	89,7	97,9	38,6	98,7	81,8
104,8	102,2	97,1	109,9	106,1	105,8	132,4	96,3	88,5
107,2	102,0	97,9	108,7	101,7	103,8	107,7	110,0	107,4
93,2	92,4	85,7	88,5	81,3	83,7	75,9	69,4	70,1
107,3	102,1	97,9	110,7	103,4	105,0	125,0	123,4	114,3
104,0	106,3	93,3	113,6	121,8	103,2	118,1	102,3	102,3
96,2	72,1	79,2	103,0	106,9	126,3	94,0	99,9	22,8
105,7	113,3	95,1	117,8	126,9	96,7	153,1	104,5	170,2
121,2	103,9	102,4	109,8	100,8	101,9	98,3	93,8	93,7
103,1	88,8	144,5	100,9	97,5	102,0	97,5	92,8	92,8
121,9	104,3	101,4	121,2	104,3	101,7	118,1	115,5	108,3
171,7	118,4	126,7	100,2	112,7	130,9	96,8	102,8	109,1
112,9	95,0	80,9	97,0	98,3	97,8	91,4	98,8	83,5
173,4	118,8	127,4	102,3	121,9	147,6	113,4	112,7	164,6
117,7	106,6	104,1	107,2	100,7	102,5	108,3	126,0	110,7
71,5	91,2	94,1	99,2	88,9	93,1	83,0	109,1	99,6
126,8	108,3	105,0	114,2	109,8	108,3	146,3	140,4	118,0
102,3	104,9	101,8	108,2	95,0	105,4	110,1	105,2	112,6
101,7	105,9	100,7	108,2	95,0	105,2	110,1	105,2	112,6
187,5	31,3	379,2	-	-	-	-	-	-
99,0	102,0	119,7	105,1	98,9	98,7	95,7	97,7	99,9
95,9	103,5	121,3	105,1	98,7	98,2	95,3	96,7	99,6
118,8	94,1	111,5	101,6	127,7	136,0	186,1	199,7	113,5
116,4	100,4	110,3	100,1	105,6	104,2	100,3	96,8	87,1
104,3	101,6	105,0	102,4	106,1	103,7	100,2	96,7	87,2
167,6	97,1	124,7	72,3	96,1	114,3	231,5	159,0	50,0
93,5	90,3	107,1	98,3	93,7	108,1	117,4	84,2	131,0
90,0	78,0	100,0	101,2	96,8	98,4	105,0	111,4	94,6
95,7	97,8	110,5	92,4	87,1	132,2	128,0	65,1	174,4
105,7	102,3	98,4	107,4	102,1	103,8	97,4	95,2	94,1
88,8	83,6	98,1	95,3	91,4	97,3	77,6	89,8	87,1
106,7	103,2	98,5	112,3	105,7	105,7	148,1	102,4	102,4
107,0	101,8	111,7	104,9	99,1	101,2	100,1	98,0	93,4
100,6	103,3	109,5	105,4	99,0	100,8	99,9	97,7	93,3
149,1	95,3	121,9	80,8	106,7	125,5	199,3	186,0	95,2

grupą przedsiębiorstw gdzie wzrosła liczba pracujących według stanu na koniec roku były przedsiębiorstwa średniej wielkości. Odpowiednie tempo wzrostu było tu w 1999 r. stosunkowo wysokie gdyż wynosiło 3,8% wobec 2,1% rok wcześniej (w latach 1995–1997 tempo wzrostu liczby pracujących przekraczało tu regularnie 7%). Istnieją jednak uzasadnione podejrzenia, że wzrost zatrudnienia w grupie firm średnich spowodowany był głównie przejściem do tej grupy wielu firm dużych, które zmniejszyły między rokiem 1998 a 1999 stan zatrudnienia do wielkości poniżej 249 osób.

W grupie małych przedsiębiorstw należących do sektora rynkowego, relatywnie największy spadek liczby pracujących w 1999 r. obserwowany był w sekcji *Hotele i restauracje*. Wyniósł on aż 6,7%. Oprócz tej sekcji, spadek liczby pracujących wystąpił jeszcze tylko w trzech dziedzinach gospodarki zaliczanych do sektora rynkowego, ale za to trzech największych, zatrudniających w 1999 r. łącznie 72,7% ogółu pracujących w małych przedsiębiorstwach. Sekcjami tymi były: *Działalność produkcyjna*, gdzie liczba pracujących w małych firmach zmniejszyła się o 6,4%, a następnie *Budownictwo* oraz *Handel i naprawy* ze spadkiem liczby pracujących odpowiednio o 2,6% oraz 2,1%. W pozostałych sekcjach zaliczanych do sektora rynkowego liczba pracujących wzrosła, najszybciej w *Pośrednictwie finansowym* (aż o 26,7%), a następnie w: *Pozostalej działalności usługowej* (o 7,1%), *Obsłudze nieruchomości i firm* (o 4,1%), *Górnictwie i kopalnictwie* oraz *Zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz i wodę* (obie sekcje wzrost o 2,6%), a także w *Transportie, gospodarce magazynowej i łączności* (wzrost o 2,4%). Tak więc dziedzinami o najszybszym tempie wzrostu liczby pracujących w małych przedsiębiorstwach okazały się być w 1999 r. trzy sekcje typowo usługowe, co już wynikało pośrednio z analizy danych na temat struktury pracujących w sektorze MSP.

Co się natomiast tyczy sytuacji przedsiębiorstw średniej wielkości, to w 1999 r. w żadnej sekcji zaliczanej do sektora rynkowego nie wystąpił spadek liczby pracujących według stanu na koniec roku. Najszybszy wzrost liczby pracujących miał miejsce w sekcjach: *Pośrednictwo finansowe* (o 30,9%) oraz *Pozostała działalność usługowa* (o 8,1%). Trzeba tu koniecznie podkreślić, że w obu tych sekcjach wystąpił wzrost zatrudnienia nie tylko w grupie przedsiębiorstw średnich, ale także w małych (o czym już była mowa wcześniej) i dużych. Trzecią sekcją, gdzie w 1999 r. zaobserwowano wzrost liczby pracujących we wszystkich trzech grupach przedsiębiorstw według wielkości była również typowo

usługowa sekcja *Obsługa nieruchomości i firm* (wzrost liczby pracujących w grupie firm średnich o 2,5%). Nie jest to przypadek, ponieważ już od połowy lat dziewięćdziesiątych obserwuje się w Polsce szybszy rozwój sfery usług niż tradycyjnych dziedzin produkcji. W sekcjach: *Handel i naprawy* oraz *Hotele i restauracje* wzrosłoby liczby pracujących w przedsiębiorstwach średnich (odpowiednio o 3,8% oraz 3,2%) towarzyszył wzrost zatrudnienia w dużych firmach i spadek liczby pracujących w małych. W dziedzinach tych, gdzie jeszcze w połowie lat dziewięćdziesiątych dominującą rolę odgrywały jednostki relatywnie niewielkie, obserwuje się od 1997 r. tendencje mające na celu koncentrację działalności gospodarczej. Zupełnie inna sytuacja występowała natomiast w pozostałych pięciu sekcjach zaliczanych do sektora rynkowego. Wzrostowi liczby pracujących w przedsiębiorstwach średniej wielkości towarzyszył tam często drastyczny spadek zatrudnienia w dużych przedsiębiorstwach. I tak np. w *Działalności produkcyjnej* liczba pracujących w średnich przedsiębiorstwach wzrosła o 2,8% lecz w dużych spadła aż o 11,5%. Podobne tendencje obserwowane były w: *Budownictwie* (wzrost w średnich o 4,4%, spadek w dużych o 12,5%), *Górnictwie i kopalnictwie* (wzrost o 8,3%, spadek o 13,8%), a także w *Zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz i wodę* oraz *Transportie, gospodarce magazynowej i łączności*, gdzie wzrosłoby liczby pracujących w przedsiębiorstwach średnich (odpowiednio o 8,3% oraz o 1,9%) towarzyszył już trochę mniejszy spadek zatrudnienia w dużych firmach (odpowiednio o 4,2% oraz o 6,3%). Jak już była mowa wcześniej, w tej sytuacji rodzą się uzasadnione podejrzenia, że ów wzrost zatrudnienia w średnich przedsiębiorstwach należących do wspomnianych pięciu sekcji miał charakter jedynie pozorny i spowodowany był przejściem niektórych dużych firm do grupy średnich w 1999 r.

2.4. Przeciętna liczba pracujących łącznie z pracującymi w tzw. szarej strefie gospodarki

W poprzednich opracowaniach dotyczących MSP, omawiając problemy zatrudnienia w przedsiębiorstwach różnej wielkości ograniczaliśmy się praktycznie do jednej kategorii, a mianowicie liczby pracujących według stanu na koniec poszczególnych lat. Jednakże w 1999 r. sytuacja na rynku pracy gwałtownie pogorszyła się. Stopa bezrobocia wynosząca 10,4% na koniec 1998 r. wzrosła do 13,1% w grudniu 1999 r. Tak więc wszy-

kie problemy związane ze zmianami wielkości zatrudnienia w przedsiębiorstwach stały się o wiele bardziej istotne niż poprzednio. Z tego względu, w obecnej publikacji na temat MSP postanowiliśmy poświęcić więcej uwagi jeszcze jednej kategorii związanej z zatrudnieniem, a mianowicie przeciętnej liczbie pracujących w poszczególnych latach. Jest to tym bardziej uzasadnione, że obie kategorie dotyczące liczby pracujących charakteryzują sytuację na rynku pracy w odmienny sposób. Tak np. określając liczbę pracujących według stanu na koniec roku nie bierze się pod uwagę pracowników sezonowych zatrudnianych w okresie od wiosny do jesieni, jak to jest np. nagminnie praktykowane w budownictwie. Przeciętna liczba pracujących obejmuje zaś nie tylko pracowników sezonowych ale również wszystkich pracujących na części etatu, podczas gdy liczba pracujących na koniec roku tylko tych, dla których jest to główne miejsce pracy. Liczba pracujących według stanu na koniec roku jest bowiem wyrażona w osobach fizycznych, a więc pracującego w głównym miejscu pracy traktuje się jako jedną osobę niezależnie od tego, czy pracuje ona w pełnym wymiarze czasu pracy czy też nie. Przeciętna liczba pracujących jest natomiast wyrażona w etatach. Dlatego określając tę liczbę dodaje się do siebie części etatów nie biorąc z kolei pod uwagę, czy dany pracownik jest zatrudniany w jednej czy kilku instytucjach. Osoby pracujące w tzw. szarej strefie¹³ wykonują z reguły swoją działalność dorywczo. Wielkość zatrudnienia w szarej strefie musi być więc również wyrażona jako przeciętna liczba w skali roku, podobnie jak liczba zatrudnionych sezonowo czy na części etatu. W badaniach statystycznych przyjmuje się, że istnienie szarej strefy gospodarczej związane jest z funkcjonowaniem małych przedsiębiorstw prywatnych¹⁴.

Różnice między definicjami obu kategoriami dotyczących liczby pracujących widać dokładnie porównując odpowiednie dane statystyczne. Liczba pracujących według stanu na koniec 1999 r. (oba sektory: rynkowy i z przewagą usług nierynkowych bez *Rolnictwa i leśnictwa* oraz *Rybołówstwa i rybactwa*) wynosiła około 11 148 tys. osób. Przeciętna liczba

¹³ Mówiąc najbardziej ogólnie, pracujący w szarej strefie to osoba, której fakt zatrudnienia nie jest zgłoszony do ZUS. Może być to osoba pracująca na własny rachunek lub zatrudniona w przedsiębiorstwie, przy czym samo przedsiębiorstwo jest albo zarejestrowane w systemie REGON i w odpowiednim urzędzie skarbowym lub też działa całkowicie nielegalnie.

¹⁴ Całkowicie nielegalnej działalności, nie mającej przestępczego charakteru, nie może prowadzić przedsiębiorstwo średniej wielkości, a tym bardziej przedsiębiorstwo duże. Również zatrudnianie pracowników nie zarejestrowanych w ZUS utrudnione jest w przedsiębiorstwie średnim i dużym (także w małym sektora publicznego), chociażby ze względu na konieczność prowadzenia w takim przypadku podwójnej księgowości. Dlatego w badaniach statystycznych przyjmuje się, że pracowników nie zarejestrowanych w ZUS mogą zatrudniać jedynie małe przedsiębiorstwa prywatne (w tym jednoosobowe), działające legalnie lub nielegalnie.

pracujących¹⁵ (ten sam zakres podmiotowy czyli łącznie sektor rynkowy i z przewagą usług nierynkowych¹⁶) wynosiła natomiast w 1999 r. około 11 419 tys. osób, a z uwzględnieniem szarej strefy 12 134 tys. (por. tablica 4 z Załącznika 2). Tak więc po uwzględnieniu pracowników sezonowych i zatrudnionych na części etatów w kilku instytucjach, przeciętna liczba pracujących była wyższa niż liczba pracujących na koniec roku o 271 tys., a biorąc także pod uwagę szarą strefę – większa o 986 tys. Różnice te były jeszcze bardziej istotne w przypadku małych podmiotów¹⁷. Według stanu na koniec roku 1999 liczba pracujących w jednostkach małych (do 49 zatrudnionych) była równa około 4 596 tys., natomiast przeciętna liczba pracujących wynosiła 4 951 tys. czyli była większa o 355 tys. (z czego 95 tys. przypadło na handel, 73 tys. na przemysł oraz 52 tys. na budownictwo), a łącznie z szarą strefą wynosiła 5 666 tys., czyli przekraczała stan zatrudnienia na koniec roku o 1 070 tys. Natomiast w przypadku podmiotów średnich i dużych odpowiednie różnice wynosiły tylko 69 tys. oraz 15 tys., przy czym w obu przypadkach liczba pracujących według stanu na koniec roku była wyższa niż przeciętna liczba pracujących.

Porównując odpowiednie liczby pracujących według stanu na koniec roku i przeciętnie w roku dotyczące podmiotów średnich i dużych widać wyraźnie, że wielkości te różnią się od siebie stosunkowo nieznacznie, ponieważ średnie i duże podmioty wykorzystują znacznie rzadziej niż małe możliwość sezonowego zatrudniania pracowników lub na części etatu. Istotne różnice można natomiast dostrzec w przypadku przedsiębiorstw małych, jak to pokazaliśmy powyżej. Na podstawie te-

¹⁵ Odpowiednie szacunki przeprowadzone zostały w ZBSE GUS i PAN na podstawie informacji GUS na temat przeciętnej liczby pracujących z uwzględnieniem szarej strefy i bez szarej strefy, publikowanej w Rocznikach Statystycznych oraz na podstawie przygotowanej przez GUS informacji dotyczącej przeciętnego zatrudnienia w przedsiębiorstwach różnej wielkości. Mówiąc ściślej, przeciętna liczba pracujących w gospodarce i w poszczególnych sekcjach ogółem podana została zgodnie z Rocznikiem Statystycznym, natomiast w ZBSE oszacowano przeciętne liczby pracujących w przedsiębiorstwach różnej wielkości na podstawie informacji o przeciętnym zatrudnieniu. (W przypadku prywatnych przedsiębiorstw średnich i dużych, liczba właścicieli i współwłaścicieli pracujących w przedsiębiorstwach jest bardzo niewielka w stosunku do zatrudnionych pracowników najemnych. Dlatego dane na temat przeciętnej liczby zatrudnionych mogą być, z braku bardziej precyzyjnej informacji, przyjęte jako przybliżenie przeciętnej liczby pracujących, obejmującej również właścicieli przedsiębiorstw. W przedsiębiorstwach zaliczanych do sektora publicznego problem właścicieli oczywiście nie istnieje, stąd przeciętna liczba pracujących i zatrudnionych jest tam identyczna.)

¹⁶ Na podstawie informacji publikowanej w Roczniku Statystycznym nie można wydzielić liczby pracujących w szarej strefie zaliczanej do sekcji wchodzących w skład sektora rynkowego i liczby pracujących w szarej strefie zaliczanej do tzw. sektora z przewagą usług nierynkowych.

¹⁷ Będziemy tu używać określenia „podmioty gospodarcze” a nie „przedsiębiorstwa”. To pierwsze jest określeniem szerszym i oprócz przedsiębiorstw obejmuje również m.in. tzw. jednostki budżetowe. Używanie nazwy „podmioty gospodarcze” jest wskazane w tym fragmencie opracowania, ponieważ rozpatrujemy tu łącznie oba sektory: rynkowy oraz z przewagą usług nierynkowych, a w tym drugim z wymienionych, o czym już była mowa wcześniej, dominują jednostki budżetowe.

go prostego porównania widać więc wyraźnie, jak ważna dla małych jednostek jest możliwość elastycznego zatrudniania pracowników, np. jedynie w pewnych miesiącach roku lub na części etatu, która powinna być wykorzystywana przez małe podmioty znacznie szerzej niż obecnie. Przytoczone powyżej liczby należałoby więc uwzględnić jako argument w dyskusji na temat konieczności dokonania zmian w Kodeksie pracy¹⁸, ułatwiających drobnym przedsiębiorcom możliwość zatrudniania pracowników w sposób dla nich dogodny, co może również przyczynić się do redukcji zatrudniania nielegalnego osiągającego poważne rozmiary. Ze względu na stosunkowo niewielką liczbę zatrudnionych sezonowo lub na części etatu w przedsiębiorstwach średnich i dużych, osoby kierujące tymi podmiotami są mniej zainteresowane kwestią wprowadzenia bardziej elastycznych form zatrudnienia po dokonaniu ewentualnych zmian w Kodeksie pracy. Zmianami tymi nie są natomiast zupełnie zainteresowani przedstawiciele związków zawodowych. Związki zawodowe działają głównie w dużych przedsiębiorstwach i w dodatku państwowych, ale ich przedstawiciele roszczą sobie prawo do wypowiedzania się w imieniu wszystkich zatrudnionych, nie bacząc na daleko idącą sprzeczność interesów pracowników zatrudnianych w małych prywatnych i dużych państwowych przedsiębiorstwach.

W 1998 r. pracowało w gospodarce około 752 tys. osób nie zarejestrowanych a w 1999 r. w przybliżeniu 715 tys. osób. Są to oczywiście wielkości przeciętne w skali roku, a więc gdyby np. założyć, że każdy z nielegalnie zatrudnionych przepracował efektywnie pół roku, to liczba osób fizycznych pracujących w szarej gospodarce¹⁹ mogła wynieść nawet około 1,5 mln. W 1998 r. pracowało w małych przedsiębiorstwach prywatnych legalnie i nielegalnie około 5 420 tys. osób. Pracujący w szarej strefie (wspomniane 752 tys. osób) stanowili więc w tej ogólnej liczbie udział wynoszący ok. 13,9%. Analogiczny wskaźnik obliczony dla 1999 r. wyniósł 14%, a więc udział pracujących w szarej strefie nieznacznie się zwiększył po pięciu latach ciągłego spadku. Ze wspomnianej liczby 715 tys. osób pracujących w szarej strefie w 1999 r., stosunkowo niewiele bo około 56 tys. znalazło zajęcie w przemyśle, 80 tys. osób pracowało w budownictwie, 202 tys. osób – w handlu, 12 tys. – w transporcie i oko-

¹⁸ Postulowane zmiany w Kodeksie pracy są głębsze niż wspomniane w tej publikacji. Ich omówienie wykracza jednak poza zakres niniejszego opracowania.

¹⁹ Aby uwzględnić, jak to proponują niektórzy ekonomiści, zatrudnionych w szarej strefie w ogólnej liczbie pracujących według stanu na koniec roku należałoby wpierw oszacować, dla ilu osób praca w szarej strefie stanowi główne źródło utrzymania. W niektórych mniej oficjalnych źródłach można znaleźć, że jest to ok. 1,4–1,5 mln osób. I dopiero te 1,4–1,5 mln można dodać do liczby osób według stanu na koniec roku pracujących legalnie, która – jak podawaliśmy wcześniej – wynosiła w 1999 r. ok. 11 148 tys. osób.

to 365 tys. w szeroko rozumianych usługach, na które składają się wszystkie nie wymienione wcześniej sekcje²⁰ łącznie z *Edukacją i Ochroną zdrowia*. Wspomniany poprzednio spadek liczby pracujących w szarej strefie o 37 tys. osób, jaki miał miejsce w 1999 r., dotyczył głównie usług (spadek o 29 tys. osób) i w niewielkim stopniu handlu. Udział pracujących nielegalnie w małych prywatnych przedsiębiorstwach przemysłowych wyniósł w 1999 r. 5,5% (w 1998 r. 4,9%), a więc nielegalnie zatrudniony był tam prawie co dwudziesty pracownik. W małych przedsiębiorstwach budowlanych nielegalnie pracowało 13,1% osób (rok wcześniej 12,6%), w małych handlowych – 10,8% (10,6%), w transportowych – 4,3% (4,6%) a w szeroko rozumianych usługowych najwięcej bo aż 27,7% (w 1998 r. 27,8%), a więc w przybliżeniu co czwarty pracownik. Wskaźniki udziału pracujących w szarej strefie wzrosły nieznacznie w 1999 r. we wszystkich dziedzinach gospodarki oprócz transportu i usług.

Biorąc pod uwagę pracowników zatrudnianych sezonowo oraz na części etatów, sektor MSP ma większe znaczenie dla gospodarki niż wynikałoby to z analizy stanów zatrudnienia na koniec poszczególnych lat. Jak już podawaliśmy wcześniej, udział MSP w ogólnej liczbie pracujących według stanu na koniec 1999 r. (oba sektory: rynkowy i z przewagą usług nierynkowych) wyniósł 64,2% (por. tablica 4 w tekście powyżej), natomiast udział MSP w przeciętnej liczbie pracujących bez uwzględnienia szarej strefy był równy 65,1% (z szarą strefą 67,2%, w tym udział samej szarej strefy wyniósł 5,9% – por. tablica 7 poniżej w tekście). Co zaś się tyczy podstawowych sekcji gospodarki to np. udział liczby pracujących w MSP według stanu na koniec 1999 r. wyniósł w przemyśle 51,3% a liczony przeciętną liczbą pracujących bez szarej strefy – 51,5%. Odpowiednie udziały obliczone dla *Budownictwa* były równe 81,9% oraz 82,6%, dla *Handlu i napraw* – 89,8% oraz 91,1%, a dla *Transportu, gospodarki magazynowej i łączności* – 38,5% oraz 40,1%. Duże różnice udziałów wystąpiły również w tzw. pozostałych usługach (czyli łącznie w sekcjach: H, J, K, L, M, N oraz O) gdzie praca w niepełnym wymiarze czasu jest stosowana bardzo często. Udział małych i średnich podmiotów (nie tylko przedsiębiorstw ale również tzw. jednostek budżetowych) w liczbie pracujących według stanu na koniec 1999 r. wyniósł tam 63% natomiast w przeciętnej liczbie pracujących 64,3% (z szarą strefą aż 67,2%, w tym udział samej szarej strefy wyniósł 8,2%).

²⁰ W skład tzw. pozostałych usług wchodzi również sekcja *Pośrednictwo finansowe*. Prowadzenie działalności w *Pośrednictwie finansowym* (np. prowadzenie biur maklerskich czy kantorów wymiany walut) obwarowane jest jednak licznymi przepisami. Dlatego zasięg szarej strefy w tej sekcji jest zupełnie minimalny.

Dla lepszego zrozumienia zmian zachodzących w gospodarce między rokiem 1998 i 1999 wskazane jest nie tylko porównanie udziałów liczby pracujących w MSP według stanów na koniec poszczególnych lat i udziałów MSP w przeciętnej liczbie pracujących z uwzględnieniem szarej strefy, ale również temp zmian liczby pracujących mierzonych za pomocą tych obu kategorii. Należy tu dodać, że tempo zmian przeciętnej liczby pracujących z uwzględnieniem szarej strefy ilustruje lepiej ogólne tendencje zachodzące w gospodarce chociażby z tego względu, iż koresponduje ono bezpośrednio ze zmianami wielkości PKB.

Na koniec 1999 r. liczba pracujących (oba sektory: rynkowy i z przewagą usług nierynkowych) była niższa o 1,7% niż rok wcześniej (por. tablica 6 w tekście powyżej), natomiast przeciętna liczba pracujących bez uwzględnienia szarej strefy zmniejszyła się aż o 3,4% (z uwzględnieniem szarej strefy o 3,5% – por. tablica 8 poniżej), a więc w tempie dwukrotnie szybszym. W liczbach bezwzględnych oznacza to zmniejszenie się przeciętnej liczby pracujących między rokiem 1998 i 1999 o 401 tys. osób w przeliczeniu na pełne etaty bez szarej strefy (z szarą strefą o 438 tys.). Było to głównie efektem niekorzystnej sytuacji istniejącej w sektorze małych podmiotów gospodarczych. Liczba pracujących w małych podmiotach według stanu na koniec roku zmniejszyła się w 1999 r. tylko o 0,3%, podczas gdy przeciętna liczba pracujących legalnie zmalała o 5,4% (z uwzględnieniem szarej strefy o 5,3%). Pracę w małych firmach straciło więc 280 tys. osób w przeliczeniu na pełne etaty (z szarą strefą 317 tys. osób). W przemyśle tempo spadku przeciętnej liczby pracujących w małych podmiotach było daleko większe niż w całym sektorze małych podmiotów ogółem. Przeciętna liczba pracujących w małych firmach zmniejszyła się tam między rokiem 1998 a 1999 o 9,1% bez szarej strefy, a z szarą strefą o 8,6% (liczba pracujących według stanu na koniec roku zmalała o 6,2%). W *Budownictwie* oraz *Handlu i naprawach* przeciętna liczba pracujących zmniejszyła się w 1999 r. odpowiednio o 5,1% oraz 4,8%, a z łącznie z szarą strefą w obu przypadkach o 4,6% (na koniec roku odpowiednio o 2,6% oraz o 2,1%), w *Transporcie, gospodarce magazynowej i łączności* zmalała o 1,1% a z pracownikami zatrudnionymi nielegalnie o 1,4% (liczba pracujących według stanu na koniec roku wzrosła tu o 2,4%), a w tzw. pozostałych usługach zmniejszyła się o 4,2% bez szarej strefy, a z jej uwzględnieniem o 4,9% (na koniec roku wzrosła o 7,1%).

W sektorze małych podmiotów dała się więc zaobserwować w 1999 r. dość szczególna tendencja. Spadek popytu krajowego i zagranicznego wywołany m.in. kryzysem rosyjskim spowodował tam prawdopodobnie gwałtowną re-

dukcję liczby pracowników sezonowych i zatrudnionych w niepełnym czasie pracy, podczas gdy liczba pracowników zatrudnionych na pełnych etatach zmniejszała się o wiele wolniej²¹, a w przypadku *Transportu, gospodarki magazynowej i łączności* i pozostałych usług nawet wzrosła. Zmniejszyła się jednocześnie (głównie w handlu i pozostałych usługach) liczba osób pracujących nielegalnie. Ze względu na specyfikę obliczania przeciętnej liczby pracujących w przedsiębiorstwach²², tendencję tą można jednak również próbować wyjaśnić w inny sposób, co zresztą nie jest sprzeczne z wyjaśnieniem poprzednim. Na początku 1999 r. zatrudnienie w małych przedsiębiorstwach gwałtownie zmalało, a następnie zaczęło ponownie wzrastać. Stąd liczba pracujących według stanu na koniec roku zmniejszyła się tam wolniej niż przeciętna liczba pracujących w ciągu roku. Charakterystyczne, że w przypadku podmiotów średnich i dużych można było zaobserwować tendencję odwrotną. Tak np. w grupie podmiotów średniej wielkości liczba pracujących według stanu na koniec roku zwiększyła się w 1999 r. o 2,9% a przeciętna liczba pracowników wzrosła o 4% (w liczbach absolutnych oznacza to wzrost o 96 tys. osób w przeliczeniu na pełne etaty). Natomiast w grupie podmiotów dużych spadkowi liczby pracujących na koniec roku o 6% towarzyszył spadek przeciętnej liczby pracujących o 5,2% (spadek o 217 tys. osób w przeliczeniu na pełne etaty). Wygląda więc na to, że nie tylko podmioty duże ale także niektóre podmioty średnie zaczęły redukować zatrudnienie, lecz uczyniły to bardziej zdecydowanie dopiero pod sam koniec 1999 r. Jedynie w dużych przedsiębiorstwach handlowych liczba pracowników według stanu na koniec roku wzrosła w 1999 r. o wiele szybciej (o 7,4%) niż przeciętna liczba pracujących (wzrost o 4,4%). Jednakże wynikało to prawdopodobnie z faktu, że nowe supermarkety rozpoczynały pracę w różnych miesiącach roku, a więc przeciętna liczba pracujących wypadła tam o wiele poniżej stanu na koniec grudnia.

²¹ Małe przedsiębiorstwa prowadzone są często przez całe rodziny, zatrudniając niekiedy do pomocy pracowników „obcych” (czyli spoza rodziny) zazwyczaj w okresach roku (sezonowo) lub w godzinach dnia (na części etatu) gdy praca w firmie jest szczególnie intensywna. W przypadku gorszej koniunktury, właściciele małych firm rodzinnych rezygnują z usług tych „obcych” pracowników.

²² Obliczając przeciętną liczbę pracujących w danym przedsiębiorstwie dodaje się do siebie liczbę osób pracujących w poszczególnych miesiącach, a wynik sumowania dzieli się przez 12. Jeżeli więc pewne przedsiębiorstwo rozpoczęło pracę w połowie roku a jego załoga w okresie lipiec – grudzień liczyła 100 osób, to przeciętna liczba osób w całym roku obliczona dla tego przedsiębiorstwa wynosi 50 osób, podczas gdy liczba pracujących według stanu na koniec roku jest oczywiście równa 100 osób. Natomiast gdy przedsiębiorstwo zatrudnia przez pierwsze sześć miesięcy roku 50 osób a przez następne sześć 100 osób, wtedy przeciętna liczba pracujących w ciągu roku wynosi 75 osób a według stanu na koniec roku 100 osób. Z kolei gdyby przedsiębiorstwo zatrudniało w pierwszej połowie roku 100 osób a w drugiej połowie zredukowało stan zatrudnienia do 50 osób, to przeciętna liczba pracujących wynosiłaby także 75 osób jak w poprzednim przykładzie, lecz stan na koniec roku byłby niższy niż wspomniana przeciętna i wynosiłby 50 osób.

Tablica 7. Udziały pracujących w przedsiębiorstwach różnej wielkości w ogólnej (liczba pracujących w sekcji EKD ogółem = 100%)

Wyszczególnienie	1998			
	Ogółem	z tego w przedsiębiorstwach zatrudniających		
		do 49 osób		
		razem	z tego	
pracownicy zarejestrowani	pracujący w szarej strefie			
OGÓŁEM	100,0	47,6	41,6	6,0
sektor publiczny	35,8	4,5	4,5	–
sektor prywatny	64,2	43,1	37,1	6,0
Przemysł (sekcje C, D, E)	100,0	30,8	29,3	1,5
sektor publiczny	29,8	1,0	1,0	–
sektor prywatny	70,2	29,8	28,3	1,5
C – Górnictwo i kopalnictwo	100,0	2,2	2,2	–
sektor publiczny	93,3	0,3	0,3	–
sektor prywatny	6,7	1,9	1,9	–
D – Działalność produkcyjna	100,0	35,6	33,9	1,7
sektor publiczny	18,2	0,7	0,7	–
sektor prywatny	81,8	34,9	33,2	1,7
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	100,0	7,1	7,1	–
sektor publiczny	94,0	5,2	5,2	–
sektor prywatny	6,0	1,9	1,9	–
F – Budownictwo	100,0	62,4	54,6	7,8
sektor publiczny	7,1	0,9	0,9	–
sektor prywatny	92,9	61,5	53,7	7,8
G – Handel i naprawy	100,0	81,7	73,0	8,7
sektor publiczny	2,3	0,3	0,3	–
sektor prywatny	97,7	81,4	72,7	8,7
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	100,0	31,6	30,2	1,4
sektor publiczny	62,3	0,7	0,7	–
sektor prywatny	37,7	30,9	29,5	1,4
Pozostałe usługi (sekcje H, J – O)	100,0	43,1	34,2	8,9
sektor publiczny	60,0	11,2	11,2	–
sektor prywatny	40,0	31,9	23,0	8,9

przeciętnej liczbie pracujących według sekcji EKD w latach 1998–1999

		1999						
		Ogółem	z tego w przedsiębiorstwach zatrudniających				50-249 osób	powyżej 249 osób
50–249 osób	powyżej 249 osób		do 49 osób					
			razem	z tego				
				pracownicy zarejestrowani	pracujący w szarej strefie			
19,0	33,4	100,0	46,7	40,8	5,9	20,5	32,8	
9,4	21,9	35,2	4,7	4,7	–	9,8	20,7	
9,6	11,5	64,8	42,0	36,1	5,9	10,7	12,1	
19,6	49,6	100,0	30,3	28,7	1,6	22,0	47,7	
3,7	25,1	28,1	0,9	0,9	–	4,2	23,0	
15,9	24,5	71,9	29,4	27,8	1,6	17,8	24,7	
3,8	94,0	100,0	2,2	2,2	–	6,3	91,5	
1,9	91,1	91,9	0,4	0,4	–	3,7	87,8	
1,9	2,9	8,1	1,8	1,8	–	2,6	3,7	
21,2	43,2	100,0	35,0	33,1	1,9	23,6	41,4	
2,9	14,6	16,5	0,6	0,6	–	3,1	12,8	
18,3	28,6	83,5	34,4	32,5	1,9	20,5	28,6	
18,3	74,6	100,0	6,6	6,6	–	19,8	73,6	
15,7	73,1	93,4	4,7	4,7	–	16,7	72,0	
2,6	1,5	6,6	1,9	1,9	–	3,1	1,6	
20,4	17,2	100,0	61,8	53,8	8,0	22,1	16,1	
3,8	2,4	7,1	1,1	1,1	–	3,8	2,2	
16,6	14,8	92,9	60,7	52,7	8,0	18,3	13,9	
10,7	7,6	100,0	80,4	71,8	8,6	11,5	8,1	
0,7	1,3	2,0	0,5	0,5	–	0,6	0,9	
10,0	6,3	98,0	79,9	71,3	8,6	10,9	7,2	
7,5	60,9	100,0	32,7	31,3	1,4	8,2	59,1	
3,8	57,8	60,6	1,0	1,0	–	4,1	55,5	
3,7	3,1	39,4	31,7	30,3	1,4	4,1	3,6	
25,1	31,8	100,0	41,1	32,9	8,2	26,1	32,8	
21,3	27,5	59,8	11,4	11,4	–	21,7	26,7	
3,8	4,3	40,2	29,7	21,5	8,2	4,4	6,1	

Tablica 8. Tempo zmian przeciętnej liczby pracujących w 1999 roku (rok poprzedni = 100 %)

Wyszczególnienie	Ogółem	z tego w przedsiębiorstwach zatrudniających				
		razem	do 49 osób		50-249 osób	powyżej 249 osób
			z tego			
			pracownicy zarejestrowani	pracujący w szarej strefie		
OGÓŁEM	96,5	94,7	94,6	95,1	104,0	94,8
sektor publiczny	95,1	101,3	101,3	–	101,4	91,2
sektor prywatny	97,3	94,0	93,9	95,1	106,5	101,8
Przemysł (sekcje C, D, E)	92,8	91,4	90,9	101,8	104,4	89,1
sektor publiczny	87,5	86,5	86,5	–	104,3	85,1
sektor prywatny	95,1	91,6	91,1	101,8	104,4	93,3
C – Górnictwo i kopalnictwo	86,9	85,7	85,7	–	141,7	84,7
sektor publiczny	85,6	100,0	100,0	–	166,7	83,9
sektor prywatny	104,8	83,3	83,3	–	116,7	111,1
D – Działalność produkcyjna	93,1	91,5	91,0	101,8	103,7	89,3
sektor publiczny	85,1	86,4	86,4	–	101,1	81,9
sektor prywatny	94,9	91,6	91,1	101,8	104,1	93,1
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	95,9	89,5	89,5	–	104,1	94,5
sektor publiczny	95,2	85,7	85,7	–	102,4	94,4
sektor prywatny	106,3	100,0	100,0	–	114,3	100,0
F – Budownictwo	96,3	95,4	94,9	98,8	104,2	89,9
sektor publiczny	95,9	122,2	122,2	–	95,0	88,0
sektor prywatny	96,3	95,0	94,5	98,8	106,4	90,3
G – Handel i naprawy	97,0	95,4	95,2	96,7	104,2	104,4
sektor publiczny	83,6	137,5	137,5	–	87,5	67,7
sektor prywatny	97,3	95,2	95,0	96,7	105,3	111,9
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	95,1	98,6	98,9	92,3	102,9	92,3
sektor publiczny	92,6	150,0	150,0	–	102,9	91,3
sektor prywatny	99,1	97,5	97,8	92,3	102,9	110,7
Pozostałe usługi (sekcje H, J – O)	99,7	95,1	95,8	92,6	103,8	102,8
sektor publiczny	99,1	100,8	100,8	–	101,5	96,5
sektor prywatny	100,7	93,1	93,3	92,6	116,7	143,2

3. Wartość dodana brutto w przedsiębiorstwach różnej wielkości

3.1. Uwagi ogólne

W naszych poprzednich publikacjach omówiliśmy szeroko problemy związane z wykorzystaniem takich kategorii jak produkt krajowy brutto (PKB) i wartość dodana brutto do oceny roli i znaczenia sektora MSP w gospodarce. Pisaliśmy tam m.in., że udział MSP w wartości dodanej wytworzonej w kraju charakteryzuje lepiej ich potencjał i znaczenie dla gospodarki niż ich udział w PKB. PKB jest bowiem sumą wartości dodanej brutto wytworzonej we wszystkich sekcjach gospodarki, powiększoną o cła i inne opłaty importowe oraz tzw. podatki od produktów, w tym VAT i podatek akcyzowy, a pomniejszoną o dotacje. Ze wspomnianych składników PKB tylko wartość dodaną brutto i dotacje podmiotowe można rozdzielić między poszczególne sekcje gospodarki, a w ich ramach – między przedsiębiorstwa różnej wielkości. Nie można jednak tego uczynić w przypadku ceł i podatków. Dlatego udział małych i średnich przedsiębiorstw w PKB jest faktycznie relacją wartości dodanej wytworzonej przez MSP do ogólnej wartości PKB. Wskaźnik ten nie pokazuje rzeczywistego znaczenia MSP dla gospodarki, ponieważ np. VAT, wchodzący w skład PKB, powstaje w różnych stadiach gospodarki, w tym odprowadzany jest do budżetu przez jednostki małe i średnie. Nie bierze się tego jednak pod uwagę określając udział tych jednostek w PKB. Do oceny faktycznego znaczenia MSP dla gospodarki lepiej posługiwać się ich udziałem w wartości dodanej brutto, nie mówiąc o tym, że wspomniany udział jest jedynym miernikiem oceny roli jaką MSP odgrywają w poszczególnych sekcjach EKD, ponieważ w przypadku sekcji taka kategoria jak PKB nie ma w ogóle zastosowania.

Wartość dodaną brutto wytworzoną w latach 1998 i 1999 w poszczególnych sekcjach i przedsiębiorstwach różnej wielkości podajemy odpowiednio w tablicach 5 i 6 w Załączniku 2, natomiast informację na temat struktury PKB i wartości dodanej w latach 1998 i 1999 – w tablicach 9 i 10 zamieszczonych poniżej w tekście opracowania. Porównując wielkości dotyczące 1998 roku z informacją podawaną przez nas wcześniej dla tego roku²³ łatwo zauważyć, że różnią się one od siebie, ponieważ GUS skorygował dane dotyczące wielkości PKB w latach poprzednich.

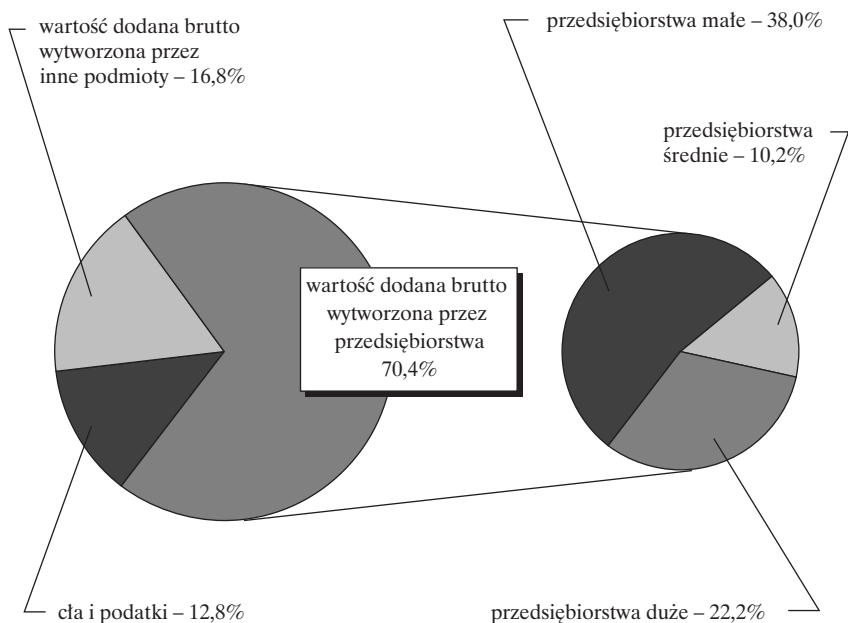
3.2. Struktura PKB w latach 1998–1999

Wartość PKB z uwzględnieniem szarej strefy wynosiła w 1998 r. 553 560,1 mln zł. Z tej wielkości 485 177,0 mln zł, czyli 87,6%, przypadło na wartość dodaną brutto, a 12,4% – na cła i podatki. W 1999 roku wartość PKB była natomiast równa 615 559,6 mln zł, w tym wartość dodana – 536 564,9 mln zł, czyli 87,2%. Udział cła i podatków w PKB zwiększył się więc w 1999 roku do 12,8%. Wartość dodana brutto wytwarzana była jednak nie tylko w przedsiębiorstwach, ale również np. w tzw. jednostkach budżetowych, o których szerzej pisaliśmy już na początku poprzedniego rozdziału. W 1998 roku wartość dodana wytworzona przez przedsiębiorstwa wynosiła 393 660,7 mln zł i stanowiła 81,1% ogólnej sumy wartości dodanej wytworzonej w kraju. Rok później przedsiębiorstwa wytworzyły wartość dodaną w wysokości 438 268,4 mln zł, czyli 81,7% ogólnej sumy wartości dodanej. W naszym opracowaniu zajmujemy się jednak nie wszystkimi przedsiębiorstwami, a tylko tymi poza sekcją A (*Rolnictwo i leśnictwo*) oraz B (*Rybołówstwo i rybactwo*). Wartość dodana brutto wytworzona w 1998 r. przez przedsiębiorstwa oprócz sekcji A i B była równa 388 805,6 mln zł, co stanowiło 70,2% PKB oraz 80,1% ogólnej sumy wartości dodanej. Natomiast w 1999 roku przedsiębiorstwa poza sekcjami A i B wytworzyły wartość dodaną brutto na kwotę 433 422,4 mln zł, a więc 70,4% PKB i 80,8% krajowej wartości dodanej.

Wartość dodana wytworzona przez MSP w 1998 roku (bez sekcji A i B) wynosiła 264 432,3 mln zł, a więc była równa 47,8% PKB oraz 54,5% ogólnej sumy wartości dodanej wytworzonej przez wszystkie podmioty gospodarcze, to jest zarówno przedsiębiorstwa, jak i jednostki budżetowe. Małe przedsiębiorstwa wytworzyły 37,9% PKB oraz 43,2% wartości dodanej brutto a średnie odpowiednio 9,9% oraz 11,3%. W 1999 roku wartość dodana brutto wytworzona przez MSP należące do wszystkich sekcji EKD oprócz A i B wyniosła zaś 296 475,8 mln zł. Udział MSP w PKB był więc równy 48,2% z czego 38% przypadło na firmy małe a 10,2% na średnie. Udział MSP w ogólnej kwocie wartości dodanej brutto wyniósł natomiast 55,2%, z tego małych 43,5% i średnich 11,7%. Jak więc widać, udział MSP zarówno w PKB jak i w wartości dodanej brutto wzrósł w 1999 r. stosunkowo nieznacznie (odpowiednio o 0,4 i 0,7 punktu procentowego). Małe firmy zwiększyły w 1999 r. swój udział w PKB o 0,1 punktu procentowego a w wartości dodanej brutto o 0,3 punktu, na-

²³ Por.: *Stan sektora MSP w 1998 roku, trendy rozwojowe w latach 1994–1998*, tabl. 4, s. 267.

Rysunek 6. Struktura PKB w 1999 roku

tomiast średnie silniej bo o 0,3 i 0,4 punktu. Dla porównania, wzrost udziału w PKB przedsiębiorstw małych wyniósł w 1998 r. aż 1,9 punktu procentowego a średnich 0,8 punktu.

W 1999 r. udział MSP zaliczanych do sektora publicznego w tworzeniu PKB wynosił 2,3% i był nieco większy niż rok wcześniej. Związane to było jednak ze zmniejszeniem zatrudnienia w niektórych dużych przedsiębiorstwach państwowych do wielkości poniżej 249 osób i ich przejściem do grupy przedsiębiorstw średnich. W wyniku prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, ale także wspomnianego przed chwilą przechodzenia niektórych firm z grupy jednostek dużych do grupy średnich, udział dużych przedsiębiorstw zaliczanych do sektora publicznego w tworzeniu PKB zmalał między rokiem 1998 a 1999 z 12,1% do 10,9%. Tak więc w 1999 r. udział dużych firm zaliczanych do sektora publicznego ukształtował się po raz pierwszy na poziomie niższym niż udział dużych przedsiębiorstw prywatnych, który wzrósł z 10,4% w 1998 r. do 11,3%.

Tablica 9. Struktura produktu krajowego brutto i wartości dodanej brutto wytworzonej (w %)

Wyszczególnienie	Ogółem PKB	w tym wartość			
		Ogółem	małe		
			razem	z tego	
				sektor publiczny	sektor prywatny
Ogółem	100,0	70,3	37,9	0,5	37,4
Przedsiębiorstwa (bez sekcji A i B)		100,0	53,9	0,7	53,2
C+D+E. Przemysł		100,0	24,2	0,5	23,7
C. Górnictwo i kopalnictwo		100,0	1,6	0,1	1,5
D. Działalność produkcyjna		100,0	30,4	0,2	30,2
E. Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę		100,0	3,4	2,7	0,7
F. Budownictwo		100,0	56,9	0,4	56,5
G. Handel i naprawy		100,0	84,0	0,3	83,7
H. Hotele i restauracje		100,0	69,3	0,7	68,6
I. Transport, gospodarka magazynowa i łączność		100,0	33,9	0,7	33,2
J. Pośrednictwo finansowe		100,0	46,8	6,5	40,3
K. Obsługa nieruchomości i firm		100,0	75,0	0,9	74,1
M. Edukacja		100,0	95,1	3,3	91,8
N. Ochrona zdrowia i opieka socjalna		100,0	61,4	4,3	57,1
O. Pozostała działalność usługowa komunalna, socjalna i indywidualna		100,0	69,8	1,0	68,8

* Przedsiębiorstwa: państwowe, komunalne, zagraniczne oraz stanowiące własność organizacji społecznych i fundacji, państwowe jednostki organizacyjne (bez szkół wyższych i jednostek sił zbrojnych), spółdzielnie, spółki (akcyjne, z ograniczoną odpowiedzialnością, jawne, komandytowe, cywilne), a także zakłady osób fizycznych prowadzące działalność gospodarczą z wyłączeniem indywidualnych gospodarstw rolnych. Do klasy przedsiębiorstw nie są tu natomiast zaliczane: jednostki budżetowe, zakłady budżetowe, gospodarstwa pomocnicze zakładów budżetowych, środki specjalne i fundusze celowe, organizacje społeczne, partie polityczne, związki zawodowe, stowarzyszenia, fundacje, organizacje wyznaniowe oraz szkoły wyższe i indywidualne gospodarstwa rolne.

w przedsiębiorstwach w 1998 r. z uwzględnieniem szarej strefy gospodarczej

dodana brutto wytworzona przez przedsiębiorstwa* (bez sekcji A i B)								
z tego przedsiębiorstwa								
(0-49 zatrud.)			średnie (50- 249 zatrud.)			duże (pow. 249 zatrud.)		
w tym do 5 zatrud.			razem	z tego		razem	z tego	
razem	sektor publiczny	sektor prywatny		sektor publiczny	sektor prywatny		sektor publiczny	sektor prywatny
24,7	0,0	24,7	9,9	1,7	8,2	22,5	12,1	10,4
35,2	0,0	35,2	14,1	2,4	11,7	32,0	17,2	14,8
9,3	0,0	9,3	14,5	2,5	12,0	61,3	32,8	28,5
0,4	0,0	0,4	4,6	2,4	2,2	93,8	90,6	3,2
11,8	0,0	11,8	16,6	1,7	14,9	53,0	17,2	35,8
0,2	0,0	0,2	9,3	7,9	1,4	87,3	85,7	1,6
35,5	0,1	35,4	21,8	2,3	19,5	21,3	1,3	20,0
61,0	0,0	61,0	9,9	0,8	9,1	6,1	1,4	4,7
46,9	0,0	46,9	8,2	1,4	6,8	22,5	11,8	10,7
26,0	0,0	26,0	7,6	3,4	4,2	58,5	51,3	7,2
7,8	0,0	7,8	48,9	18,4	30,5	4,3	-6,1	10,4
53,7	0,0	53,7	15,5	2,3	13,2	9,5	4,8	4,7
41,6	0,3	41,3	4,9	0,6	4,3	-	-	-
34,7	0,2	34,5	5,2	2,6	2,6	33,4	33,4	0,0
61,2	0,0	61,2	10,9	3,7	7,2	19,3	16,0	3,3

Tablica 10. Struktura produktu krajowego brutto i wartości dodanej brutto wytworzonej (w %)

Wyszczególnienie	Ogółem PKB	w tym wartość			
		Ogółem	małe		
			razem	z tego	
				sektor publiczny	sektor prywatny
Ogółem	100,0	70,4	38,0	0,5	37,5
Przedsiębiorstwa (bez sekcji A i B)		100,0	53,9	0,7	53,2
C+D+E. Przemysł		100,0	22,4	0,6	21,8
C. Górnictwo i kopalnictwo		100,0	1,9	0,2	1,7
D. Działalność produkcyjna		100,0	28,2	0,4	27,8
E. Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę		100,0	3,0	2,1	0,9
F. Budownictwo		100,0	56,6	0,3	56,3
G. Handel i naprawy		100,0	83,9	0,2	83,7
H. Hotele i restauracje		100,0	65,7	0,5	65,2
I. Transport, gospodarka magazynowa i łączność		100,0	32,6	0,6	32,0
J. Pośrednictwo finansowe		100,0	42,2	6,0	36,2
K. Obsługa nieruchomości i firm		100,0	77,9	0,9	77,0
M. Edukacja		100,0	96,7	2,6	94,1
N. Ochrona zdrowia i opieka socjalna		100,0	88,2	2,9	85,3
O. Pozostała działalność usługowa komunalna, socjalna i indywidualna		100,0	69,4	1,5	67,9

* Przedsiębiorstwa: państwowe, komunalne, zagraniczne oraz stanowiące własność organizacji społecznych i fundacji, państwowe jednostki organizacyjne (bez szkół wyższych i jednostek sił zbrojnych), spółdzielnie, spółki (akcyjne, z ograniczoną odpowiedzialnością, jawne, komandytowe, cywilne), a także zakłady osób fizycznych prowadzące działalność gospodarczą z wyłączeniem indywidualnych gospodarstw rolnych. Do klasy przedsiębiorstw nie są tu natomiast zaliczane: jednostki budżetowe, zakłady budżetowe, gospodarstwa pomocnicze zakładów budżetowych, środki specjalne i fundusze celowe, organizacje społeczne, partie polityczne, związki zawodowe, stowarzyszenia, fundacje, organizacje wyznaniowe oraz szkoły wyższe i indywidualne gospodarstwa rolne.

w przedsiębiorstwach w 1999 r. z uwzględnieniem szarej strefy gospodarczej

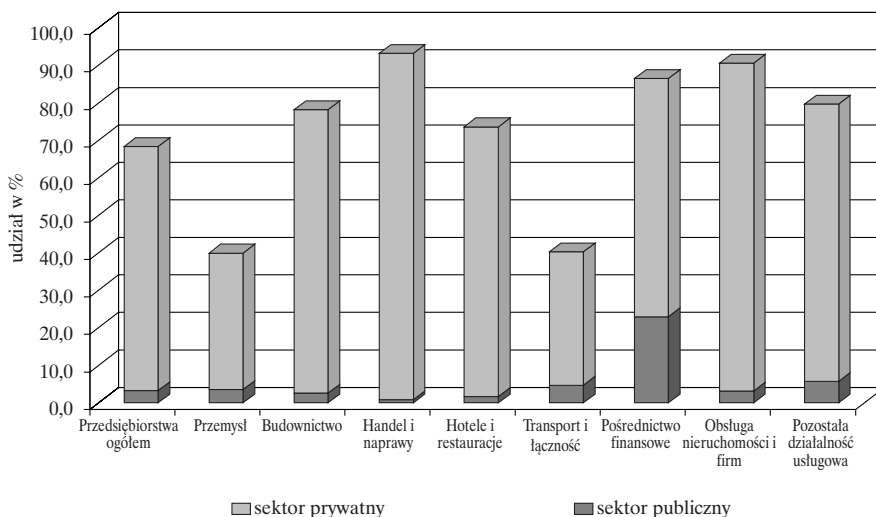
dodana brutto wytworzona przez przedsiębiorstwa* (bez sekcji A i B)								
z tego przedsiębiorstwa								
(0-49 zatr.)			średnie (50- 249 zatr.)			duże (pow. 249 zatr.)		
w tym do 5 zatr.			razem	z tego		razem	z tego	
razem	sektor publiczny	sektor prywatny		sektor publiczny	sektor prywatny		sektor publiczny	sektor prywatny
25,0	0,0	25,0	10,2	1,8	8,4	22,2	10,9	11,3
35,6	0,0	35,6	14,5	2,6	11,9	31,6	15,5	16,1
9,8	0,0	9,8	17,5	2,9	14,6	60,1	29,1	31,0
0,6	0,0	0,6	8,2	5,0	3,2	89,9	86,7	3,2
12,5	0,0	12,5	19,5	1,4	18,1	52,3	12,9	39,4
0,3	0,0	0,3	11,9	10,2	1,7	85,1	83,7	1,4
34,8	0,1	34,7	21,6	2,3	19,3	21,8	1,3	20,5
59,4	0,0	59,4	9,3	0,6	8,7	6,8	1,0	5,8
42,5	0,0	42,5	7,8	1,2	6,6	26,5	2,5	24,0
24,6	0,0	24,6	7,6	3,9	3,7	59,8	50,6	9,2
7,0	0,0	7,0	44,3	17,0	27,3	13,5	5,1	8,4
58,7	0,0	58,7	12,7	2,2	10,5	9,4	5,1	4,3
28,3	0,2	28,1	3,0	0,3	2,7	0,3	0,0	0,3
55,8	0,3	55,5	4,2	0,3	3,9	7,6	7,1	0,5
59,1	0,0	59,1	10,3	4,2	6,1	20,3	17,1	3,2

3.3. Udział MSP w tworzeniu wartości dodanej brutto

Przyjąwszy za 100% wartość dodaną brutto wytworzoną przez przedsiębiorstwa poza *Rolnictwem i leśnictwem* oraz *Rybolówstwem i rybactwem*, udział MSP w tej kwocie wyniósł w 1999 r. 68,4% i był wyższy niż rok wcześniej o 0,4 punktu procentowego. Ten wzrost udziału dokonał się dzięki aktywności przedsiębiorstw średnich, ponieważ małe firmy wytworzyły zarówno w 1998 r. jak i w 1999 r. dokładnie 53,9% wartości dodanej brutto ogółu przedsiębiorstw. Dla porównania, analogicznie obliczany udział MSP w wartości dodanej brutto wytworzonej przez przedsiębiorstwa zwiększył się w 1998 r. o 2,5 punktu procentowego, z czego na małe firmy przypało 1,6 a na średnie 0,9 punktu.

W 1999 r. udział wartości dodanej brutto wytworzonej przez duże przedsiębiorstwa prywatne (16,1%) przekroczył po raz pierwszy udział wartości dodanej wytworzonej przez duże przedsiębiorstwa zaliczane do sektora publicznego (15,5%). Rok wcześniej, duże firmy należące do sektora publicznego (udział 17,2%) miały pod tym względem jeszcze wyraźną przewagę nad dużymi prywatnymi (udział 14,8%).

Rysunek 7. Udział wartości dodanej brutto wytworzonej w 1999 r. przez MSP w poszczególnych sekcjach gospodarki (w %)

Przyjąwszy z kolei za 100% wartość dodaną brutto wytworzoną w 1999 r. przez przedsiębiorstwa należące do poszczególnych sekcji gospodarki, najwyższy udział w jej wytwarzaniu miały MSP działające w sekcji²⁴ *Handel i naprawy*. Wyniósł on 93,2%. Udział ten jednak stopniowo malał począwszy od 1997 r. na skutek ekspansji dużych supermarketów. Drugie miejsce pod względem udziału MSP w wartości dodanej wytworzonej przez przedsiębiorstwa zajmowała w 1999 r. sekcja *Obsługa nieruchomości i firm* (90,6%), wyprzedziwszy *Pośrednictwo finansowe* (86,6%) zajmujące drugą pozycję w 1998 r., którą straciło w wyniku fuzji prywatnych banków. Na czwartym miejscu z udziałem 79,7% znalazła się sekcja *Pozostała działalność usługowa socjalna, kulturalna i indywidualna*, a na dalszych kolejno sekcje: *Budownictwo* (78,2%), *Hotele i restauracje* (73,5%), *Działalność produkcyjna* (47,7%), *Transport, gospodarka magazynowa i łączność* (40,2%), *Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę* (14,9%) oraz *Górnictwo i kopalnictwo* (10,1%). W przemyśle, na który składają się trzy sekcje: *Górnictwo i kopalnictwo*, *Działalność produkcyjna* oraz *Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę*, udział MSP w wartości dodanej wytwarzanej przez przedsiębiorstwa wyniósł w 1999 r. 39,9%. Jedynie we wspomnianych trzech sekcjach zaliczanych do przemysłu oraz w *Obsłudze nieruchomości i firm* udział wartości dodanej wytwarzanej przez MSP był w 1999 r. wyższy niż rok wcześniej.

3.4. Wartość dodana brutto na pracującego w sektorze prywatnym

W 1999 r. wartość dodana brutto w przeliczeniu na pracującego²⁵ w sektorze prywatnym (poza *Rolnictwem i leśnictwem* oraz *Rybołówstwem i rybactwem*) wyniosła w cenach bieżących 44,8 tys. zł wobec 38,3 tys. zł

²⁴ Nie porównujemy tu z innymi sekcjami: *Edukacja* oraz *Ochrona zdrowia*, gdzie jednostki działające na zasadach komercyjnych są z reguły prywatne i zatrudniają stosunkowo niewielu pracowników. Duże podmioty zaliczają się natomiast głównie do sektora publicznego i nie mają statusu przedsiębiorstw (są tzw. jednostkami budżetowymi). Z tej dość oczywistej przyczyny, udział wartości dodanej wytworzonej przez MSP w ogólnej kwocie wytworzonej przez wszystkie przedsiębiorstwa łącznie z dużymi był tam w 1999 r. bardzo wysoki (w *Edukacji* wyniósł 99,7%, a w *Ochronie zdrowia* 92,4%).

²⁵ Wykorzystano tu oszacowaną w ZBSE GUS i PAN przeciętną liczbę pracujących w sektorze prywatnym ogółem i w podstawowych sekcjach gospodarki, uwzględniającą pracujących w tzw. szarej strefie. Na temat zmian przeciętnej liczby pracujących w latach 1998–1999 była mowa szerzej w paragrafie 2.4.

w 1998 r. (por. tablica 11 poniżej w tekście). W cenach stałych²⁶, wzrost wartości dodanej brutto na pracującego w sektorze prywatnym wyniósł w 1999 r. 8,9%. W 1998 r. wartość dodana na pracującego w małych (łącznie z tzw. szarą strefą), średnich i dużych przedsiębiorstwach była niemal jednakowa (odpowiednio 38,2 tys. zł, 37,3 tys. zł oraz 39,7 tys. zł). Większe różnice wystąpiły w 1999 r. (przedsiębiorstwa małe 45,2 tys. zł, średnie 40 tys. zł i duże 47,3 tys. zł) ponieważ tempo wzrostu wartości dodanej na pracującego w grupie firm średniej wielkości (realny spadek o 0,2%) zdecydowanie ustępowało tempu osiągniętemu przez przedsiębiorstwa małe i duże (realny wzrost odpowiednio o 10,1% oraz 10,9%).

Podobne tendencje jak w całym sektorze prywatnym obserwowane były w trzech podstawowych sekcjach gospodarki, a mianowicie: *Budownictwie*, *Handlu i naprawach* oraz w *Transporcie, gospodarce magazynowej i łączności*. Wartość dodana na pracującego w dużych przedsiębiorstwach rosła tam najszybciej wyprzedzając tempo osiągnięte przez firmy małe i średnie. To ostatnie było tak niskie, że po przeliczeniu na ceny stałe, wartość dodana na pracującego osiągnięta przez firmy średnie wykazywała w 1999 r spadek we wszystkich trzech sekcjach wymienionych powyżej, najbardziej silny w *Transporcie* bo aż o ponad 8%. W sekcji *Handel i naprawy* wartość dodana na pracującego w przedsiębiorstwach dużych wzrosła w 1999 r. o 18,5% (ceny stałe), w małych wzrosła o 12,9% a w średnich spadła o 2,5%. Mimo tego szybkiego wzrostu, wartość dodana na pracującego wytworzona w dużych przedsiębiorstwach handlowych (38,1 tys. zł) była stosunkowo niska w porównaniu z firmami małymi (50 tys. zł) i niewiele przekraczała odpowiednią wielkość obserwowaną w przedsiębiorstwach średnich (37,9 tys. zł). Spadek wartości dodanej brutto na pracującego w dużych przedsiębiorstwach obserwowany był tylko w grupie sekcji występujących pod wspólną nazwą „Pozostałe usługi” (czyli łącznie w sekcjach: H, J, K, L, M, N oraz O), czego przyczyną był gwałtowny wzrost przeciętnej liczby pracujących w dużych jednostkach jaki dokonał się głównie w wyniku połączenia mniejszych przedsiębiorstw, m.in. banków z sekcji *Pośrednictwo finansowe*²⁷.

²⁶ Do przeliczenia tempa wzrostu wartości dodanej brutto na pracującego z cen bieżących w stałe wykorzystano indeksy cen (tzw. deflatory wartości dodanej brutto) oszacowane na podstawie informacji podanej przez GUS w Roczniku Statystycznym 2000, dotyczącej realnego tempa wzrostu PKB (tabl. 10(548) na s. 532). Indeksy cen wykorzystane w omawianych tu obliczeniach są różne dla poszczególnych sekcji gospodarki. Z braku odpowiedniej informacji musieliśmy jednak przyjąć, że w ramach sekcji indeksy te są jednakowe dla przedsiębiorstw małych, średnich i dużych, co z pewnością jest daleko idącym uproszczeniem.

²⁷ Liczba pracujących w dużych prywatnych firmach zaliczanych do *Pośrednictwa finansowego* wzrosła między końcem 1998 i 1999 r. aż o 65,4%. Natomiast tempo wzrostu wartości dodanej brutto w cenach bieżących GUS oszacował tylko na 13,6%, co w cenach stałych oznacza szacunkowy wzrost o nieco ponad 3%.

Przemysł był jedyną dziedziną gospodarki, gdzie tempo wzrostu wartości dodanej brutto na pracującego w prywatnych firmach średniej wielkości dorównywało w 1999 r. tempu osiągniętemu przez duże przedsiębiorstwa prywatne. W tych obu grupach przedsiębiorstw wartość dodana na pracującego (ceny stałe) wzrosła o 20,6% podczas gdy w małych tylko o 3,4%. Przemysł był zarazem jedyną dziedziną, gdzie wartość dodana na pracującego w firmach małych (30,8 tys. zł) była w 1999 r. niższa niż w średnich (34 tys. zł) a ta ostatnia niższa niż w dużych przedsiębiorstwach (52,3 tys. zł). Inaczej mówiąc tylko w przemyśle występowały w klasycznej postaci znane z podręczników ekonomii tzw. korzyści skali produkcji.

Tablica 11. Wartość dodana brutto na pracującego w sektorze prywatnym w latach 1998–1999 (tys. zł)

Wyszczególnienie	1998	1999	Dynamika wzrostu (1998=100%)	
			ceny bieżące	ceny stałe
Ogółem	38,3	44,8	117,0	108,9
małe	38,2	45,2	118,3	110,1
średnie	37,3	40,0	107,2	99,8
duże	39,7	47,3	119,1	110,9
Przemysł	32,5	39,0	120,0	114,1
małe	28,3	30,8	108,8	103,4
średnie	26,8	34,0	126,9	120,6
duże	41,2	52,3	126,9	120,6
Budownictwo	41,3	48,4	117,2	108,0
małe	36,7	43,4	118,3	109,0
średnie	46,9	49,1	104,7	96,5
duże	54,1	69,2	127,9	117,9
Handel i naprawy	41,4	47,8	115,5	111,4
małe	42,7	50,0	117,1	112,9
średnie	37,5	37,9	101,1	97,5
duże	31,0	38,1	122,9	118,5
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	38,2	44,5	116,5	110,0
małe	34,7	39,3	113,3	107,0
średnie	36,6	35,6	97,3	91,9
duże	75,8	101,0	133,2	125,8
Pozostałe usługi	41,3	47,2	114,3	112,5
małe	44,1	51,7	117,2	115,4
średnie	64,5	54,4	84,3	83,0
duże	22,3	20,1	90,1	88,7

Omawiając w poprzedniej publikacji²⁸ zmiany wartości dodanej brutto na pracującego w poszczególnych sekcjach gospodarki i w przedsiębiorstwach różnej wielkości pisaliśmy, że w przypadku małych firm obserwowana była w 1998 r. dość osobliwa tendencja. Wartość dodana brutto ogółem wytworzona przez małe przedsiębiorstwa wzrosła, ale dokonało się to wyłącznie dzięki zwiększeniu się przeciętnej liczby pracujących w porównaniu z rokiem 1997, podczas gdy wartość dodana brutto na pracującego nieznacznie spadła. Padło również wtedy pytanie, czy taka tendencja kontynuowana będzie w roku przyszłym?

Dane dotyczące 1999 r. pokazują wyraźnie, że opisywana tendencja była przejściowa. Spadek wartości dodanej na pracującego w małych firmach był w 1998 r. efektem kryzysu rosyjskiego i związanego z tym zmniejszenia się popytu na dobra i usługi. Spadek wartości dodanej na pracującego oznaczał zarazem spadek dochodów małych firm. Na spadek ten właściciele małych prywatnych firm zareagowali w 1999 r. w możliwie najprostszy sposób, a mianowicie zmniejszając zatrudnienie i to zarówno legalne jak i nielegalne (por. uwagi na ten temat w paragrafie 2.4.). Efektem redukcji tego nadmiernego zatrudnienia był poważny wzrost wartości dodanej na pracującego, szacowany w cenach stałych na około 10%. Jak zobaczymy później w rozdziale 6, wzrostowi wartości dodanej na pracującego towarzyszył istotny wzrost nakładów inwestycyjnych w małych prywatnych przedsiębiorstwach. Tak więc wzrostowi nakładów inwestycyjnych w sektorze MSP wcale nie musi towarzyszyć wzrost zatrudnienia i redukcja liczby bezrobotnych w kraju, lecz może wystąpić nawet reakcja odwrotna. Dlatego też tak często postulowane wprowadzenie do systemu podatkowego ulg inwestycyjnych wcale nie musi przyczynić się do spadku bezrobocia. Bez innych zmian, np. zmian w Kodeksie pracy, inwestycje, w tym także inwestycje małych przedsiębiorstw, będą przyczyniać się w pierwszej kolejności do zwiększenia wydajności pracy, czego efektem jest m.in. wzrost wartości dodanej brutto na pracującego. Kwestia zaś stworzenia nowych miejsc pracy może pozostać nadal otwarta.

Co się natomiast tyczy szybkiego wzrostu wartości dodanej brutto na pracującego w dużych przedsiębiorstwach prywatnych, to jego bezpośrednią przyczyną była oczywiście redukcja nadmiernego zatrudnienia. Jak pamiętamy, jednym z podstawowych punktów umów prywatyzacyjnych podpisanych z prywatnymi inwestorami, także zagranicznymi,

²⁸ Por.: *Stan sektora MSP w 1998 roku, trendy rozwojowe w latach 1994–1998*, s. 51.

był wymóg utrzymania dotychczasowej liczby zatrudnionych przez pewien okres wynoszący z reguły cztery – pięć lat. Rok 1999 był pierwszym rokiem, kiedy to znaczna część tego typu klauzul dotyczących wielkości zatrudnienia straciła ważność. Pociągnęło to za sobą poważną redukcję zatrudnienia, a redukcji na podobną skalę należy się również spodziewać w kilku najbliższych latach.

Jednakże redukcja zatrudnienia nie jest chyba jedyną przyczyną szybkiego, liczonego w cenach stałych wzrostu wartości dodanej brutto na pracującego w dużych prywatnych przedsiębiorstwach. Drugą przyczyną jest wzrost samej wartości dodanej ogółem spowodowany jednak nie tyle zwiększaniem się realnych wynagrodzeń pracowników czy zysków przedsiębiorstw, co wzrostem wartości odpisów amortyzacyjnych będących trzecim podstawowym elementem składowym wartości dodanej brutto. Duże prywatne przedsiębiorstwa, zwłaszcza zagraniczne, wykorzystują wszystkie przepisy prawa umożliwiające jak najszybszy zwrot zainwestowanego kapitału²⁹. Jedną z takich metod jest stosowanie tzw. przyspieszonej amortyzacji środków trwałych, dzięki której podstawową wartość nowych dóbr kapitałowych można przenieść w ciężar kosztów już w początkowych latach ich eksploatacji. W latach 1997–1998 wielkość nakładów inwestycyjnych w dużych przedsiębiorstwach była bardzo wysoka, głównie dzięki napływowi kapitału zagranicznego. Szybki wzrost wartości dodanej na pracującego w wyniku zwiększania się wielkości odpisów amortyzacyjnych jest więc prostą konsekwencją tendencji obserwowanych wcześniej w dziedzinie inwestycji.

²⁹ Fakt szczególnie wysokich odpisów amortyzacyjnych w przedsiębiorstwach zagranicznych i wpływ tych wysokich odpisów na wartość dodaną brutto i rentowność brutto wspomnianych przedsiębiorstw opisany został w opracowaniu J. Chmiela i Z. Pawłowskiej pt.: *Analiza sytuacji finansowej przedsiębiorstw w okresach półrocznych (lata 1995–1997)*, Z Prac ZBSE – Zeszyt 252, Warszawa 1998, s. 27–28.

4. Przychody przedsiębiorstw różnej wielkości w 1999 r.

4.1. Udziały przychodów MSP w przychodach ogółem

W 1999 r. przychody przedsiębiorstw ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów³⁰ (bez *Rolnictwa i leśnictwa, Rybołówstwa i rybactwa* oraz *Pośrednictwa finansowego, Administracji publicznej, Edukacji i Ochrony zdrowia*) wzrosły o 20,1% (ceny bieżące), z tego przychody małych przedsiębiorstw najszybciej bo o 27,6%, średnich o 23,2% a dużych o 11%. W wyniku tego udział MSP w ogólnej sumie przychodów przedsiębiorstw ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów wzrósł w 1999 r. w porównaniu z 1998 r. o 3 punkty procentowe do poziomu 63% (por. tablica 12 poniżej w tekście). Udział przychodów przedsiębiorstw średniej wielkości wzrósł o 0,5 punktu do poziomu 21,2%, natomiast udział małych wzrósł aż o 2,5 punktu, osiągając w 1999 r. wielkość 41,8%. Jedną z głównych przyczyn szybkiego wzrostu udziału MSP były tendencje obserwowane w sektorze publicznym. Udział przychodów wszystkich przedsiębiorstw zaliczanych do sektora publicznego w przychodach ogółem zmniejszył się z 22,1% w 1998 r. do 18,9% w 1999 r. natomiast udział dużych firm zaliczanych do sektora publicznego spadł z 19,2% do 16,2% a więc o 3 punkty procentowe, czyli dokładnie o tyle punktów o ile wzrósł udział sektora MSP w przychodach ogółem. Natomiast udział dużych prywatnych firm w przychodach ogółem utrzymał się na jednakowym poziomie 20,8% w obu porównywanych latach 1998 i 1999.

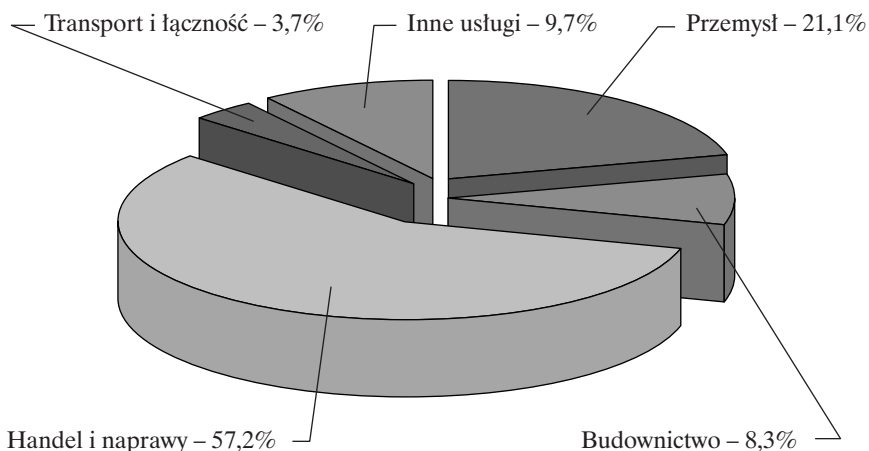
Wzrost udziału MSP w przychodach ogółem obserwowany był w 1999 r. we wszystkich sekcjach gospodarki z wyjątkiem tzw. *Pozostalej działalności usługowej*. Najbardziej wzrósł udział MSP w sekcji *Hotele i restauracje* (o 3,9 punktu procentowego) oraz w trzech sekcjach zaliczanych do przemysłu, a mianowicie: *Zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz i wodę* (o 3,8 punktu procentowego), *Działalności produkcyjnej* a także w *Górnictwie i kopalnictwie* (w obu sekcjach wzrost o 3,5 punktu). Nawet w sekcji *Handel i naprawy*, gdzie obserwowany jest szybki rozwój

³⁰ Wartości przychodów przedsiębiorstw według wielkości i sekcji EKD w latach 1998–1999 podane są odpowiednio w tablicach 7 i 8 z Załącznika 2.

dużych przedsiębiorstw, udział MSP w przychodach ogółem zwiększył się w 1999 r. do 84,9% (z 84,5% rok wcześniej), w tym firm małych z 62,7% do 63%.

Struktura przychodów MSP według sekcji gospodarki nie uległa w 1999 r. poważniejszym zmianom w porównaniu z rokiem poprzednim (por. tablica 13 zamieszczona w tekście opracowania). Najbardziej istotna zmiana to spadek udziału w ogólnych przychodach sektora MSP małych i średnich przedsiębiorstw zaliczanych do sekcji *Handel i naprawy* o 1,2 punktu procentowego (z 58,4% w 1998 r. do 57,2% w 1999 r.). Najsilniej, bo o 0,7 punktu procentowego, zwiększył się udział MSP z sekcji *Obsługa nieruchomości i firm* (z 7,1% do 7,8% w 1999 r.) oraz o 0,6 punktu udział MSP z sekcji *Budownictwo* (z 7,7% do 8,3%). Nie zmienił się natomiast praktycznie udział w łącznych przychodach MSP małych i średnich przedsiębiorstw przemysłowych (21% w 1998 r. oraz 21,1% rok później) oraz zaliczanych do sekcji *Transport, gospodarka magazynowa i łączność* (odpowiednio 3,8% oraz 3,7%).

Rysunek 8. Struktura przychodów MSP w 1999 r. (w%)

Tablica 12. Udziały przychodów przedsiębiorstw różnej wielkości w przychodach EKD ogółem = 100%)

Wyszczególnienie	1998	
	ogółem	I. zatr. do 49
OGÓŁEM	100,0	39,8
sektor publiczny	22,0	0,6
sektor prywatny	78,0	39,2
C – Górnictwo i kopalnictwo	100,0	1,9
sektor publiczny	92,2	0,3
sektor prywatny	7,8	1,6
D – Działalność produkcyjna	100,0	16,7
sektor publiczny	22,8	0,2
sektor prywatny	77,2	16,5
E – Zaspokajanie w energię elektryczną, gaz i wodę	100,0	1,3
sektor publiczny	97,9	0,9
sektor prywatny	2,1	0,4
F – Budownictwo	100,0	42,2
sektor publiczny	6,8	0,6
sektor prywatny	93,2	41,6
G – Handel i naprawy	100,0	62,7
sektor publiczny	6,3	0,7
sektor prywatny	93,7	62,0
H – Hotele i restauracje	100,0	59,9
sektor publiczny	16,8	1,1
sektor prywatny	83,2	58,8
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	100,0	29,3
sektor publiczny	53,2	0,6
sektor prywatny	46,8	28,7
K – Obsługa nieruchomości i firm	100,0	53,0
sektor publiczny	13,2	1,7
sektor prywatny	86,8	51,3
O – Pozostała działalność usługowa socjalna, komunalna i indywidualna	100,0	38,0
sektor publiczny	37,9	1,9
sektor prywatny	62,1	36,1
OGÓŁEM (bez sekcji J, M, oraz N)	100,0	39,3
sektor publiczny	22,1	0,5
sektor prywatny	77,9	38,8

ogółem poszczególnych sekcji gospodarki w latach 1998–1999 (przychody w sekcji

1998		1999			
l. zatr. 50–249	l. zatr. >249	ogółem	l. zatr. do 49	l. zatr. 50–249	l. zatr. >249
20,6	39,6	100,0	42,7	21,1	36,2
2,3	19,1	18,5	0,5	2,2	15,8
18,3	20,5	81,5	42,2	18,9	20,4
5,0	93,1	100,0	2,7	7,7	89,6
2,1	89,8	89,6	0,3	3,5	85,8
2,9	3,3	10,4	2,4	4,2	3,8
21,3	62,0	100,0	19,1	22,4	58,5
2,1	20,5	20,4	0,2	2,0	18,2
19,2	41,5	79,6	18,9	20,4	40,3
6,3	92,4	100,0	1,7	9,7	88,6
5,5	91,5	97,4	1,2	8,5	87,7
0,8	0,9	2,6	0,5	1,2	0,9
30,1	27,7	100,0	46,1	28,7	25,2
3,9	2,3	4,9	0,3	2,9	1,7
26,2	25,4	95,1	45,8	25,8	23,5
21,8	15,5	100,0	63,0	21,9	15,1
1,4	4,2	4,1	0,4	1,0	2,7
20,4	11,3	95,9	62,6	20,9	12,4
11,3	28,8	100,0	65,3	9,8	24,9
1,9	13,8	5,6	0,7	1,7	3,2
9,4	15,0	94,4	64,6	8,1	21,7
11,0	59,7	100,0	31,7	9,9	58,4
3,5	49,1	49,6	0,7	3,0	45,9
7,5	10,6	50,4	31,0	6,9	12,5
29,7	17,3	100,0	55,8	27,9	16,3
3,7	7,8	11,1	1,2	3,3	6,6
26,0	9,5	88,9	54,6	24,6	9,7
25,5	36,5	100,0	37,2	19,6	43,2
7,4	28,6	36,7	1,6	7,2	27,9
18,1	7,9	63,3	35,6	12,4	15,3
20,7	40,0	100,0	41,8	21,2	37,0
2,4	19,2	18,9	0,5	2,2	16,2
18,3	20,8	81,1	41,3	19,0	20,8

Tablica 13. Struktura przychodów wg sekcji gospodarki w latach 1998–1999 (wielkość ogółem = 100%)

Wyszczególnienie	ogółem		l. zatr. 0–249	
	1998	1999	1998	1999
OGÓŁEM (bez sekcji J, M, oraz N)	100,0	100,0	100,0	100,0
sektor publiczny	100,0	100,0	100,0	100,0
sektor prywatny	100,0	100,0	100,0	100,0
C – Górnictwo i kopalnictwo	2,1	1,9	0,2	0,3
sektor publiczny	8,6	8,8	1,7	2,7
sektor prywatny	0,2	0,2	0,2	0,2
D – Działalność produkcyjna	31,5	30,2	20,0	19,9
sektor publiczny	32,4	32,8	24,8	25,5
sektor prywatny	31,3	29,6	19,7	19,6
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	5,9	5,2	0,8	0,9
sektor publiczny	26,1	26,9	13,1	19,0
sektor prywatny	0,2	0,2	0,1	0,2
F – Budownictwo	6,4	7,0	7,7	8,3
sektor publiczny	2,0	1,8	9,9	8,4
sektor prywatny	7,6	8,2	7,6	8,3
G – Handel i naprawy	41,5	42,4	58,4	57,2
sektor publiczny	11,9	9,2	29,0	22,0
sektor prywatny	49,9	50,1	60,0	58,7
H – Hotele i restauracje	0,7	0,7	0,8	0,9
sektor publiczny	0,5	0,2	0,7	0,7
sektor prywatny	0,7	0,9	0,8	0,9
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	5,6	5,6	3,8	3,7
sektor publiczny	13,5	14,7	7,8	7,9
sektor prywatny	3,4	3,5	3,6	3,5
K – Obsługa nieruchomości i firm	5,2	5,9	7,1	7,8
sektor publiczny	3,1	3,5	9,5	10,2
sektor prywatny	5,8	6,5	7,0	7,7
O – Pozostała działalność usługowa socjalna, komunalna i indywidualna	1,1	1,1	1,2	1,0
sektor publiczny	1,9	2,1	3,5	3,6
sektor prywatny	0,9	0,8	1,0	0,9

przychodów przedsiębiorstw różnej wielkości ogółem lub w sektorze własności

I. zatr. 0–49		I. zatr. 50–249		I. zatr. pow. 249	
1998	1999	1998	1999	1998	1999
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0,1	0,1	0,5	0,7	4,8	4,5
1,1	1,0	1,8	3,0	9,7	9,8
0,1	0,1	0,3	0,4	0,3	0,3
13,4	13,8	32,5	31,9	48,9	47,7
11,3	12,3	28,4	28,2	33,6	34,0
13,4	13,8	33,0	32,4	62,9	58,5
0,2	0,2	1,8	2,4	13,7	12,5
9,2	13,9	14,0	20,2	28,1	28,3
0,1	0,1	0,3	0,3	0,3	0,2
6,8	7,7	9,3	9,4	4,4	4,7
6,4	4,4	10,8	9,2	0,7	0,7
6,9	7,7	9,1	9,4	7,8	7,8
66,2	63,9	43,7	44,0	16,1	17,4
47,8	38,7	24,2	18,6	9,3	7,1
66,4	64,2	46,3	46,9	22,5	25,4
1,0	1,2	0,4	0,3	0,5	0,5
1,1	1,2	0,6	0,6	0,5	0,1
1,0	1,2	0,3	0,3	0,5	0,8
4,2	4,2	3,0	2,6	8,4	8,8
5,5	8,8	8,4	7,7	14,4	15,8
4,2	4,2	2,3	2,0	2,9	3,4
7,0	7,9	7,4	7,7	2,2	2,6
14,2	15,9	8,3	9,0	2,1	2,4
6,9	7,8	7,3	7,6	2,4	2,8
1,1	1,0	1,4	1,0	1,0	1,3
3,4	3,8	3,5	3,5	1,6	1,8
1,0	0,9	1,1	0,7	0,4	0,8

4.2. Udział MSP w przychodach a ich udziały w zatrudnieniu i wartości dodanej brutto według sekcji gospodarki

W poprzednich trzech rozdziałach oraz wcześniej w rozdziale czwartym przedstawialiśmy i omówiliśmy wskaźniki struktury zatrudnienia, wartości dodanej brutto i przychodów w poszczególnych sekcjach gospodarki, biorąc za podstawę obliczenia wskaźników struktury wielkość przedsiębiorstw. W przypadku każdej sekcji gospodarki udziały MSP w podstawowych wielkościach charakteryzujących działalność przedsiębiorstw różnią się mniej lub bardziej od siebie. Tak np. w jednych sekcjach udział MSP w wartości dodanej wytwarzanej przez wszystkie przedsiębiorstwa należące do tych sekcji jest wyższy niż udział MSP w osiągniętych przychodach czy ogólnej liczbie pracujących, a w innych sekcjach odwrotnie. Wskaźniki udziałów MSP według sekcji gospodarki, dotyczące badanych wcześniej czterech kategorii statystyczno-ekonomicznych, zestawione zostały razem w tabelicy 14 zamieszczonej w tekście. W niniejszym paragrafie postaramy się wskazać przyczyny istnienia różnic między wielkościami udziałów MSP mierzonych wielkością przychodów, zatrudnienia czy wartości dodanej brutto w poszczególnych sekcjach gospodarki.

Spśród sekcji zaliczanych do przemysłu, obecność MSP zaznaczona jest najbardziej wyraźnie w *Działalności produkcyjnej*. Udział pracujących w MSP w ogólnej liczbie pracowników wspomnianej sekcji gospodarki według stanu na koniec roku 1998 wyniósł nieco ponad 55%, a na koniec 1999 r. około 57,5%. Udział MSP w przeciętnej liczbie pracujących w *Działalności produkcyjnej* był wyższy o ponad 1 punkt procentowy w obu latach, co jednak wynika głównie z faktu, że w przeciętnej liczbie pracujących uwzględniane są również osoby zatrudniane nielegalnie, podczas gdy dane na temat liczby pracujących według stanu na koniec roku nie obejmują szarej strefy. Znacznie większe różnice od opisanych powyżej wykazują udziały MSP w przychodach i wartości dodanej brutto. Te pierwsze z wymienionych odchyłały się w dół od udziałów MSP w przeciętnej liczbie pracujących o 17–18 punktów procentowych, natomiast udziały w wartości dodanej – o ok. 12 punktów niezależnie od roku. Ponadto udziały przedsiębiorstw średnich mierzone wielkością przychodów były wyższe niż przedsiębiorstw małych, czyli zupełnie odwrotnie niż w przypadku trzech pozostałych kategorii.

Przyczyna występowania tych odchyłeń jest chyba jednak stosunkowo prosta. Ogólną sumę przychodów danej grupy przedsiębiorstw podzielić można – w pewnym przybliżeniu – na wartość dodaną w procesie produkcji i tzw. zużycie pośrednie, czyli m.in. wartość surowców, materiałów i podzespołów wytworzonych wcześniej przez jedno przedsiębiorstwo i wykorzystanych do produkcji przez inne. W *Działalności produkcyjnej* udział zużycia pośredniego w przychodach zmienia się na ogół wraz z wielkością przedsiębiorstw. W przedsiębiorstwach małych udział ten jest niższy niż w średnich, a w średnich niższy niż w dużych. Duże przedsiębiorstwa organizują często sieć mniejszych przedsiębiorstw-poddostawców, które dostarczają im podzespoły i części do montażu np. maszyn, urządzeń czy pojazdów. Niższy udział zużycia pośredniego w przychodach obserwowany w mniejszych przedsiębiorstwach oznacza zarazem, że relacja wartości dodanej do zużycia pośredniego jest tam wyższa niż w przedsiębiorstwach większych. Dlatego udziały MSP w wartości dodanej brutto są po pierwsze wyższe niż ich udziały w ogólnej wartości przychodów całej sekcji, a po drugie, udziały małych przedsiębiorstw w wartości dodanej wypadają bardziej korzystnie niż udziały firm średniej wielkości, mimo iż udziały w przychodach obu grup przedsiębiorstw wykazują zależność odwrotną. Nieco inna przyczyna powoduje natomiast, że udziały MSP w wartości dodanej brutto były niższe niż ich udziały w przeciętnej liczbie pracujących lub w liczbie pracujących według stanu na koniec roku. Jak już była mowa wcześniej w paragrafie 3.4., duże zagraniczne przedsiębiorstwa z sekcji *Działalność produkcyjna* wyróżniają się szczególnie wysokimi odpisami amortyzacyjnymi. Jest to podstawowa przyczyna stosunkowo niskiego udziału MSP zaliczanych do *Działalności produkcyjnej* w wartości dodanej brutto, ponieważ same różnice przeciętnych wynagrodzeń, które są relatywnie niewiele wyższe w firmach zagranicznych niż w pozostałych³¹, nie byłyby w stanie spowodować, że udział MSP w wartości dodanej był tam niższy niż ich udział w przeciętnej liczbie pracujących aż o około 10 punktów procentowych.

W *Budownictwie* można zaobserwować bardzo podobne zależności między udziałami MSP przedstawionymi w tabelicy 14 do opisanych powyżej zależności występujących w *Działalności produkcyjnej*. Podobnie jak w *Działalności produkcyjnej* udziały MSP w przychodach są w *Bu-*

³¹ Fakt nieco wyższych przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń w przedsiębiorstwach zagranicznych niż w krajowych opisany został w opracowaniu J. Chmiela i Z. Pawłowskiej pt.: *Analiza sytuacji finansowej przedsiębiorstw w okresach półrocznych (lata 1995–1997)*, Z Prac ZBSE – Zeszyt 252, Warszawa 1998, s. 21–22.

Tablica 14. Udziały MSP w podstawowych wielkościach charakteryzujących działalność

Wyszczególnienie	Rok	Udziały małych i średnich przedsiębiorstw w:		
		przychodach		
		z pominięciem szarej strefy		
		MSP	z tego	
małe	średnie			
OGÓŁEM PRZEDSIĘBIORSTWA*	1998	60,0	39,3	20,7
	1999	63,0	41,8	21,2
w tym:				
C – Górnictwo i kopalnictwo	1998	6,9	1,9	5,0
	1999	10,4	2,7	7,7
D – Działalność produkcyjna	1998	38,0	16,7	21,3
	1999	41,5	19,1	22,4
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	1998	7,6	1,3	6,3
	1999	11,4	1,7	9,7
F – Budownictwo	1998	72,3	42,2	30,1
	1999	74,8	46,1	28,7
G – Handel i naprawy	1998	84,5	62,7	21,8
	1999	84,9	63,0	21,9
H – Hotele i restauracje	1998	71,2	59,9	11,3
	1999	75,1	65,3	9,8
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	1998	40,3	29,3	11,0
	1999	41,6	31,7	9,9
J – Pośrednictwo finansowe	1998	.	.	.
	1999	.	.	.
K – Obsługa nieruchomości i firm	1998	82,7	53,0	29,7
	1999	83,7	55,8	27,9
O – Pozostała działalność usługowa socjalna, komunalna i indywidualna	1998	63,5	38,0	25,5
	1999	56,8	37,2	19,6

* Przychody – bez sekcji J, M i N (przychody w sekcji J są nieporównywalne w latach 1998 i 1999, danych na temat przychodów w sekcjach M i N nie podano ze względu na tajemnicę statystyczną). Liczba pracujących według stanu na koniec lat – podano informacje ogółem dotyczące tzw. sektora rynkowego (wyjaśnienia w tekście opracowania) czyli sekcji C – K oraz O. Przeciętna liczba pracujących – danych dla przedsiębiorstw ogółem nie podano ze względu na trudności związane z wydzieleniem informacji na temat tzw. jednostek budżetowych szczególnie licznych w sekcjach L, M i N.

przedsiębiorstw w latach 1998–1999 (w %)

Udziały małych i średnich przedsiębiorstw w:								
liczbie pracujących wg stanu na koniec roku			przeciętnej liczbie pracujących			wartości dodanej brutto		
z pominięciem szarej strefy			z uwzględnieniem szarej strefy					
MSP	z tego		MSP	z tego		MSP	z tego	
	małe	średnie		małe	średnie		małe	średnie
64,3	46,2	18,1	.	.	.	68,0	53,9	14,1
65,6	46,5	19,1	.	.	.	68,4	53,9	14,5
5,8	1,8	4,0	6,0	2,2	3,8	6,2	1,6	4,6
7,1	2,2	4,9	8,5	2,2	6,3	10,1	1,9	8,2
55,1	32,1	23,0	56,8	35,6	21,2	47,0	30,4	16,6
57,4	32,2	25,2	58,6	35,0	23,6	47,7	28,2	19,5
25,4	5,9	19,5	25,4	7,1	18,3	12,7	3,4	9,3
26,6	6,2	20,4	26,4	6,6	19,8	14,9	3,0	11,9
80,0	55,9	24,1	82,8	62,4	20,4	78,7	56,9	21,8
81,9	56,0	25,9	83,9	61,8	22,1	78,2	56,6	21,6
90,5	77,4	13,1	92,4	81,7	10,7	93,9	84,0	9,9
89,8	76,1	13,7	91,9	80,4	11,5	93,2	83,9	9,3
87,0	79,0	8,0	.	.	.	77,5	69,3	8,2
86,0	77,3	8,7	.	.	.	73,5	65,7	7,8
36,5	28,0	8,5	39,1	31,6	7,5	41,5	33,9	7,6
38,5	29,7	8,8	40,9	32,7	8,2	40,2	32,6	7,6
32,0	24,6	7,4	.	.	.	95,7	46,8	48,9
35,6	27,2	8,4	.	.	.	86,5	42,2	44,3
77,2	51,8	25,4	.	.	.	90,5	75,0	15,5
75,9	51,2	24,7	.	.	.	90,6	77,9	12,7
83,7	57,3	26,4	.	.	.	80,7	69,8	10,9
80,7	55,0	25,7	.	.	.	79,7	69,4	10,3

downictwie znacznie niższe niż udziały w liczbie pracujących czy w wartości dodanej brutto. Ponadto udział MSP w wartości dodanej brutto jest niższy niż udział MSP w przeciętnej liczbie pracujących. Przyczyną są tu także zmieniające się relacje między wartością dodaną a zużyciem pośrednim, które maleją wraz z przejściem z grupy przedsiębiorstw małych do średnich i podobnie ze średnich do dużych. Warto zauważyć że w *Transporcie, gospodarce magazynowej i łączności*, gdzie zużycie pośrednie generalnie daleko mniej waży w wielkości przychodów niż np. w *Działalności produkcyjnej*, udziały MSP dotyczące wszystkich czterech rozpatrywanych kategorii są bardzo wyrównane wynosząc w przybliżeniu około 40%.

Natomiast na wielkość przychodów w handlu składają się – mówiąc w pewnym uproszczeniu – głównie koszty zakupu towarów i marże handlowe³². Relacja marż do kosztów zakupu towarów maleje wraz z wielkością przedsiębiorstwa. Stąd udział MSP w ogólnych przychodach przedsiębiorstw zaliczanych do sekcji *Handel i naprawy* jest dużo niższy niż np. w przeciętnej liczbie pracujących. Natomiast na pytanie, dlaczego udział małych przedsiębiorstw w wartości dodanej brutto jest wyższy niż ich udział w przeciętnej liczbie pracujących, odpowiedź poznaliśmy już w paragrafie 3.4. Pisaliśmy tam, że wartość dodana brutto na pracującego w małych firmach handlowych jest o wiele wyższa niż w średnich i dużych. Przyczyną są tu oczywiście wysokie marże w małych firmach handlowych, o czym dobrze wiedzą konsumenci dokonując coraz liczniej zakupów w dużych supermarketach, które oferują z reguły niższe ceny za takie same wyroby. Koszt budowy supermarketów jest jednocześnie stosunkowo niewielki w stosunku do kosztu budowy i wyposażenia dużych, nowoczesnych przedsiębiorstw przemysłowych. Dlatego amortyzacja środków trwałych w dużych przedsiębiorstwach handlowych ma relatywnie niewielki wpływ na wartość dodana brutto wytworzoną w tych przedsiębiorstwach, co powoduje, że udział MSP w wartości dodanej brutto całej sekcji *Handel i naprawy* jest nawet wyższy niż udział MSP w przeciętnej liczbie pracujących.

Podobne przyczyny, aczkolwiek z różnym natężeniem powodują występowanie różnic udziałów MSP także w innych, nie wymienionych dotychczas sekcjach gospodarki. Tak np. w sekcji *Hotele i restauracje* małe firmy są z reguły przedsiębiorstwami gastronomicznymi lub niewiel-

³² Trzeba tu jednak pamiętać, że jedynie część marży handlowej zalicza się do wartości dodanej. Materialne koszty działalności placówki handlowej, pokrywane z marży, wchodzi (oprócz odpisów amortyzacyjnych) w skład zużycia pośredniego.

kimi pensjonatami, natomiast duże to bardzo często nowe hotele należące do renomowanych światowych firm hotelarskich. Wchodzi więc tu także w rachubę problem szybkiego zwrotu zainwestowanych środków a co za tym idzie wysokich odpisów amortyzacyjnych, w wyniku czego udział MSP w wartości dodanej brutto jest tam dużo niższy niż udział MSP w ogólnej liczbie pracujących według stanu na koniec lat 1998 i 1999. Problem amortyzacji jest również aktualny w przypadku sekcji *Obsługa nieruchomości i firm*, z tym że dotyczy tu raczej małych przedsiębiorstw. Powstające ostatnio i budujące domy mieszkalne spółdzielnie mieszkaniowe są raczej niewielkich rozmiarów, natomiast kwoty powstałe dzięki odpisom amortyzacyjnym tych budynków są relatywnie wysokie w porównaniu z odpisami dużych spółdzielni powstałych w czasach realnego socjalizmu. Nie jest to chyba jednak jedyna przyczyna która spowodowała, że udziały małych przedsiębiorstw w wartości dodanej brutto przekraczały tam udziały małych firm w ogólnej liczbie pracujących według stanu na koniec roku o 20–25 punktów procentowych. Jak zobaczymy w rozdziale następnym, dochody (przychody minus koszty) w przeliczeniu na jedno małe przedsiębiorstwo zatrudniające do 9 osób były w 1999 r. w sekcji *Obsługa nieruchomości i firm* najwyższe spośród wszystkich badanych dziedzin gospodarki. Miało to niewątpliwie wpływ na wysokość wartości dodanej brutto wytwarzanej przez małe przedsiębiorstwa.

Z pozostałych dwóch sekcji figurujących w tabelicy 14, o których dotychczas nie mówiliśmy, analiza relacji między udziałami MSP w tzw. *Pozostalej działalności usługowej* jest utrudniona ze względu na brak informacji dotyczących przeciętnej liczby pracujących w przedsiębiorstwach różnej wielkości z uwzględnieniem szarej strefy (dane przedstawione przez GUS umożliwiają oszacowanie wspomnianych wielkości łącznie dla sekcji H, J, K, L, M, N i O). Wiadomo jednak, że znaczenie szarej strefy jest tu bodaj największe spośród wszystkich sekcji (nielegalnie zatrudniany jest tu najprawdopodobniej co trzeci – czwarty pracownik małego prywatnego przedsiębiorstwa). Jest to więc zapewne podstawowa przyczyną, dla której udział małych firm w wartości dodanej brutto był w 1999 r. o prawie 15 punktów procentowych wyższy niż udział małych firm w ogólnej liczbie pracowników według stanu na koniec roku, szacowanej – jak pamiętamy – z pominięciem szarej strefy. Jediną sekcją, gdzie rozbieżności między udziałami MSP w liczbie pracujących i wartości dodanej brutto trudno racjonalnie wyjaśnić, jest *Pośrednictwo finansowe*. Różnice te są rzeczywiście ogromne. Tak np. udział MSP w przeciętnej liczbie pracujących wyniósł tu w 1999 r. 35,6%, podczas

gdy udział MSP w wartości dodanej brutto był równy aż 86,5%, czyli był większy o ponad 50 punktów procentowych. Mimo zgłoszonych zastrzeżeń, nie wyjaśniono niestety przyczyny tych rozbieżności³³. Przyczyną nie mogło tu być istnienie szarej strefy, ponieważ w obwarowanym licznymi przepisami *Pośrednictwie finansowym* szara strefa praktycznie nie istnieje.

Rozbieżności między udziałami MSP w podstawowych wielkościach charakteryzujących działalność wszystkich przedsiębiorstw łącznie (pierwsze dwa wiersze tablicy 14) są wypadkową omówionej powyżej sytuacji istniejącej w poszczególnych sekcjach gospodarki. Na wielkości dotyczące wszystkich przedsiębiorstw ogółem poszczególne sekcje mają oczywiście wpływ mniej lub bardziej silny. Tak np. w 1999 r. łączny udział przychodów firm przemysłowych i zaliczanych do sekcji *Handel i naprawy* w ogólnych przychodach wszystkich przedsiębiorstw wyniósł około 80%. Relacje obserwowane w tych dwóch dziedzinach gospodarki praktycznie zdeterminowały wartość wskaźników udziałów przedsiębiorstw różnej wielkości w ogólnych przychodach wszystkich przedsiębiorstw. Udział przemysłu oraz *Handlu i napraw* zarówno w ogólnej liczbie pracujących w przedsiębiorstwach według stanu na koniec roku jak i w wartości dodanej brutto wytworzonej przez wszystkie przedsiębiorstwa niezależnie od sekcji (łącznie z dużymi) był już znacznie mniejszy, gdyż wynosił około 60%. Na wielkość udziałów MSP w ogólnej liczbie pracujących i wartości dodanej miały więc już znacznie większy wpływ inne sekcje poza przemysłem i handlem. Dlatego rozbieżności między wielkościami udziałów MSP dotyczących rozpatrywanych czterech kategorii statystyczno-ekonomicznych na poziomie całej gospodarki (z wyjątkiem *Rolnictwa i leśnictwa* oraz *Rybołówstwa i rybactwa*) trudniej jest wytłumaczyć w taki prosty sposób, jaki możliwy był na poziomie poszczególnych sekcji.

³³ O istnieniu tych rozbieżności pisaliśmy już w naszej poprzedniej publikacji na temat MSP (por.: *Stan sektora MSP w 1998 roku, trendy rozwojowe w latach 1994–1998*, przyp. 24 na stronie 46). Sugerowaliśmy wtedy, że jeden z departamentów GUS szacujący wielkość zatrudnienia lub drugi – szacujący wartość dodaną brutto w przedsiębiorstwach różnej wielkości mógł popełnić błąd w szacunkach. Biorąc pod uwagę, że poszczególne banki i instytucje ubezpieczeniowe są raczej jednostkami dużymi (zatrudniają w swoich oddziałach na terenie całej Polski z reguły powyżej 249 osób), błąd wystąpił prawdopodobnie przy szacowaniu wartości dodanej brutto.

5. Sytuacja finansowa MSP

5.1. Grupy przedsiębiorstw według wielkości oraz rodzaju prowadzonej księgowości

Przychody ze sprzedaży produktów (usług), towarów i materiałów są jedną kategorią ekonomiczną, która może być wykorzystana do analizy sytuacji finansowej wszystkich przedsiębiorstw bez względu na ich wielkość i sposób prowadzenia księgowości³⁴, od czego uzależnione są również metody statystycznego badania poszczególnych rodzajów przedsiębiorstw przez GUS (metoda reprezentacyjna lub badania pełne). Dalsza, bardziej szczegółowa analiza musi być z konieczności prowadzona dla różnych grup przedsiębiorstw osobno, bez możliwości bezpośredniego porównania aktualnej sytuacji ekonomicznej każdej z tych grup.

Jak już była mowa we Wstępie, w 1999 r. GUS przeprowadził zmiany systemu sprawozdawczości statystycznej. W związku z tym podział przedsiębiorstw na grupy, wyróżnione ze względu na wielkość i sposób prowadzenia księgowości oraz zasób informacji przysyłanej do GUS, zmienił się dość zasadniczo w porównaniu z okresem poprzednim, aczkolwiek sama liczba grup nie uległa zmianom. Aktualny więc jest nadal podział przedsiębiorstw na trzy grupy. Do pierwszej grupy (por tablica 15 powyżej) obejmującej ok. 2,4% wszystkich firm aktywnych zaliczyć można przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 9 osób i prowadzące księgi rachunkowe. Opracowują one roczny bilans i przysyłają go do GUS wraz z tzw. rachunkiem zysków i strat. Sytuacja ekonomiczna tej grupy przedsiębiorstw może być analizowana bardzo dokładnie. Drugą grupę obejmującą stosunkowo niewiele bo tylko ok. 0,8% wszystkich jednostek aktywnych tworzą przedsiębiorstwa prowadzące uproszczoną księgowość i zatrudniające powyżej 9 osób. Przysyłają one do GUS jedynie podstawowe informacje finansowe na temat wielkości swoich

³⁴ Tak np. do porównywania sytuacji finansowej przedsiębiorstw o różnych formach własności i różnej wielkości nie zawsze można wykorzystać kategorię kosztów, mimo iż dostępna jest informacja na temat wielkości kosztów wszystkich grup przedsiębiorstw. Było to wyjaśnione dokładnie m.in. w opracowaniu pt.: *Stan i rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw w latach 1994–1996*, s. 62–63. Generalnie chodzi o to, że dochody właścicieli przedsiębiorstw nie są zaliczane do kosztów. W małych przedsiębiorstwach różnica między wartością przychodów i kosztów (dochody) jest więc relatywnie bardzo duża i w stosunku procentowym do ogółu przychodów wielokrotnie przekracza podobnie liczony wskaźnik (rentowność obrotu brutto) dla większych przedsiębiorstw.

Tablica 15. Grupy przedsiębiorstw wyróżnione ze względu na wielkość i sposób prowadzenia księgowości oraz metody badania ich sytuacji finansowej przez GUS w 1999 r.

Wielkość przedsiębiorstwa i sposób prowadzenia księgowości	Przyślane informacje statystyczne	Liczba przedsiębiorstw	Udział (w %)
Przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 9 osób prowadzące księgi handlowe	bilans przedsiębiorstwa oraz tzw. rachunek zysków i strat	43 792 z tego: małych26 885 średnich13 723 dużych3 184	2,4
Przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 9 osób prowadzące uproszczoną księgowość	tylko informacje o wielkości przychodów i kosztów	14 789 z tego: małych14 244 średnich545	0,8
Przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób	przychody i koszty badane metodą reprezentacyjną	1 760 619	96,8
OGÓLEM		1 819 200	100,0

przychodów i kosztów. Do trzeciej grupy zaliczają się natomiast wszystkie przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób bez względu na ich status prawny i sposób prowadzenia księgowości³⁵. Ich udział w zbiorze aktywnych przedsiębiorstw jest dominujący, gdyż wynosi bez mała 97%. Przychody i koszty tych przedsiębiorstw badane są przez GUS metodą reprezentacyjną.

Porównując zawartość tablicy 15 powyżej z podobną tablicą³⁶ zamieszczoną w naszej ostatniej publikacji na temat MSP widać, że obecny podział przedsiębiorstw na grupy posiadające określone obowiązki statystyczne jest prostszy niż obowiązujący do 1998 r. włącznie. Poprzednio w ramach wyodrębnionej grupy przedsiębiorstw najmniejszych (do 5 zatrudnionych) obowiązek przysyłania sprawozdań do GUS obejmował przedsiębiorstwa prowadzące pełną księgowość (spółki oprócz cywilnych) a nie dotyczył pozostałych (zakładów osób fizycznych i spółek cywilnych badanych metodą reprezentacyjną). Natomiast obecnie wszystkie przedsiębiorstwa najmniejsze (do 9 zatrudnionych osób) zwolnione są z obowiązku przysyłania sprawozdań do GUS (badane są metodą reprezentacyjną). Jednakże to uproszczenie nie pozostało bez wpływu na jakość informacji przysyłanej przez przedsiębiorstwa do GUS. W 1998 r. sprawozdania do GUS przysłało ok. 6,1% wszystkich przedsiębiorstw aktywnych, co w liczbach bezwzględnych oznacza, że GUS otrzymał informacje od 105 872 jednostek sprawozdawczych. Natomiast w 1999 r. obowiązkiem przysyłania sprawozdań objęte było już tylko ok. 3,2% przedsiębiorstw aktywnych, co w liczbach bezwzględnych oznacza 58 581 jednostek zobowiązanych do przysyłania sprawozdań statystycznych przynajmniej raz w roku. Na tą różnicę liczby przedsiębiorstw zobowiązanych do przysyłania sprawozdań w obu latach, wynoszącą ponad 47 tys., składają się jednostki zatrudniające 6–9 osób zwolnione od wspomnianych obowiązków w 1999 r., ale przede wszystkim spółki (oprócz cywilnych) zatrudniające do 5 osób, które do 1998 r. włącznie przysyłały do GUS podstawowe dane z opracowanego

³⁵ W tablicy 15 podano, że liczba tych przedsiębiorstwa wynosiła na koniec 1999 r. 1 760 619. Dla ścisłości musimy jednak dodać, że badania reprezentacyjne potwierdziły istnienie 1 756 750 przedsiębiorstw zatrudniających do 9 osób. Różnica, czyli 3 869 jednostek, to przedsiębiorstwa zatrudniające w 1998 r. ponad 9 osób. Nie były więc uwzględniane w trakcie losowania podmiotów poddanych badaniu reprezentacyjnemu za 1999 r. (nie wchodziły w skład operatu losowania przedsiębiorstw za 1999 r.). Jednostki te zmniejszyły jednak w 1999 r. zatrudnienie do poziomu 9 osób lub mniej. Zobowiązane więc były do przysyłania odpowiednich sprawozdań do GUS, zgodnie z instrukcją regulującą tryb postępowania w takich przypadkach.

³⁶ Por.: *Stan sektora MSP w 1998 roku, trendy rozwojowe w latach 1994–1998*, tabl. 13 na s. 57.

przez nie bilansu oraz tzw. rachunek zysków i strat (ponad 34 tys. jednostek).

Poniżej omówiona będzie kolejno sytuacja finansowa najmniejszych przedsiębiorstw zatrudniających do 9 osób, następnie sytuacja przedsiębiorstw prowadzących uproszczoną księgowość i zatrudniających 10–49 osób, a na koniec – przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe.

5.2. Dochody przedsiębiorstw najmniejszych zatrudniających do 9 osób

Jak już wspominaliśmy w poprzednim paragrafie, począwszy od 1999 r. GUS zaczął badać za pomocą metody reprezentacyjnej wszystkie przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób (wcześniej do 5 osób) i to niezależnie od ich formy prawnej (poprzednio tylko zakłady osób fizycznych i spółki cywilne). Ze względu na zmianę zakresu firm badanych przez GUS metodą reprezentacyjną, nie jest możliwe porównanie wyników osiągniętych przez przedsiębiorstwa najmniejsze w 1999 r. i w latach wcześniejszych³⁷.

W przypadku przedsiębiorstw zatrudniających do 9 osób, dobrym miernikiem ich kondycji finansowej jest wielkość dochodów (przychody minus koszty) przypadająca na jedną firmę. W 1999 r. wspomniane dochody obliczone dla całej grupy najmniejszych przedsiębiorstw³⁸ (oprócz *Rolnictwa i leśnictwa* oraz *Rybołówstwa i rybactwa*) były równe 22,6 tys. zł (por. tablica 16 w tekście poniżej).

Najwyższe dochody osiągnęły przedsiębiorstwa należące do sekcji *Obsługa nieruchomości i firm* (27,9 tys. zł). Tłumaczyć to należy relatywnie wysokimi kwalifikacjami znacznej części pracujących tam osób, świadczących usługi np. z zakresu: doradztwa, marketingu, reklamy, informatyki lub prowadzących księgi handlowe na zlecenie. Drugimi pod względem wielkości dochodów przypadających na przedsiębiorstwo by-

³⁷ Dochody małych przedsiębiorstw są silnie uzależnione od wielkości zatrudnienia w firmie. Pisałiśmy na ten temat w naszym poprzednim opracowaniu na temat MSP (por.: *Stan sektora MSP w 1998 roku, trendy rozwojowe w latach 1994–1998*, s. 61). Dlatego dochody firm zatrudniających 0–5 osób do 1998 r. włącznie i 0–9 osób w 1999 r. są ze sobą nieporównywalne.

³⁸ Do tych obliczeń wykorzystano opublikowane przez GUS wyniki badań reprezentacyjnych przedsiębiorstw najmniejszych zawarte w opracowaniu pt.: *Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób w 1999 r.*

Tablica 16. Dochody (przychody minus koszty) w przeliczeniu na przedsiębiorstwo badane przez GUS metodą reprezentacyjną lub prowadzące uproszczoną księgowość w 1999 r. (w tys. zł)

Wyszczególnienie	Dochody na przedsiębiorstwo zatrudniające do 9 osób badane metodą reprezentacyjną	Dochody na przedsiębiorstwo zatrudniające 10–49 osób prowadzące uproszczoną księgowość
OGÓLEM	22,6	132,2
C+D+E. Przemysł	26,6	126,1
F. Budownictwo	18,8	159,8
G. Handel i naprawy	26,3	137,8
H. Hotele i restauracje	14,1	86,0
I. Transport, gospodarka magazynowa i łączność	18,6	131,7
J. Pośrednictwo finansowe	14,4	271,7
K. Obsługa nieruchomości i firm	27,9	187,4
M. Edukacja	19,6	49,6
N. Ochrona zdrowia i opieka socjalna	10,9	114,1
O. Pozostała działalność usługowa komunalna, socjalna i indywidualna	9,8	68,3

ły firmy przemysłowe (26,6 tys. zł), a następnie zaliczane do sekcji: *Handel i naprawy* (26,3 tys. zł), *Edukacja* (19,6 tys. zł), *Budownictwo* (18,8 tys. zł) oraz *Transport, gospodarka magazynowa i łączność* (18,6 tys. zł). Dochody znacznie bardziej odbiegające od krajowej przeciętnej osiągnęły przedsiębiorstwa należące do sekcji: *Pośrednictwo finansowe* (14,4 tys. zł), *Hotele i restauracje* (14,1 tys. zł), *Ochrona zdrowia* (10,9 tys. zł) i *Pozostała działalność usługowa* (9,8 tys. zł). Są to jednak dziedziny trochę nietypowe. Tak np. firmy z dziedziny *Ochrona zdrowia* są bardzo często jednoosobowe, a ich właściciele (i zarazem pracownicy) są zatrudnieni z reguły na etatach w innych placówkach służby zdrowia. Natomiast jednostki zaliczane do tzw. *Pozostałej działalności usługowej* zatrudniają często pracowników nie zarejestrowanych³⁹, a w związku z tym najprawdopodobniej nie podają w ankietach wysokości swoich pełnych dochodów.

³⁹ Por. paragraf 2.4.

5.3. Dochody przedsiębiorstw prowadzących uproszczoną księgowość o zatrudnieniu 10–49 osób

Przedsiębiorstwa prowadzące uproszczoną księgowość o zatrudnieniu 10–49 osób to także głównie zakłady osób fizycznych i spółki cywilne⁴⁰. Wielkość przedsiębiorstwa (liczba zatrudnianych osób) ma jednak zasadniczy wpływ na wysokość osiąganych dochodów w przeliczeniu na przedsiębiorstwo. O ile zakłady osób fizycznych i spółki cywilne zatrudniające do 9 osób osiągnęły w 1999 r. przeciętne dochody równe 22,6 tys. zł, to zatrudniające 10–49 osób – dochody w wysokości 132,2 tys. zł (por. tablica 16), a więc niemal dokładnie sześć razy większe.

Kolejność sekcji gospodarki uporządkowanych pod względem malejących dochodów przypadających na przedsiębiorstwo zatrudniające 10–49 osób i prowadzące uproszczoną księgowość była nieco inna niż w przypadku jednostek najmniejszych zatrudniających do 9 osób, o których była mowa w poprzednim paragrafie. Obecnie z dochodem na przedsiębiorstwo równym 271,7 tys. zł na pierwszym miejscu znalazły się jednostki zaliczane do sekcji *Pośrednictwo finansowe*. Drugie miejsce zajęła *Obsługa nieruchomości i firm* (187,4 tys. zł), gdzie – jak pamiętamy – najwyższe dochody na przedsiębiorstwo osiągały firmy zatrudniające do 9 osób. Na trzecim miejscu znalazło się *Budownictwo* (159,8 tys. zł), a następnie: *Handel i naprawy* (137,8 tys. zł), *Transport, gospodarka magazynowa i łączność* (131,7 tys. zł) i *przemysł* (126,1 tys. zł). Ostatnie cztery miejsca zajmowały natomiast: *Ochrona zdrowia* (114,1 tys. zł), *Hotele i restauracje* (86 tys. zł), *Pozostała działalność usługowa* (68,3 tys. zł) i *Edukacja* (49,6 tys. zł).

Jak więc widać, tak w przypadku przedsiębiorstw zatrudniających do 9 osób jak i w obecnym przypadku jednostek o zatrudnieniu 10–49 osób prowadzących uproszczoną księgowość, relatywnie wyższe dochody w przeliczeniu na firmę przynosiły w 1999 r. przedsiębiorstwa zaliczane do bardziej tradycyjnych dziedzin gospodarki, a niższe dochody firmy zaliczane do szeroko rozumianego sektora usług z wyjątkiem *Pośrednictwa finansowego* i *Obsługi nieruchomości i firm*. Jest to o tyle zaskakujące, że wyższe tempo rozwoju osiągały w 1999 r. i wcześniej właśnie firmy usługowe. Jedno z możliwych wyjaśnień tego zjawiska przedsta-

⁴⁰ Podmioty posiadające osobowość prawną są zobligowane do prowadzenia pełnej księgowości bez względu na liczbę zatrudnianych osób.

wiliśmy już w poprzednim paragrafie. Jest nim obecność szarej strefy w sektorze usługowym. Przedsiębiorcy, zatrudniając nielegalnych pracowników, nie podają równocześnie prawdziwej wielkości osiągniętych dochodów. Może tu jednak istnieć także inne wytłumaczenie nie będące w sprzeczności z poprzednim. W związku z ograniczeniem popytu na wyroby i usługi tradycyjnych dziedzin gospodarki (przemysł, budownictwo, handel, transport), wejście nowych firm do tych gałęzi jest trudniejsze niż w przypadku sektora usług. Dlatego nowe firmy tworzone są głównie właśnie tam i zadowolają się na razie relatywnie niższymi dochodami.

5.4. Sytuacja finansowa przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe

5.4.1. Rentowność obrotu brutto

W związku z objęciem w 1999 r. przez GUS badaniami reprezentacyjnymi przedsiębiorstw zatrudniających do 9 osób bez względu na ich formę prawną, a także zmianami przedziałów zatrudnienia wyróżniających firmy małe, średnie i duże, analiza sytuacji finansowej przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe może być przeprowadzona jedynie dla jednostek zatrudniających powyżej 9 osób. Zgodnie z tym, małymi przedsiębiorstwami będziemy nazywać w niniejszym paragrafie jednostki zatrudniające 10–49 osób. Dla zapewnienia porównywalności, niektóre dane na temat finansów przedsiębiorstw w 1998 r. zostały przeliczone w GUS zgodnie z nową definicją firm małych, a inne brakujące dane zostały oszacowane w ZBSE GUS i PAN na podstawie informacji dostarczonej przez GUS. Konsekwencją zmian wprowadzonych przez GUS, o których mówiliśmy powyżej, jest również ograniczona możliwość przeprowadzenia porównań sytuacji finansowej MSP w latach 1998–1999 z okresem wcześniejszym, podobnie jak to było w przypadku firm najmniejszych zatrudniających do 9 osób oraz małych prowadzących uproszczoną księgowość. Jedynie dane na temat sytuacji finansowej dużych przedsiębiorstw w latach 1998–1999 są w pełni porównywalne z danymi dotyczącymi lat poprzednich.

Podstawową informację na temat sytuacji finansowej przedsiębiorstw różnej wielkości prowadzących pełną księgowość (przysyłających do

GUS bilans wraz z tzw. rachunkiem zysków i strat) zawierają tablice⁴¹ 18 i 19. Podane tam są wielkości wskaźników rentowności obrotu brutto i netto według rozmiarów firm, sektorów własności i sekcji EKD. Dla przypomnienia, wskaźnikiem rentowności obrotu brutto i netto nazywamy wyrażoną w procentach relację odpowiednio wyników finansowych brutto i netto do przychodów z całokształtu działalności. W przedsiębiorstwach prowadzących pełną księgowość różnica przychodów i kosztów z całokształtu działalności przedsiębiorstwa zwie się wynikiem na działalności gospodarczej. Różnica ta, skorygowana o saldo strat i zysków nadzwyczajnych, określana jest wynikiem finansowym brutto. Po pomniejszeniu zaś wyniku finansowego brutto o obowiązkowe obciążenia otrzymujemy wynik finansowy netto.

W 1999 r. rentowność obrotu brutto przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe i zatrudniających powyżej 9 osób (przysyłających do GUS bilans oraz tzw. rachunek zysków i strat) wyniosła 1,4%. W porównaniu z 1995 r. kiedy to rentowność brutto przedsiębiorstw, równa około 4%, była najwyższa w całym okresie lat dziewięćdziesiątych, rentowność osiągnięta w 1999 r. zmalała więc prawie trzykrotnie. W porównaniu zaś z 1998 r., gdy rentowność brutto kształtowała się na poziomie 2%, wartość interesującego nas wskaźnika była w 1999 r. niższa o ponad jedną czwartą.

Spadek rentowności brutto między rokiem 1998 a 1999 dokonał się skutkiem pogorszenia się sytuacji finansowej głównie przedsiębiorstw małych ale także dużych, podczas gdy średnie i to zarówno prywatne jak również zaliczane do sektora publicznego poprawiły nieco swoją rentowność brutto lub utrzymały na poprzednim poziomie. Rentowność obrotu brutto małych przedsiębiorstw zmniejszyła się między rokiem 1998 a 1999 z 3,2% do 2,3%, w tym zaliczanych do sektora publicznego z 4,3% do - 3,4%, a prywatnego z 3,1% do 2,5%. Rentowność przedsiębiorstw średniej wielkości wzrosła natomiast z 2,5% do 2,6% (z tego zaliczanych do sektora publicznego z 1,2% do 1,9% a prywatnych utrzymała się na poziomie 2,7%) a dużych spadła z 1,2% do 0,4% (należących do sektora publicznego z -0,1% do -0,8% i prywat-

⁴¹ Wcześniej w tablicy 17 przedstawiamy wartości tzw. wskaźników poziomu kosztów z całokształtu działalności przedsiębiorstw, definiowanych jako wyrażona w procentach relacja kosztów do przychodów z całokształtu działalności. Tradycyjnie jednak nie omawiamy wartości tych wskaźników, ponieważ ich interpretacja jest w przybliżeniu podobna jak wskaźników rentowności obrotu brutto. Różnią się one głównie sposobem zapisu tej samej treści. Wartość wskaźnika poziomu kosztów równego 100% odpowiada rentowności zerowej, wyższa niż 100% – rentowności ujemnej, a niższa – dodatniej.

nych z 2,3% do 1,4%). Tendencje zmian rentowności brutto obserwowane w 1999 r. były więc nieco odmienne niż rok wcześniej. W 1998 r. najwyższy spadek rentowności odnotowały duże przedsiębiorstwa. Rentowność obniżyła się także w grupie przedsiębiorstw średniej wielkości, podczas gdy małe utrzymały swoją rentowność na poziomie z 1997 r. Natomiast w 1999 r. obok dalszego spadku rentowności firm dużych, wystąpił spadek rentowności firm małych i niewielki wzrost średnich. Porównując odpowiednie dane łatwo jednak zauważyć, że za te dość gwałtowne skoki rentowności w kolejnych latach odpowiedzialne są głównie firmy sektora publicznego, natomiast rentowność małych i średnich firm prywatnych była o wiele bardziej stabilna. Rentowność brutto dużych przedsiębiorstw prywatnych spadała zaś między innymi dlatego, że do tej grupy dołączyły sprywatyzowane firmy państwowe znajdujące się w złej sytuacji finansowej. Inna przyczyna relatywnie niskiej rentowności brutto dużych prywatnych przedsiębiorstw, to jak już stwierdziliśmy w paragrafie 4.2, wysokie odpisy amortyzacyjne, zwłaszcza w firmach zagranicznych zaliczanych do sekcji *Działalność produkcyjna*, która z udziałem 58,5% w 1999 r. dominowała pod względem wielkości przychodów w grupie dużych przedsiębiorstw prywatnych.

W grupie małych prywatnych przedsiębiorstw, spadek rentowności obrotu brutto zaobserwowano w 1999 r. niemal we wszystkich sekcjach gospodarki oprócz *Górnictwa i kopalnictwa* oraz *Ochrony zdrowia*. W *Handlu i naprawach* oraz *Obsłudze nieruchomości i firm* spadek rentowności małych przedsiębiorstw był stosunkowo niewielki. Szczególnie podkreślić należy fakt niewielkiego spadku rentowności w małych prywatnych firmach zaliczanych do sekcji *Handel i naprawy* (z 2,7% do 2,6%), ponieważ dokonało się to w warunkach stale rosnącej konkurencji ze strony średnich, a zwłaszcza dużych przedsiębiorstw handlowych.

Natomiast w grupie prywatnych przedsiębiorstw średnich, niewielką poprawę wartości wskaźników rentowności brutto zaobserwowano w 1999 r. tylko w sekcjach: *Górnictwo i kopalnictwo*, *Działalność produkcyjna* oraz *Handel i naprawy*. Rentowność spadła zaś we wszystkich pozostałych sekcjach pomijając *Pośrednictwo finansowe* i *Ochronę zdrowia*, dla których GUS nie podał wartości wskaźników rentowności brutto ze względu na obowiązującą tajemnicę statystyczną. Przychody wspomnianych wcześniej trzech sekcji: *Górnictwa i kopalnictwa*, *Działalności produkcyjnej* oraz *Handlu i napraw* obejmują około 78% przychodów w grupie prywatnych przedsiębiorstw średniej wielkości. Nic

Tablica 17. Wskaźniki poziomu kosztów z całokształtu działalności w przedsiębiorstwach powyżej 9 osób według sektorów własności i sekcji EKD* (w %)

Wyszczególnienie	ogółem	
	1998	1999
	1	2
OGÓLEM	98,1	98,7
sektor publiczny	100,2	100,8
sektor prywatny	97,4	98,0
C – Górnictwo i kopalnictwo	115,2	111,8
sektor publiczny	116,3	112,8
sektor prywatny	99,4	100,6
D – Działalność produkcyjna	97,6	98,5
sektor publiczny	99,8	101,6
sektor prywatny	97,0	97,6
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	98,2	98,9
sektor publiczny	98,3	99,0
sektor prywatny	96,5	97,2
F – Budownictwo	95,3	96,4
sektor publiczny	97,5	99,6
sektor prywatny	95,0	96,2
G – Handel i naprawy	98,5	98,5
sektor publiczny	99,9	99,5
sektor prywatny	98,3	98,4
H – Hotele i restauracje	94,2	94,1
sektor publiczny	91,4	93,8
sektor prywatny	95,6	94,1
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	98,3	101,7
sektor publiczny	98,0	101,9
sektor prywatny	98,8	101,3
J – Pośrednictwo finansowe	91,3	97,3
sektor publiczny	76,3	92,6
sektor prywatny	96,3	98,2
K – Obsługa nieruchomości i firm	95,3	94,8
sektor publiczny	95,0	86,3
sektor prywatny	95,5	97,3
M – Edukacja	93,0	93,9
sektor publiczny	87,9	82,2
sektor prywatny	94,0	96,7
N – Ochrona zdrowia	104,6	99,4
sektor publiczny	105,9	100,0
sektor prywatny	98,7	98,7
O – Pozostała działalność usługowa socjalna, komunalna i indywidualna	94,8	97,3
sektor publiczny	91,4	91,4
sektor prywatny	99,5	104,2

* Wartości wskaźników poziomu kosztów podane w rubrykach 1, 2, i 5 zostały oszacowane w ZBSE GUS i PAN na podstawie informacji przygotowanej przez GUS. Wskaźniki podane w pozostałych rubrykach zostały obliczone w GUS.

różnej wielkości prowadzących księgi rachunkowe i zatrudniających

l. zatrud. 10-49		l. zatrud. 50-249		l. zatrud. >249	
1998	1999	1998	1999	1998	1999
3	4	5	6	7	8
96,8	97,8	97,6	97,5	99,1	99,8
95,7	103,6	99,2	98,2	100,4	101,1
96,9	97,5	97,3	97,4	97,8	98,8
101,3	110,0	102,2	106,6	116,1	112,3
107,8	147,9	107,3	115,7	116,5	112,5
99,9	97,1	97,0	96,2	101,2	106,0
96,6	97,6	97,4	97,7	97,9	98,9
104,9	116,4	103,3	109,1	99,3	100,5
96,4	97,1	96,7	96,6	97,2	98,2
97,2	98,7	97,4	97,5	98,3	99,1
96,8	97,7	97,2	97,1	98,3	99,2
98,6	103,3	99,1	100,3	93,5	90,9
94,1	96,0	95,0	96,1	96,3	97,0
98,6	100,6	96,6	99,8	98,7	99,0
94,0	95,9	94,7	95,7	96,1	96,8
97,3	97,5	98,4	98,2	100,5	100,2
99,4	99,6	99,0	99,4	100,3	99,6
97,3	97,5	98,3	98,2	100,6	100,4
97,6	98,6	96,6	98,0	92,2	91,3
101,3	103,0	99,6	100,4	89,6	88,3
97,2	98,1	96,0	97,5	94,6	91,7
97,6	101,0	101,4	103,0	97,7	101,5
94,7	111,8	102,2	99,9	97,7	101,9
97,8	100,0	101,2	104,2	97,8	100,3
93,8	101,9	94,8	94,0	78,6	88,3
77,5	106,6	72,5	x	79,1	x
97,7	101,6	98,2	x	78,1	x
96,3	97,3	94,9	91,9	95,1	97,2
94,6	100,7	95,7	78,2	94,2	90,7
96,5	97,0	94,7	95,6	95,8	101,9
91,2	90,8	96,2	97,9	-	x
87,5	82,6	89,2	80,8	-	-
92,1	93,6	97,1	99,9	-	x
99,6	99,0	98,9	98,9	106,6	99,8
97,8	96,6	99,9	x	106,6	x
99,9	99,3	97,4	x	-	x
96,9	101,7	99,5	101,4	91,1	94,5
95,6	100,3	96,4	96,0	89,7	89,7
97,3	102,0	101,4	105,0	97,3	104,7

Tablica 18. Wskaźniki rentowności obrotu brutto w przedsiębiorstwach różnej wielkości według sektorów własności i sekcji EKD* (w %)

Wyszczególnienie	ogółem	
	1998	1999
	1	2
OGÓLEM	2,0	1,4
sektor publiczny	0,1	-0,5
sektor prywatny	2,7	2,1
C – Górnictwo i kopalnictwo	-13,2	-10,6
sektor publiczny	-14,2	-11,6
sektor prywatny	0,6	-0,6
D – Działalność produkcyjna	2,6	1,6
sektor publiczny	0,6	-1,3
sektor prywatny	3,2	2,4
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	1,8	1,3
sektor publiczny	1,7	1,2
sektor prywatny	3,5	2,8
F – Budownictwo	4,8	3,6
sektor publiczny	2,5	0,5
sektor prywatny	5,0	3,9
G – Handel i naprawy	1,5	1,6
sektor publiczny	0,1	0,4
sektor prywatny	1,6	1,7
H – Hotele i restauracje	5,8	5,9
sektor publiczny	8,6	6,3
sektor prywatny	4,3	5,9
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	1,8	-1,7
sektor publiczny	2,1	-1,9
sektor prywatny	1,2	-1,3
J – Pośrednictwo finansowe	8,9	2,8
sektor publiczny	23,7	7,5
sektor prywatny	3,9	1,9
K – Obsługa nieruchomości i firm	4,7	5,2
sektor publiczny	4,9	13,7
sektor prywatny	4,5	2,7
M – Edukacja	7,0	6,1
sektor publiczny	12,3	17,9
sektor prywatny	5,9	3,3
N – Ochrona zdrowia	-4,5	0,8
sektor publiczny	-5,9	0,3
sektor prywatny	1,4	1,3
O – Pozostała działalność usługowa socjalna, komunalna i indywidualna	5,2	2,7
sektor publiczny	8,6	8,6
sektor prywatny	0,5	-4,2

* Wartości wskaźników rentowności obrotu brutto podane w rubrykach 1, 2, i 5 zostały oszacowane w ZBSE GUS i PAN na podstawie informacji przygotowanej przez GUS. Wskaźniki podane w pozostałych rubrykach zostały obliczone w GUS.

prowadzących księgi rachunkowe i zatrudniających powyżej 9 osób

l. zatrud. 10-49		l. zatrud. 50-249		l. zatrud. >249	
1998	1999	1998	1999	1998	1999
3	4	5	6	7	8
3,2	2,3	2,5	2,6	1,2	0,4
4,3	-3,4	1,2	1,9	-0,1	-0,8
3,1	2,5	2,7	2,7	2,3	1,4
-1,4	-10,0	-2,2	-6,6	-13,9	-11,0
-7,7	-47,8	-7,4	-15,8	-14,4	-11,2
0,0	2,9	3,0	3,8	-1,2	-6,0
3,4	2,4	2,8	2,4	2,3	1,2
-5,3	-14,5	-1,8	-8,6	0,9	-0,2
3,6	2,9	3,3	3,5	3,0	1,8
2,9	1,3	2,6	2,4	1,7	1,1
3,2	2,3	2,9	2,8	1,7	1,1
1,4	-3,4	0,8	-0,3	6,5	9,1
5,9	4,0	5,1	4,0	3,7	3,0
1,1	-0,6	3,4	0,2	1,3	1,0
6,0	4,1	5,4	4,4	3,9	3,2
2,6	2,5	1,6	1,8	-0,5	0,1
0,7	0,4	1,0	0,7	-0,3	0,4
2,7	2,6	1,7	1,9	-0,6	0,1
2,5	1,4	3,5	2,1	7,8	8,7
-1,3	-3,0	0,9	0,1	10,4	11,7
2,9	1,9	4,0	2,5	5,4	8,3
2,4	-1,0	-1,4	-3,0	2,3	-1,6
5,3	-11,8	-2,1	0,1	2,3	-1,9
2,2	0,1	-1,2	-4,2	2,3	-0,3
6,2	-1,9	5,5	6,1	21,4	11,7
22,5	-6,5	27,5	x	21,1	x
2,3	-1,5	2,1	x	21,8	x
3,7	2,8	5,2	8,1	4,9	4,8
5,4	-0,8	4,3	21,8	5,7	9,3
3,5	3,1	5,3	4,4	4,2	-1,9
8,8	9,2	3,9	2,1	-	x
12,8	17,4	10,8	19,2	-	-
7,8	6,4	2,9	0,1	-	x
0,4	1,0	1,1	1,1	-6,6	0,4
2,2	3,4	0,1	x	-6,6	x
0,1	0,7	2,6	x	-	x
3,0	-1,7	0,5	-1,4	8,9	5,5
4,4	-0,3	3,5	4,0	10,3	10,3
2,7	-2,0	-1,4	-5,0	2,7	-4,7

Tablica 19. Wskaźniki rentowności obrotu netto w przedsiębiorstwach różnej wielkości według sektorów własności i sekcji EKD* (w %)

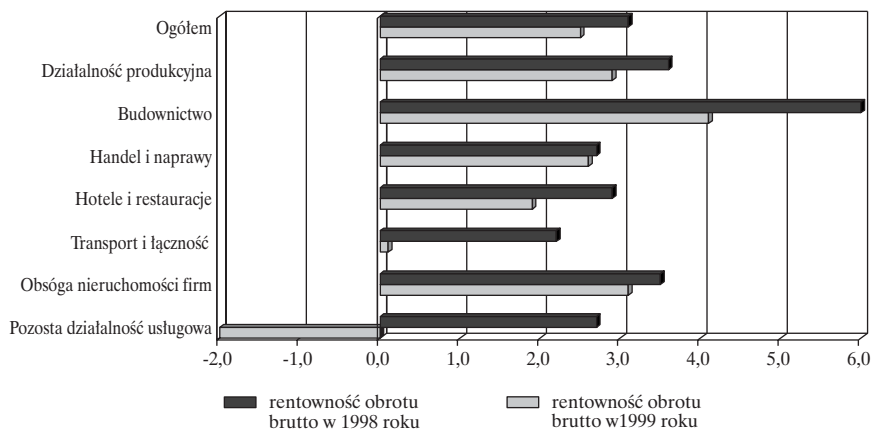
Wyszczególnienie	ogółem	
	1998	1999
	1	2
OGÓLEM	0,6	0,1
sektor publiczny	-1,4	-1,9
sektor prywatny	1,4	0,9
C – Górnictwo i kopalnictwo	-14,2	-11,5
sektor publiczny	-15,0	-12,3
sektor prywatny	-1,3	-2,6
D – Działalność produkcyjna	1,1	0,3
sektor publiczny	-0,8	-2,3
sektor prywatny	1,7	1,1
E – Zaspokajanie w energię elektryczną, gaz i wodę	0,8	0,2
sektor publiczny	0,7	0,2
sektor prywatny	1,5	0,8
F – Budownictwo	3,0	2,2
sektor publiczny	0,7	-0,6
sektor prywatny	3,2	2,4
G – Handel i naprawy	0,7	0,7
sektor publiczny	-0,8	-0,3
sektor prywatny	0,8	0,8
H – Hotele i restauracje	3,5	3,2
sektor publiczny	5,2	3,6
sektor prywatny	2,7	3,1
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	-0,7	-3,6
sektor publiczny	-0,8	-4,0
sektor prywatny	-0,6	-2,8
J – Pośrednictwo finansowe	5,3	0,4
sektor publiczny	15,9	3,9
sektor prywatny	1,7	-0,2
K – Obsługa nieruchomości i firm	2,8	2,4
sektor publiczny	3,1	8,0
sektor prywatny	2,6	0,8
M – Edukacja	5,7	4,8
sektor publiczny	11,2	16,3
sektor prywatny	4,6	2,1
N – Ochrona zdrowia	-5,0	-0,3
sektor publiczny	-6,2	-1,0
sektor prywatny	0,2	0,4
O – Pozostała działalność usługowa socjalna, komunalna i indywidualna	2,1	0,0
sektor publiczny	4,7	5,0
sektor prywatny	-1,5	-5,8

* Wartości wskaźników rentowności obrotu netto podane w rubrykach 1, 2, i 5 zostały oszacowane w ZBSE GUS i PAN na podstawie informacji przygotowanej przez GUS. Wskaźniki podane w pozostałych rubrykach zostały obliczone w GUS.

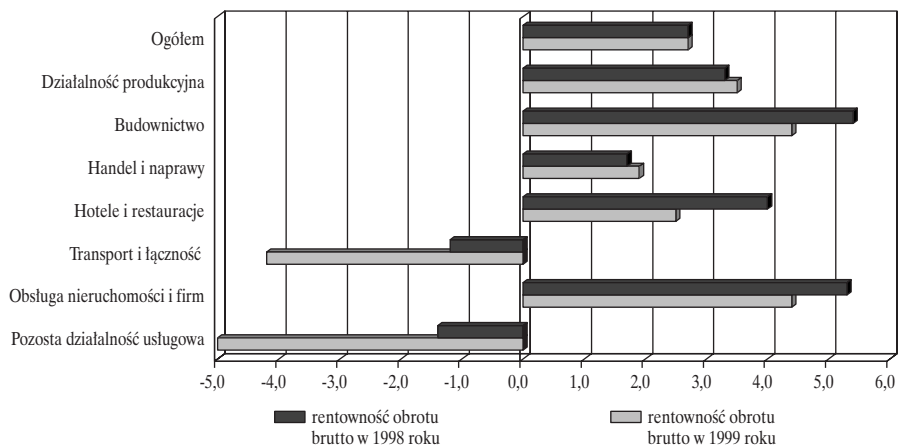
prowadzących księgi rachunkowe i zatrudniających powyżej 9 osób

l. zatrud. 10-49		l. zatrud. 50-249		l. zatrud. >249	
1998	1999	1998	1999	1998	1999
3	4	5	6	7	8
2,0	1,1	1,3	1,2	-0,3	-0,8
2,4	-4,7	-0,2	-0,5	-1,6	-2,1
2,0	1,3	1,5	1,4	1,0	0,1
-3,5	-11,8	-4,6	-8,3	-14,8	-11,7
-8,9	-48,4	-9,5	-17,0	-15,2	-11,9
-2,2	0,7	0,3	1,6	-2,4	-7,8
2,0	1,1	1,4	1,0	0,9	0,0
-7,3	-16,2	-2,8	-9,4	-0,4	-1,3
2,2	1,6	1,9	2,1	1,5	0,5
1,3	0,0	1,4	1,1	0,7	0,1
1,6	1,0	1,6	1,4	0,7	0,1
0,1	-4,8	-0,3	-1,3	3,4	5,5
4,1	2,5	3,2	2,5	2,0	1,7
-0,5	-1,5	1,5	-1,0	-0,3	0,1
4,2	2,6	3,5	2,9	2,3	1,8
1,8	1,5	0,8	0,9	-1,3	-0,6
0,0	-0,3	0,0	-0,1	-1,1	-0,3
1,8	1,6	0,9	1,0	-1,3	-0,7
1,2	0,3	1,8	0,6	4,9	5,0
-2,1	-3,9	-1,0	-1,6	6,5	7,9
1,5	0,7	2,4	1,0	3,5	4,6
1,0	-2,2	-2,8	-4,4	-0,6	-3,7
4,4	-12,6	-2,9	-1,0	-0,7	-4,1
0,7	-1,2	-2,8	-5,7	0,1	-2,1
3,6	-3,1	3,1	3,0	12,9	6,6
16,5	-8,3	17,7	x	12,7	x
0,5	-2,7	0,8	x	13,2	x
1,9	0,9	3,3	4,6	2,8	0,3
2,7	-2,8	2,8	12,3	3,9	6,3
1,8	1,2	3,4	2,5	1,9	-4,1
7,0	7,4	3,3	1,5	-	x
11,9	15,5	9,2	18,8	-	-
5,8	4,6	2,6	-0,6	-	x
-0,5	0,1	0,4	0,2	-6,8	-0,8
1,6	1,8	-0,4	x	-6,8	x
-0,8	-0,1	1,5	x	-	x
1,5	-3,4	-1,8	-3,5	4,9	2,3
3,4	-1,6	2,0	2,6	5,6	5,9
1,0	-3,7	-4,0	-7,6	1,7	-5,3

Rysunek 9. Rentowność obrotu brutto małych prywatnych przedsiębiorstw w latach 1998–1999 według sekcji gospodarki (w %)

Rysunek 10. Rentowność obrotu brutto prywatnych przedsiębiorstw średniej wielkości w latach 1998–1999 według sekcji gospodarki (w %)

więc dziwnego, że nawet niewielka poprawa rentowności w tych trzech sekcjach wystarczyła, aby wskaźnik rentowności obliczony dla wszystkich średnich przedsiębiorstw prywatnych utrzymał wartość na poziomie z 1998 r., mimo spadku rentowności prywatnych średnich przedsiębiorstw zaliczanych do innych licznych sekcji gospodarki (najsilniej w *Pozostalej działalności usługowej* o 3,6 punktu procentowego oraz w *Transporcie, gospodarce magazynowej i łączności* o 3 punkty).

5.4.2. Rentowność obrotu netto

Rentowność obrotu netto wszystkich przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe i zatrudniających powyżej 9 osób spadła z 0,6% w 1998 r. do 0,1% w 1999 r. Podobnie jak w przypadku rentowności brutto, było to głównie efektem pogorszenia się sytuacji finansowej przedsiębiorstw małych (spadek rentowności netto z 2% w 1998 r. do 1,1%) oraz dużych (spadek z -0,3% do -0,8%). Natomiast średnie firmy odnotowały jedynie niewielki spadek rentowności obrotu netto z 1,3% w 1998 r. do 1,2% w 1999 r. W porównaniu z rokiem 1998 spadła także rentowność netto prywatnych przedsiębiorstw małych, średnich i dużych, z tym że średnich prywatnych minimalnie (o 0,1 punktu procentowego z 1,5% do 1,4%), nieco silniej rentowność netto prywatnych małych firm (z 2% do 1,3%), a najsilniej rentowność netto prywatnych dużych przedsiębiorstw (z 1% do 0,1%).

W poszczególnych sekcjach gospodarki tendencje zmian rentowności netto między rokiem 1998 a 1999 odpowiadały w przybliżeniu tendencjom obserwowanym w przypadku rentowności brutto. Tak np. w 1999 r. wzrosła rentowność netto małych prywatnych firm zaliczanych do sekcji *Górnictwo i kopalnictwo* oraz *Ochrona zdrowia*. Jak pamiętamy, dokładnie w tych dwóch sekcjach poprawiła się w 1999 r. rentowność brutto. Natomiast w sekcji *Handel i naprawy*, gdzie rentowność brutto małych prywatnych firm spadła w 1999 r. o 0,1 punktu procentowego, rentowność obrotu netto zmniejszyła się o 0,2 punktu procentowego (z 1,8% do 1,6%).

Z kolei w grupie prywatnych przedsiębiorstw średniej wielkości, nie biorąc pod uwagę *Pośrednictwa finansowego* i *Ochrony zdrowia*, rentowność netto wzrosła jedynie w sekcjach: *Górnictwo i kopalnictwo*, *Działalność produkcyjna* oraz *Handel i naprawy*, a więc również dokładnie

tam gdzie zwiększyła się rentowność brutto. Wszystko to oznacza, że w 1999 r. wynik finansowy brutto obciążony był mniej więcej proporcjonalnie we wszystkich grupach przedsiębiorstw prywatnych, niezależnie od ich wielkości oraz przynależności do określonej sekcji gospodarki.

5.4.3. Wskaźnik płynności finansowej pierwszego stopnia

W analizach statystyczno-ekonomicznych wyróżnia się wskaźniki płynności finansowej pierwszego, drugiego i trzeciego stopnia. Wszystkie trzy są ułamkami (po pomnożeniu przez 100 wyrażonymi w procentach) mającymi identyczny mianownik, którym jest wartość zobowiązań krótkoterminowych według stanu na koniec badanego okresu. Liczniki wskaźników płynności pierwszego, drugiego i trzeciego stopnia różnią się od siebie stopniem płynności środków, które przedsiębiorstwa mogą wykorzystać do spłaty zobowiązań. W liczniku wskaźnika płynności pierwszego stopnia uwzględnia się środki najbardziej płynne, a więc gotówkę na rachunkach bankowych przedsiębiorstw i te papiery wartościowe w ich dyspozycji, które można sprzedać niemal natychmiast. W liczniku wskaźnika płynności drugiego stopnia uwzględnia się dodatkowo należności i roszczenia przedsiębiorstw, a w liczniku wskaźnika płynności trzeciego stopnia – wartość zapasów towarów, materiałów, produkcji nie zakończonej i produktów gotowych, a więc łącznie z pozycjami wymienionymi poprzednio – wartość majątku obrotowego przedsiębiorstw.

Mówiąc raz jeszcze nieco inaczej, wskaźnik płynności pierwszego stopnia informuje, jaki procent zobowiązań krótkoterminowych przedsiębiorstwo może spłacić angażując najbardziej płynne środki obrotowe, jakimi dysponuje, czyli gotówkę na koncie w banku i papiery wartościowe, które można zamienić na gotówkę niemal natychmiast⁴². Z tego względu wskaźnik płynności pierwszego stopnia zwany jest czasami inaczej wskaźnikiem natychmiastowym lub gotówkowym.

Wskaźnik płynności finansowej pierwszego stopnia, obliczony dla wszystkich polskich przedsiębiorstw prowadzących pełną księgowość

⁴² Inne środki obrotowe, np. zapasy towarów, mają niższy stopień płynności, ponieważ zamiana ich na gotówkę wymaga czasu i dodatkowych kosztów. Szerzej na temat różnych wskaźników płynności pisaliśmy w jednym z naszych poprzednich opracowań dotyczących MSP p.t.: *Stan i rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw w latach 1994–1996*, s. 81–86.

i zatrudniających powyżej 9 osób miał na koniec grudnia 1999 roku wartość 18,1% (por. tablica 20 w tekście poniżej). Spadła ona w stosunku do końca grudnia 1998 roku dokładnie o 0,2 punktu procentowego a więc praktycznie w granicach błędu pomiaru. Między końcem roku 1998 i 1999 wartość wskaźnika płynności finansowej pierwszego stopnia w sektorze publicznym spadła z 22,5% do 20,1%, natomiast w sektorze prywatnym wzrosła z 16,1% do 17,2%. Spadek wskaźnika płynności finansowej pierwszego stopnia nastąpił w małych i dużych przedsiębiorstwach zaliczanych do sektora publicznego (odpowiednio z 59,1% do 46,3% oraz z 20,3% do 15,6%), w grupie przedsiębiorstw średnich wystąpił natomiast wzrost interesującego nas wskaźnika (z 31,3% w 1998 r. do 42,8% rok później). Dokonało się to głównie w wyniku wzrostu najbardziej płynnych środków w średnich przedsiębiorstwach zaliczanych do sekcji *Obsługa nieruchomości i firm*, najprawdopodobniej dzięki sprzedaży zbędnych składników majątku (mieszkań komunalnych).

Natomiast w sektorze prywatnym wartość wskaźników płynności finansowej pierwszego stopnia wzrosła we wszystkich grupach przedsiębiorstw, najsilniej w małych (z 17,5% w 1998 r. do 21,4% w 1999 r.) a w średnich i dużych minimalnie (odpowiednio z 15,8% do 16,3% oraz z 15,3% do 15,6%). Relatywnie szybki wzrost wartości wskaźnika płynności finansowej pierwszego stopnia w małych prywatnych firmach dokonał się jednak głównie dzięki poprawie sytuacji finansowej przedsiębiorstw zaliczanych do sekcji *Obsługa nieruchomości i firm* oraz *Pozostała działalność usługowa*. W pozostałych sekcjach wskaźniki płynności finansowej pierwszego stopnia kształtowały się w 1999 r. mniej więcej na poziomie z roku poprzedniego, wykazując stosunkowo niewielki spadek w jednych sekcjach a w innych niewielki wzrost. Również w grupie prywatnych przedsiębiorstw średnich wartości wskaźników płynności pierwszego stopnia według sekcji kształtowały się mniej więcej na poziomie z roku poprzedniego, oprócz trzech trochę nietypowych dziedzin gdzie ich wartości dość poważnie spadły. Te nietypowe dziedziny to: *Górnictwo i kopalnictwo*, *Edukacja* oraz *Pozostała działalność usługowa*, których łączny udział w przychodach wszystkich średnich przedsiębiorstw ogółem był bardzo niewielki (poniżej 2%). Pomijając te nietypowe dziedziny można stwierdzić, że w 1999 r. zarówno małe jak i średnie prywatne przedsiębiorstwa utrzymały w przybliżeniu swoją płynność finansową na poziomie z roku poprzedniego. Należy to uznać za sukces zważywszy, iż warunki funkcjonowania przedsiębiorstw były w 1999 r. dużo trudniejsze niż w 1998 r., głównie ze względu na skutki kryzysu rosyjskiego.

Tablica 20. Wskaźniki płynności finansowej pierwszego stopnia w przedsiębiorstwach 9 osób według sektorów własności i sekcji EKD* (w %)

Wyszczególnienie	ogółem	
	1998	1999
	1	2
OGÓLEM	18,3	18,1
sektor publiczny	22,5	20,1
sektor prywatny	16,1	17,2
C – Górnictwo i kopalnictwo	7,1	5,2
sektor publiczny	6,4	4,5
sektor prywatny	31,1	19,7
D – Działalność produkcyjna	12,8	12,7
sektor publiczny	11,3	10,4
sektor prywatny	13,4	13,4
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	14,8	16,0
sektor publiczny	14,4	15,6
sektor prywatny	28,4	25,1
F – Budownictwo	27,0	22,8
sektor publiczny	40,5	37,2
sektor prywatny	25,5	21,7
G – Handel i naprawy	10,0	11,5
sektor publiczny	16,8	17,9
sektor prywatny	9,4	11,0
H – Hotele i restauracje	64,2	51,4
sektor publiczny	163,5	28,3
sektor prywatny	35,3	54,7
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	39,3	27,3
sektor publiczny	50,8	29,0
sektor prywatny	14,3	24,5
J – Pośrednictwo finansowe	48,7	28,9
sektor publiczny	293,9	192,5
sektor prywatny	25,2	15,5
K – Obsługa nieruchomości i firm	76,0	83,3
sektor publiczny	121,4	202,5
sektor prywatny	67,0	62,4
M – Edukacja	76,1	73,0
sektor publiczny	81,7	290,6
sektor prywatny	77,2	51,9
N – Ochrona zdrowia	40,6	39,8
sektor publiczny	40,8	47,0
sektor prywatny	38,8	33,5
O – Pozostała działalność usługowa socjalna, komunalna i indywidualna	44,0	61,8
sektor publiczny	112,0	110,5
sektor prywatny	23,2	42,2

* Wskaźniki płynności finansowej I stopnia podane w rubrykach 1, 2, i 5 zostały oszacowane w ZBSE GUS i PAN na podstawie informacji przygotowanej przez GUS. Wskaźniki podane w pozostałych rubrykach zostały obliczone w GUS.

różnej wielkości prowadzących księgi rachunkowe i zatrudniających powyżej

l. zatrud. 10-49		l. zatrud. 50-249		l. zatrud. >249	
1998	1999	1998	1999	1998	1999
3	4	5	6	7	8
19,8	23,1	17,8	19,8	17,9	15,6
59,1	46,3	31,3	42,8	20,3	15,6
17,5	21,4	15,8	16,3	15,3	15,6
17,9	8,1	22,6	8,7	6,5	4,8
13,6	3,1	13,5	5,5	6,2	4,5
19,4	21,7	31,8	23,8	38,0	17,0
16,6	14,2	12,9	13,6	12,3	12,1
18,7	16,4	10,9	8,4	11,0	10,5
16,4	13,9	13,3	14,6	12,9	12,8
74,6	58,0	26,7	20,8	13,0	14,6
95,3	77,2	29,1	22,1	12,7	14,2
27,2	20,0	12,7	13,7	51,4	42,0
27,9	23,1	25,6	22,8	28,0	22,6
29,4	40,4	47,4	42,5	31,5	28,3
27,8	22,5	22,1	20,8	27,7	22,2
10,8	12,9	9,2	10,9	10,1	10,7
36,2	27,1	22,8	19,0	12,8	16,2
10,3	12,6	8,2	10,5	9,2	9,5
39,5	35,6	43,8	41,5	76,9	58,3
64,3	73,9	105,7	42,5	177,2	14,7
36,9	32,1	37,6	41,2	33,8	64,3
19,4	16,0	13,6	13,4	47,2	31,2
21,6	10,0	20,5	18,3	52,5	30,2
19,0	17,3	12,1	12,2	13,6	34,0
55,9	32,0	29,6	19,1	99,7	84,9
298,8	269,1	312,8	x	205,2	x
26,9	15,8	19,1	x	52,0	x
64,0	78,6	65,7	98,1	117,0	67,3
104,8	84,9	112,8	420,9	124,4	120,8
59,7	77,9	59,1	55,1	111,3	48,3
62,9	81,7	106,3	66,1	-	x
74,7	285,7	66,4	300,1	-	-
60,8	50,6	116,8	52,9	-	x
49,0	30,9	86,4	45,9	35,2	41,5
165,5	53,3	122,2	x	35,2	x
35,5	29,1	42,8	x	-	x
37,0	123,0	30,0	20,3	77,8	89,9
65,4	177,6	86,4	52,9	132,6	162,9
32,6	129,9	21,8	10,1	18,2	35,9

Tablica 21. Wskaźniki płynności finansowej drugiego stopnia w przedsiębiorstwach 9 osób według sektorów własności i sekcji EKD* (w %)

Wyszczególnienie	ogółem	
	1998	1999
	1	2
OGÓLEM	74,6	74,2
sektor publiczny	69,7	65,9
sektor prywatny	77,1	77,7
C – Górnictwo i kopalnictwo	33,2	27,6
sektor publiczny	31,4	25,7
sektor prywatny	97,2	68,0
D – Działalność produkcyjna	69,2	68,9
sektor publiczny	53,6	53,8
sektor prywatny	75,2	73,9
E – Zaspokajanie w energię elektryczną, gaz i wodę	85,2	79,4
sektor publiczny	84,7	79,3
sektor prywatny	103,8	82,3
F – Budownictwo	111,6	103,4
sektor publiczny	109,1	109,1
sektor prywatny	111,8	103,0
G – Handel i naprawy	65,7	69,6
sektor publiczny	82,1	81,4
sektor prywatny	63,9	68,7
H – Hotele i restauracje	101,1	89,7
sektor publiczny	218,3	81,9
sektor prywatny	66,7	90,8
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	90,1	78,3
sektor publiczny	98,5	82,7
sektor prywatny	69,7	71,5
J – Pośrednictwo finansowe	102,1	81,8
sektor publiczny	339,3	251,2
sektor prywatny	79,7	67,8
K – Obsługa nieruchomości i firm	154,5	151,8
sektor publiczny	188,1	267,9
sektor prywatny	147,3	131,5
M – Edukacja	141,0	150,3
sektor publiczny	100,8	349,3
sektor prywatny	149,5	131,0
N – Ochrona zdrowia	72,9	94,6
sektor publiczny	71,8	115,0
sektor prywatny	84,3	77,0
O – Pozostała działalność usługowa socjalna, komunalna i indywidualna	87,8	111,3
sektor publiczny	178,3	110,5
sektor prywatny	60,2	84,7

* Wskaźniki płynności finansowej II stopnia podane w rubrykach 1, 2, i 5 zostały oszacowane w ZBSE GUS i PAN na podstawie informacji przygotowanej przez GUS. Wskaźniki podane w pozostałych rubrykach zostały obliczone w GUS.

różnej wielkości prowadzących księgi rachunkowe i zatrudniających powyżej

I. zatrudn. 10-49		I. zatrudn. 50-249		I. zatrudn. >249	
1998	1999	1998	1999	1998	1999
3	4	5	6	7	8
78,8	81,0	77,5	80,9	71,9	68,5
98,9	87,1	76,9	88,7	66,8	61,6
77,6	80,5	76,2	79,7	77,5	74,5
56,5	25,6	72,3	36,1	31,8	26,9
39,2	6,4	49,4	21,1	31,0	26,4
62,4	77,5	96,6	106,2	123,7	44,1
74,3	71,5	70,5	69,5	68,1	68,3
33,2	30,8	49,4	40,5	54,9	57,3
78,9	76,3	74,2	74,7	74,8	73,2
156,8	131,9	104,3	88,8	82,6	77,2
183,1	162,2	108,1	91,4	82,1	76,9
96,4	72,0	82,3	74,7	137,7	96,0
107,3	97,0	105,1	98,0	122,3	113,4
56,7	78,7	116,1	119,9	124,5	101,3
110,7	97,6	103,3	95,9	122,1	114,3
65,7	67,9	66,0	76,9	65,1	62,3
94,4	93,8	88,7	83,5	78,7	78,8
65,1	67,4	64,6	76,6	60,8	58,8
88,3	80,7	89,7	98,9	108,0	88,8
99,9	107,7	174,4	96,2	231,6	71,5
87,1	78,2	80,1	99,4	54,9	91,2
82,5	73,8	65,2	68,5	98,5	80,6
75,0	67,9	78,2	84,7	99,8	83,1
83,8	75,1	62,3	64,3	68,6	73,6
133,3	107,6	59,8	47,6	152,1	163,5
332,4	347,3	378,9	x	249,1	x
109,6	91,3	48,0	x	108,2	x
129,0	134,1	147,4	177,3	212,7	138,8
163,6	130,5	181,7	484,3	201,0	199,4
125,4	134,5	142,7	136,3	221,7	117,3
132,8	175,7	159,9	130,2	-	x
113,6	338,1	80,2	371,0	-	-
136,2	150,9	181,4	116,6	-	x
97,8	80,6	130,8	87,5	65,1	109,3
197,8	113,5	170,8	x	65,1	x
86,1	78,0	82,2	x	-	x
98,0	177,6	65,1	52,9	130,8	162,9
123,6	177,6	151,5	52,9	200,7	162,9
94,0	183,6	52,6	36,6	54,8	107,5

5.4.4. Płynność finansowa drugiego stopnia

Jak wskazują liczni specjaliści⁴³, optymalna wartość wskaźnika płynności finansowej drugiego stopnia powinna oscylować wokół 100%. W warunkach wysokiej inflacji może ona kształtować się nieco poniżej 100%. W żadnym przypadku nie powinna ona jednak przekraczać 150%. Zbyt niska lub zbyt wysoka wartość omawianego wskaźnika grozi utratą płynności finansowej w nieodległym momencie. Niska wartość wskaźnika płynności finansowej drugiego stopnia oznacza bowiem zazwyczaj, że zasoby gotówki oraz należności i roszczenia pokrywają zobowiązania jedynie w niewielkim stopniu i mogą być niewystarczające w przypadku spiętrzenia się terminów regulacji zobowiązań. Natomiast wysoka wartość z kolei oznacza zazwyczaj, że należności i roszczenia są przeterminowane, a więc również nie mogą być pomocne w przypadku konieczności szybkiej regulacji zobowiązań.

W porównaniu z rokiem 1998, wartości wskaźników płynności finansowej drugiego stopnia w 1999 r. (por. tablica 21 w tekście) zwiększyły się nieco w przypadku małych (z 78,8% do 81,0%) i średnich przedsiębiorstw (z 77,6% do 80,9%), natomiast zmniejszyły się wartości wskaźników charakteryzujących sytuację finansową dużych przedsiębiorstw (z 71,9% do 68,5%). Podobne tendencje obserwowane były również w sektorze prywatnym, tzn. wskaźniki dotyczące małych i średnich przedsiębiorstw prywatnych poprawiły się (odpowiednio z 77,6% w 1998 r. do 80,5% w 1999 r. oraz z 76,2% do 79,7%), pogorszyły się natomiast wskaźniki charakteryzujące sytuację finansową przedsiębiorstw dużych (spadek z 77,6% do 74,5%). W sektorze publicznym spadły natomiast wartości wskaźników płynności finansowej drugiego stopnia dotyczące firm małych i dużych (z 98,9% do 87,1% oraz z 66,8% do 61,6%), a wzrosły wartości dotyczące przedsiębiorstw średnich (z 76,9% do 88,7%). Można więc powiedzieć, że w przypadku zmian wartości wskaźników płynności finansowej drugiego stopnia obserwowane były, z niewielkimi wyjątkami, podobne tendencje jak w przypadku zmian wskaźników rentowności obrotu brutto i netto.

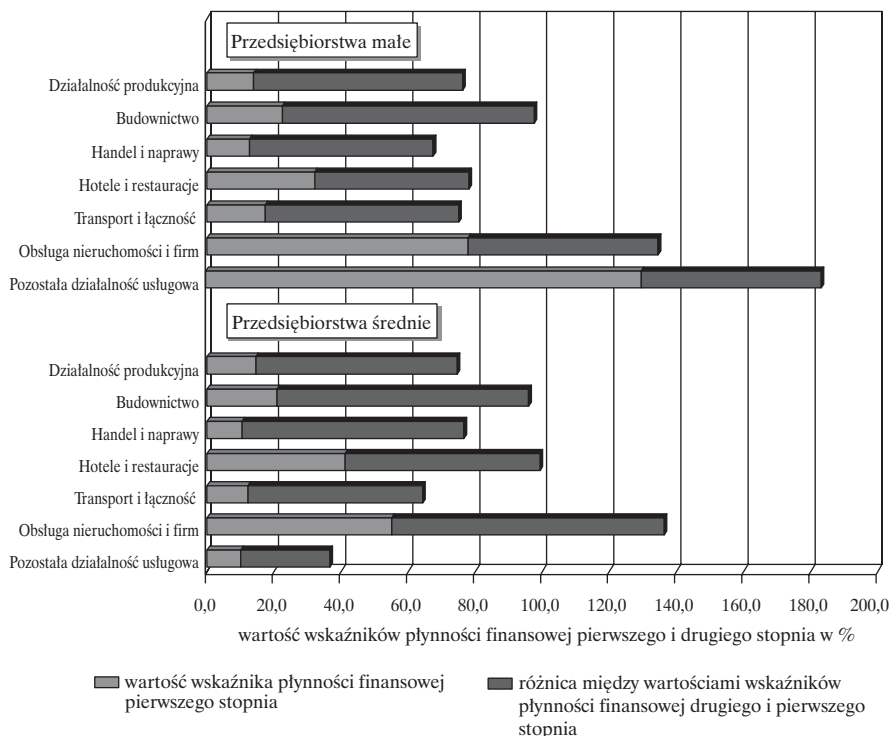
Co się zaś tyczy sytuacji finansowej przedsiębiorstw w poszczególnych sekcjach gospodarki (por. tablica 22 powyżej) to generalnie trzeba po-

⁴³ Por. np. dyskusję na temat wskaźników płynności przedstawioną w opracowaniu J. Chmiela i Z. Pawłowskiej pt.: *Analiza sytuacji finansowej przedsiębiorstw w okresach półrocznych (lata 1995–1997)*, Z prac ZBSE – Zeszyt 252, Warszawa 1998, s. 29–31, gdzie podane są odpowiednie pozycje literatury oraz stanowiska poszczególnych autorów.

Tablica 22. Dziedziny gospodarki ze szczególnie niskimi (poniżej 70%) lub szczególnie wysokimi (powyżej 150%) wartościami wskaźnika płynności finansowej drugiego stopnia w 1999 r.

Sekcja gospodarki	sektor publiczny			sektor prywatny		
	małe	średnie	duże	małe	średnie	duże
Górnictwo i kopalnictwo	6,4	21,1	26,4			44,1
Działalność produkcyjna	30,8	40,5	57,3			
Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	162,3					
Handel i naprawy				67,4		58,8
Transport i łączność	67,9				64,3	
Pośrednictwo finansowe	347,3					
Obsługa nieruchomości i firm		484,3	199,4			
Edukacja	338,1	371,0		150,9		
Pozostała działalność usługowa	177,6	52,9	162,9	183,6	36,7	

Rysunek 11. Wartość wskaźników płynności finansowej pierwszego i drugiego stopnia w prywatnych przedsiębiorstwach małych i średnich w 1999 r. według sekcji gospodarki

wiedzieć, że w 1999 r. spadła liczba przypadków poważnego odstępstwa wartości wskaźników płynności finansowej drugiego stopnia od wartości uznawanych za najbardziej bezpieczne⁴⁴ czyli utrzymujących się w przedziale między 70% a 150%. Dotyczy to głównie sektora prywatnego, aczkolwiek niewielką poprawę sytuacji odnotowano także w sektorze publicznym⁴⁵, gdzie zmniejszyła się liczba sekcji i grup przedsiębiorstw wykazujących ekstremalnie wysoką płynność z przedziału powyżej 150%. Tak wysoką płynność firmy państwowe uzyskiwały często dzięki sprzedaży zbędnych składników majątku. Lecz ten sposób poprawy sytuacji finansowej przedsiębiorstw państwowych staje się stopniowo coraz mniej realny ze względu na wyczerpujące się zasoby majątku, który może być uznany za zbędny. W przypadku sektora publicznego na szczególną uwagę zasługuje jednak najbardziej dalsze pogorszenie się płynności finansowej przedsiębiorstw przemysłowych z sekcji *Górnictwo i kopalnictwo* oraz *Działalność produkcyjna*. Poprawiła się natomiast generalnie sytuacja finansowa firm zaliczanych do sektora prywatnego, gdzie wartości interesującego nas wskaźnika stały się w poszczególnych dziedzinach o wiele bardziej wyrównane w porównaniu z rokiem 1998. W sektorze prywatnym występowały w 1999 r. tylko dwa przypadki ekstremalnie wysokich wartości wskaźników płynności przekraczających 150% i jednocześnie zmalała liczba przypadków, gdy wskaźniki osiągały niebezpieczną wielkość poniżej 70%. W sektorze prywatnym pogorszyła się wyraźnie płynność finansowa jedynie dużych przedsiębiorstw z sekcji *Górnictwo i kopalnictwo* oraz średnich przedsiębiorstw z sekcji *Pozostała działalność usługowa*, podczas gdy w innych dziedzinach sytuacja firm pod względem płynności finansowej utrzymała się na poprzednim poziomie lub nieco poprawiła.

⁴⁴ Por. dane opracowane analogicznie jak w tabelicy 22 dotyczące 1998 r., opublikowane w pracy pt.: *Stan sektora MSP w 1998 roku, trendy rozwojowe w latach 1994–1998*, tabl. 17 na stronie 77.

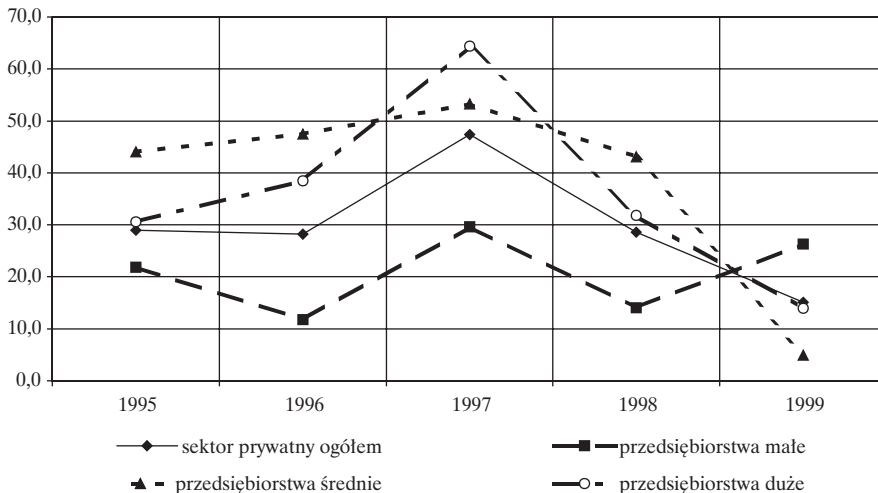
⁴⁵ W tabelicy dotyczącej 1998 r. (por. przypis poprzedni) odnotowano w sektorze publicznym 21 przypadków „odstępstwa” wartości wskaźników płynności od zalecanej normy (tj. powyżej 70% a mniej niż 150%) podczas gdy w 1999 r. (por. tablica 22 w tekście) takich przypadków stwierdzono 16. Co się natomiast tyczy sektora prywatnego to liczba przypadków „odstępstwa” od wspomnianej normy spadła z 11 w 1998 r. do 7 w 1999 r.

6. Inwestycje i innowacyjność MSP

6.1. Tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych w MSP

W 1999 r. tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw zmalało o ponad połowę w porównaniu z rokiem 1998. Według uproszczonych szacunków⁴⁶, których wyniki należy przyjmować bardzo ostrożnie, nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw, wyrażone w cenach stałych, wzrosły w 1999 r. o około 9% wobec 19% w 1998 r. i 23% w 1997 r. Zmniejszenie tempa wzrostu nakładów zaobserwowano w grupie przedsiębiorstw średnich (z około 39% w 1998 r. do nieco poniżej 7% w 1999 r.) oraz dużych (z około 14% do około 4%). Zwiększyło się natomiast tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw małych (z około 15% w 1998 r. do ponad 24% w 1999 r.).

Rysunek 12. Szacunkowe tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw prywatnych w latach 1995–1999 (ceny stałe, w %)

⁴⁶ Do tych szacunków wykorzystano wyrażone w cenach bieżących dane na temat wielkości nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw w 1998 r., przeliczone przez GUS zgodnie z nowymi definicjami przedsiębiorstw małych, średnich i dużych obowiązujących od 1999 r. Powyższa uwaga dotyczy wszystkich rodzajów porównań nakładów inwestycyjnych w latach 1998 i 1999 opisanych w niniejszym opracowaniu, jak np.: porównania udziałów MSP w nakładach inwestycyjnych przedsiębiorstw ogółem, porównania struktury nakładów według grup środków trwałych czy badania wielkości nakładów na pracującego.

W sektorze prywatnym tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych ogółem (ceny stałe) zmniejszyło się również prawie o połowę z około 29% w 1998 r. do około 15% w 1999 r. Największy spadek tempa odnotowały przedsiębiorstwa średniej wielkości, gdzie nakłady wzrosły w 1999 r. tylko o około 5% podczas gdy rok wcześniej wzrosły aż o około 43%. Ten silny wzrost nakładów w 1998 r. był jednak związany głównie z budową gazociągu jamalskiego przez spółkę EuRoPol-Gaz. Tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych dużych prywatnych przedsiębiorstw zmniejszyło się ponad dwukrotnie z około 32% w 1998 r. do około 14% w 1999 r. Zwiększyło się natomiast silnie tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych małych przedsiębiorstw z 14% w 1998 r. do ponad 26% w 1999 r. Trzeba tu dodać, że w 1999 r. nakłady przedsiębiorstw zatrudniających do 9 osób wzrosły nawet bardziej (o ponad 28%) niż małych ogółem. W sektorze prywatnym obserwowane więc było w 1999 r. dość szczególne zjawisko. Przechodząc od najmniejszych przedsiębiorstw do średnich tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych malało a później znów wzrosło przy przejściu z grupy firm średniej wielkości do dużych. W przypadku firm dużych, wysokość nakładów inwestycyjnych uzależniona była bezpośrednio od napływu kapitału zagranicznego.

W małych prywatnych przedsiębiorstwach nakłady na budynki i budowle, liczone w cenach stałych, rosły w 1999 r. w tempie ponad 35%, a więc w istotnie wyższym niż nakłady ogółem. Nakłady na środki transportowe zwiększyły się o około 30%, a na maszyny i urządzenia – w tempie nieco ponad 8%, co było związane m.in. ze zmniejszeniem się nakładów na maszyny i urządzenia poniżej poziomu z 1998 r. w małych firmach zaliczanych do sekcji *Górnictwo i kopalnictwo, Zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz i wodę oraz Budownictwo*. W średnich prywatnych przedsiębiorstwach najszybciej rosły w 1999 r. nakłady na środki transportowe (o ponad 28%), następnie na maszyny i urządzenia (o niecałe 3%), a nakłady na budynki i budowle nawet nieznacznie zmniejszyły się (kwestia zakończenia kolejnego etapu budowy gazociągu jamalskiego). Natomiast w dużych firmach tempo wzrostu nakładów na poszczególne rodzaje środków trwałych kształtowało się dokładnie odwrotnie niż w przedsiębiorstwach średniej wielkości. Najszybciej (o prawie 30%) wzrosły tam nakłady na budynki i budowle, następnie (o prawie 8%) na maszyny i urządzenia, a nakłady związane z zakupem środków transportowych spadły (o około 4%). Na sytuację dużych prywatnych przedsiębiorstw zasadniczy wpływ mają jednostki zaliczane do sekcji *Działalność produkcyjna*, gdzie w 1999 r. zmniejszyły się wszyst-

kie rodzaje nakładów w porównaniu z rokiem poprzednim, a najbardziej – nakłady na zakup środków transportowych.

6.2. Udział nakładów inwestycyjnych MSP w nakładach ogółem

Nierównomierne tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych poszczególnych grup przedsiębiorstw (por. tablica 23 w tekście opracowania) spowodowało, że udział MSP w nakładach inwestycyjnych przedsiębiorstw ogółem, wyrażonych w cenach bieżących, zwiększył się z 44,1% w 1998 r. do 46,8% w 1999 r. (por. tablica 24). Zdecydował o tym głównie szybki przyrost nakładów w małych przedsiębiorstwach, których udział w nakładach inwestycyjnych wszystkich przedsiębiorstw ogółem wzrósł z 22% w 1998 r. do 25,1% w 1999 r., podczas gdy udział średnich zmniejszył się z 22,1% do 21,7%. Inny powód tego szybkiego wzrostu MSP w nakładach przedsiębiorstw ogółem to utrzymanie się nakładów inwestycyjnych dużych firm sektora publicznego w 1999 r. praktycznie na poziomie z roku poprzedniego (po uwzględnieniu inflacji oznacza to realny spadek wspomnianych nakładów). W 1999 r. zwiększył się również, aczkolwiek bardzo nieznacznie, udział MSP w nakładach inwestycyjnych przedsiębiorstw prywatnych z 61,5% do 61,9%. I tu także udział firm małych poważnie wzrósł (z 31,2% w 1998 r. do 34,3% w 1999 r.) podczas gdy udział średnich zmalał (z 30,3% do 27,6%).

Mimo iż w skali całego prywatnego sektora udziały nakładów małych, średnich i dużych przedsiębiorstw utrzymały się w 1999 r. praktycznie na poziomie z roku poprzedniego, to w niektórych sekcjach gospodarki dały się zauważyć bardzo istotne zmiany wielkości wspomnianych udziałów. Zmiany te spowodowane były z reguły wejściem kapitału zagranicznego do określonych gałęzi, co często było związane z prywatyzacją i restrukturyzacją przedsiębiorstw a niekiedy także z łączeniem kilku mniejszych przedsiębiorstw w większe.

Największe zmiany proporcji wydatkowanych nakładów inwestycyjnych wystąpiły w sekcji *Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę*, gdzie w związku z wejściem kapitału zagranicznego nakłady przedsiębiorstw średnich zwiększyły się ponad dziesięciokrotnie w porównaniu z rokiem 1998. W wyniku tego, udział firm średnich w ogólnych nakładach

Tablica 23. Dynamika nakładów inwestycyjnych w latach 1996-1999 według sekcji bieżące, rok poprzedni = 100%)

Wyszczególnienie	Przedsiębiorstwa ogółem				z tego male*	
	1996	1997	1998	1999	1996	1997
OGÓŁEM (suma sekcji od C do O)	139,3	139,1	128,6	114,8	131,5	147,6
sektor publiczny	129,9	110,7	112,1	102,7	156,2	177,8
sektor prywatny	149,7	166,3	139,1	121,0	130,5	146,2
C – Górnictwo i kopalnictwo	110,0	111,8	111,8	105,4	100,7	86,7
sektor publiczny	109,6	108,9	104,6	107,6	358,7	26,1
sektor prywatny	122,2	204,6	234,4	89,0	78,7	110,3
D – Działalność produkcyjna	146,7	134,1	125,9	97,8	114,1	159,8
sektor publiczny	133,0	85,5	106,4	84,6	80,7	332,3
sektor prywatny	156,3	162,8	131,9	101,1	114,5	158,1
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	131,4	113,6	105,5	107,7	220,0	118,6
sektor publiczny	130,9	113,7	101,4	103,7	186,0	146,3
sektor prywatny	242,6	96,6	687,6	192,5	418,9	46,4
F – Budownictwo	226,7	145,0	145,8	102,5	140,6	165,1
sektor publiczny	101,8	82,6	138,1	92,5	72,0	119,8
sektor prywatny	264,0	152,2	146,3	103,1	151,4	168,5
G – Handel i naprawy	127,7	161,6	134,9	136,2	121,9	141,4
sektor publiczny	103,3	116,7	121,4	62,0	228,8	203,5
sektor prywatny	130,2	165,3	135,7	140,1	121,3	140,7
H – Hotele i restauracje	91,5	135,7	150,4	129,1	67,5	134,4
sektor publiczny	86,4	145,5	152,9	44,7	457,7	87,4
sektor prywatny	93,3	132,6	149,5	158,1	62,9	138,4
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	150,6	146,1	118,7	115,3	166,8	145,4
sektor publiczny	144,5	128,2	111,9	108,8	171,2	108,8
sektor prywatny	189,3	233,8	137,2	129,5	166,4	149,0
J – Pośrednictwo finansowe	135,1	179,7	151,8	120,0	157,4	137,5
sektor publiczny	127,0	120,8	156,6	74,5	547,9	188,4
sektor prywatny	141,1	218,9	150,1	137,5	149,0	133,4
K – Obsługa nieruchomości i firm	134,1	146,4	153,5	138,9	134,3	155,9
sektor publiczny	179,7	122,1	159,1	116,3	147,3	244,1
sektor prywatny	127,6	151,4	152,6	142,8	134,0	153,5
L – Administracja publiczna	448,6	258,0	141,8	785,4	423,9	346,3
sektor publiczny	627,6	281,8	131,9	775,7	622,3	411,4
sektor prywatny	134,3	62,8	508,9	877,7	167,5	33,3
M – Edukacja	31,7	159,3	127,8	134,1	116,9	123,2
sektor publiczny	0,4	1 858,7	89,8	186,6	5,1	608,9
sektor prywatny	144,1	142,1	132,9	129,4	131,2	120,7
N – Ochrona zdrowia i opieka społeczna	113,9	146,9	133,2	305,8	154,8	170,6
sektor publiczny	79,1	134,7	171,9	571,8	104,6	587,1
sektor prywatny	156,9	154,5	112,1	83,5	156,4	161,7
O – Pozostała działalność usługowa	137,2	118,9	110,6	102,9	190,5	95,9
sektor publiczny	109,4	145,0	116,5	92,9	112,9	275,8
sektor prywatny	168,3	99,8	104,4	114,8	201,0	82,1

*W latach 1996 – 1998 od 0 do 50 zatrudnionych, w 1999 r. 0 – 49 zatrudnionych.

**W latach 1996 – 1998 od 51 do 250 zatrudnionych, w 1999 r. 50 – 249 zatrudnionych.

***W latach 1996 – 1998 powyżej 250 zatrudnionych, w 1999 r. powyżej 249 zatrudnionych.

gospodarki, sektorów własności oraz grup przedsiębiorstw różnej wielkości (ceny

z tego									
małe*		średnie**				duże***			
1998	1999	1996	1997	1998	1999	1996	1997	1998	1999
124,9	131,1	167,6	165,5	150,4	112,3	136,3	129,5	123,0	109,3
150,8	102,0	146,5	126,3	118,7	131,5	128,6	108,4	110,4	100,7
123,5	133,1	172,3	172,9	154,8	110,3	161,7	185,4	142,6	119,6
184,2	98,7	140,1	180,2	308,6	78,6	109,6	110,7	103,6	108,5
150,8	318,0	73,6	120,6	167,6	132,2	109,7	109,2	103,9	106,9
187,3	82,4	330,3	218,3	358,3	69,8	94,9	401,8	89,2	209,2
100,0	128,6	156,4	159,3	134,0	97,3	151,2	124,3	128,6	93,3
176,8	94,2	97,5	168,7	102,7	75,2	134,6	82,6	105,8	84,9
98,4	129,9	162,4	158,7	136,1	98,3	172,6	166,1	139,9	96,4
244,9	135,4	117,2	125,4	129,8	230,1	130,8	113,0	101,3	100,0
90,2	142,1	116,4	122,6	126,2	162,4	130,9	112,9	100,7	100,3
1513,7	132,2	144,4	212,6	194,2	1 012,3	107,5	218,6	320,9	65,5
117,0	116,3	602,0	124,2	181,1	95,9	129,1	170,8	120,8	97,7
146,4	105,6	127,5	114,5	160,5	90,7	111,8	52,9	109,1	79,8
115,5	117,0	736,7	124,7	182,1	96,2	142,7	243,6	122,3	100,0
117,0	106,1	160,1	176,7	161,6	116,6	117,8	191,3	140,7	195,0
84,5	31,2	216,3	130,0	127,9	71,6	86,0	104,2	126,5	62,6
117,6	106,9	157,1	180,2	163,4	118,5	132,2	217,0	142,8	211,7
138,6	124,2	240,0	119,1	110,7	246,0	100,3	143,5	174,0	110,0
61,9	136,4	231,5	121,3	109,9	175,7	67,7	161,1	168,5	29,0
142,6	123,9	242,2	118,5	111,0	265,3	146,8	131,9	178,4	169,8
74,1	182,5	129,8	220,8	201,0	91,2	150,0	142,0	117,5	113,2
87,7	200,2	125,6	128,8	118,2	143,5	144,9	128,4	111,9	107,0
73,2	181,0	134,2	310,1	234,3	80,9	425,4	389,8	151,2	141,1
145,7	133,9	194,0	330,6	137,8	144,5	108,2	151,7	169,6	92,6
148,9	21,8	939,7	88,5	88,2	182,2	97,5	123,1	170,8	70,4
145,3	146,7	123,1	506,2	144,0	141,6	138,7	208,8	168,1	119,1
157,3	149,5	127,7	135,3	147,9	117,9	145,3	132,9	147,9	131,2
291,4	123,4	136,1	132,2	115,5	125,3	204,7	104,2	137,7	109,0
151,7	151,5	126,6	135,8	152,6	117,1	85,7	201,6	160,5	154,3
28,8	698,0	313,9	57,2	2240,4	507,1	7 616,9	187,6	46,3	7 766,9
13,7	1 283,1	390,4	43,1	2971,6	489,3	-	187,6	42,7	6 767,7
924,6	185,5	0,0	-	8,9	18 722,2	0,0	-	-	19 485,9
187,4	97,3	220,6	152,7	94,7	237,6	4,3	387,5	49,8	192,2
533,2	134,1	27,8	151,7	82,3	860,4	0,1	128,0	36,9	142,6
178,6	94,7	259,3	152,7	95,0	219,0	94,5	242,0	57,8	211,9
107,6	82,3	224,2	128,4	115,7	373,1	71,9	113,3	202,8	587,8
34,2	286,4	319,4	171,1	117,0	488,8	70,6	113,0	210,0	590,7
113,3	77,6	176,2	89,5	113,4	166,1	122,6	120,3	44,3	283,4
105,1	107,8	136,3	122,2	152,5	90,9	94,8	153,5	91,5	109,1
122,8	66,1	123,2	135,1	145,1	96,2	103,1	132,6	99,9	99,5
100,6	120,9	161,7	103,2	166,9	82,0	63,2	282,3	67,5	149,8

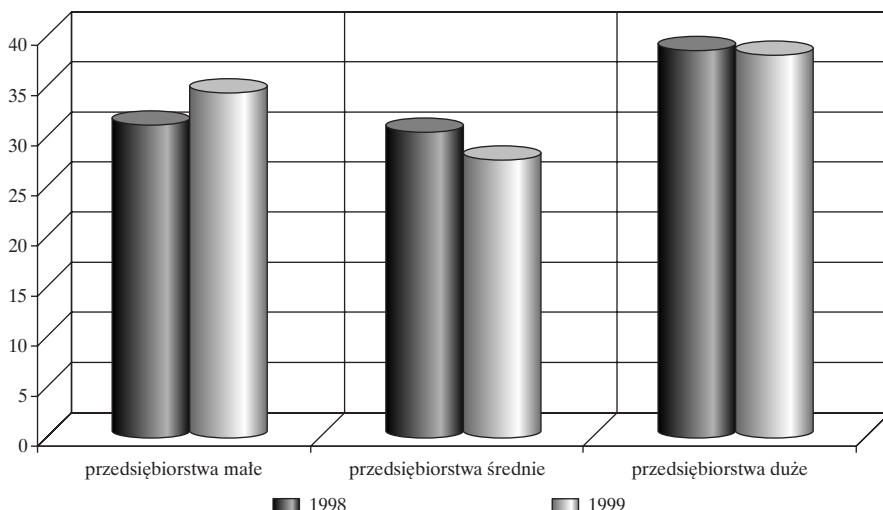
Tablica 24. Udział MSP w nakładach inwestycyjnych według sekcji gospodarki w latach 1998–1999

Wyszczególnienie	1998		1999	
	ogółem	sektor prywatny	ogółem	sektor prywatny
OGÓŁEM*	44,1	61,5	46,8	61,9
<i>z tego</i>				
przedsiębiorstwa małe	22,0	31,2	25,1	34,3
przedsiębiorstwa średnie	22,1	30,3	21,7	27,6
C – Górnictwo i kopalnictwo	11,7	87,8	9,1	71,3
<i>z tego</i>				
przedsiębiorstwa małe	2,2	17,5	2,0	16,2
przedsiębiorstwa średnie	9,5	70,3	7,1	55,1
D – Działalność produkcyjna	31,7	37,9	34,8	40,8
<i>z tego</i>				
przedsiębiorstwa małe	10,3	12,4	13,5	15,9
przedsiębiorstwa średnie	21,4	25,5	21,3	24,9
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	9,5	82,6	16,0	94,1
<i>z tego</i>				
przedsiębiorstwa małe	4,9	74,4	6,2	51,1
przedsiębiorstwa średnie	4,6	8,2	9,8	43,0
F – Budownictwo	85,7	86,5	86,3	86,9
<i>z tego</i>				
przedsiębiorstwa małe	30,9	30,7	35,0	34,9
przedsiębiorstwa średnie	54,8	55,8	51,3	52,0
G – Handel i naprawy	69,6	71,5	56,5	57,1
<i>z tego</i>				
przedsiębiorstwa małe	39,9	41,5	31,1	31,7
przedsiębiorstwa średnie	29,7	30,0	25,4	25,4
H – Hotele i restauracje	46,7	58,8	54,5	55,7
<i>z tego</i>				
przedsiębiorstwa małe	36,4	48,0	35,0	37,6
przedsiębiorstwa średnie	10,3	10,8	19,5	18,1
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	19,2	53,0	20,6	48,8
<i>z tego</i>				
przedsiębiorstwa małe	6,9	20,3	10,9	28,4
przedsiębiorstwa średnie	12,3	32,7	9,7	20,4
J – Pośrednictwo finansowe	58,5	73,9	68,0	77,4
<i>z tego</i>				
przedsiębiorstwa małe	27,4	34,0	30,5	36,3
przedsiębiorstwa średnie	31,1	39,9	37,5	41,1
K – Obsługa nieruchomości i firm	85,1	91,5	86,0	90,8
<i>z tego</i>				
przedsiębiorstwa małe	60,4	65,5	65,0	69,5
przedsiębiorstwa średnie	24,7	26,0	21,0	21,3
O – Pozostała działalność usługowa	68,0	86,7	66,2	82,6
<i>z tego</i>				
przedsiębiorstwa małe	36,7	61,2	38,5	64,4
przedsiębiorstwa średnie	31,3	25,5	27,7	18,2

* Łącznie z nakładami inwestycyjnymi przedsiębiorstw zaliczanych do sekcji: L, M i N.

sektora prywatnego zwiększył się między rokiem 1998 a 1999 aż o 34,8 punktu procentowego (z 8,2% do 43%), podczas gdy udział małych przedsiębiorstw zmniejszył się o 23,3 punktu a dużych o 11,5 punktu. Podobna sytuacja miała miejsce w *Górnictwie i kopalnictwie*, gdzie z kolei udział dużych przedsiębiorstw wzrósł o 16,5 punktu a średnich spadł o 15,2 punktu, a także w sekcji *Hotele i restauracje*, gdzie prywatyzacja i połączenie kilku małych hoteli w jedno duże spowodowało spadek udziału małych firm o 10,1 punktu procentowego. Najbardziej spektakularnym przykładem jest jednak sytuacja w dwóch sekcjach: *Handel i naprawy* oraz *Transport, gospodarka magazynowa i łączność*. Budowa dużych supermarketów była przyczyną wzrostu udziału nakładów dużych przedsiębiorstw w sektorze prywatnym sekcji *Handel i naprawy* o 14,4 punktu procentowego (z 28,5% w 1998 r. do 42,9% w 1999 r.). Dokonało się to głównie kosztem przedsiębiorstw małych, których udział w ogólnych nakładach inwestycyjnych sektora prywatnego sekcji *Handel i naprawy* zmniejszył się o 9,8 punktu procentowego (z 41,5% do 31,7%), ale także firm średniej wielkości (spadek udziału o 4,6 punktu z 30% do 25,4%). Wreszcie w sekcji *Transport, gospodarka magazynowa i łączność* ukończenie budowy gazociągu jamalskiego spowodowało spadek udziału przedsiębiorstw średnich o 12,3 punktu procentowego.

Rysunek 13. Udziały przedsiębiorstw różnej wielkości w nakładach inwestycyjnych sektora prywatnego w latach 1998–1999 (w %)

towego (z 32,7% do 20,4%), w wyniku czego udział nakładów małych przedsiębiorstw zwiększył się o 8,1 punktu a dużych o 4,2 punktu.

W pozostałych sekcjach nie wymienionych osobno, zmiany udziałów nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw różnej wielkości były stosunkowo mniejsze. Charakteryzowały się one wzrostem udziałów małych przedsiębiorstw, co dokonywało się kosztem spadku udziałów firm dużych (*Pośrednictwo finansowe*), średnich (*Obsługa nieruchomości i firm, Pozostała działalność usługowa*), względnie zarówno średnich jak i dużych (*Działalność produkcyjna, Budownictwo*).

6.3. Struktura nakładów inwestycyjnych prywatnych przedsiębiorstw według grup środków trwałych

W 1999 r. nakłady prywatnych przedsiębiorstw przeznaczone na budynki i budowę stanowiły 42,3% nakładów inwestycyjnych ogółem (por. tablica 25 w tekście poniżej). Udział nakładów na budynki i budowę był więc o 3,1 punktu procentowego wyższy niż rok wcześniej. Podobnie wyższy był udział nakładów prywatnych przedsiębiorstw na zakup środków transportowych, z tym że różnica między udziałem z poprzedniego roku była w tym przypadku niewielka (w 1998 r. udział 13,2% i 13,9% rok później). Wyraźnie niższy, bo o 4 punkty procentowe, był natomiast udział nakładów przeznaczonych na zakup maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi (spadek z 45% do 41%).

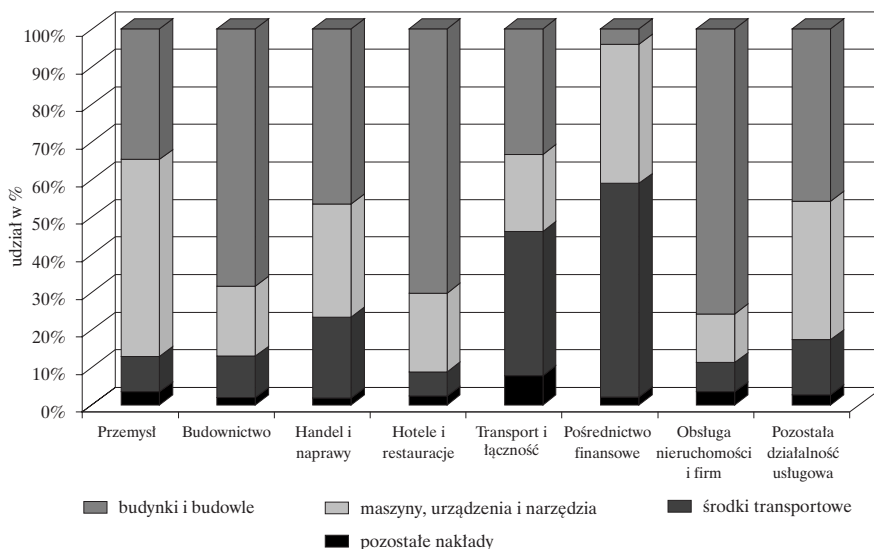
Podobne tendencje jak w przypadku wszystkich prywatnych przedsiębiorstw obserwowane były w grupie firm małych. Tu wprawdzie udział nakładów na zakup środków transportu utrzymał się na poziomie z roku poprzedniego⁴⁷ (20,9% w obu latach). Lecz podobnie jak w przypadku wszystkich prywatnych przedsiębiorstw ogółem, udział nakładów na budynki i budowę wzrósł (z 45,3% w 1998 r. do 49,8% w 1999 r.) a udział nakładów na maszyny zmalał (z 31,3% do 26,3%). Taką samą prawidłowość można było zaobserwować we wszystkich podstawowych dziedzinach gospodarki z wyjątkiem *Działalności produkcyjnej* oraz

⁴⁷ Oznacza to, że tempo wzrostu nakładów na środki transportowe było w przybliżeniu równe tempu wzrostu nakładów ogółem liczonemu w cenach bieżących. Trzeba jednak przypomnieć, że w cenach stałych, tempo wzrostu nakładów małych przedsiębiorstw na środki transportowe było szybsze niż nakładów ogółem (por. paragraf 6.1.).

Transportu, gospodarki magazynowej i łączności. W *Działalności produkcyjnej* zmniejszył się nieco udział nakładów małych przedsiębiorstw na budynki i budowę natomiast w *Transporcie* – na środki transportu.

W grupie przedsiębiorstw średnich zwiększył się udział nakładów na środki transportu (z 15,5% w 1998 r. do 18,4% w 1999 r.), zmniejszyły się natomiast udziały nakładów przeznaczonych na budynki i budowę (z 44,3% do 42,6%) oraz na maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia (z 37,4% do 36%). Tendencje obserwowane na poziomie wszystkich przedsiębiorstw średniej wielkości były wypadkową różnokierunkowych zmian obserwowanych na poziomie poszczególnych sekcji gospodarki. Tak np. wzrost udziału nakładów przeznaczonych na zakup środków transportu obserwowany był w pięciu sekcjach: *Działalności produkcyjnej, Budownictwie, Handlu i naprawach, Transporcie, gospodarce magazynowej i łączności* oraz *Obsłudze nieruchomości i firm.* Jednakże w *Działalności produkcyjnej* oraz *Transporcie, gospodarce magazynowej i łączności* udział nakładów na budynki i budowę wzrósł, a w *Budownictwie* oraz *Handlu i naprawach* zwiększył się udział nakładów na maszyny i urządzenia, czyli odmiennie niż na poziomie całej grupy przedsiębiorstw średniej wielkości.

Rysunek 14. Struktura nakładów inwestycyjnych prywatnych MSP według grup środków trwałych w 1999 r.

Tablica 25. Struktura nakładów inwestycyjnych prywatnych przedsiębiorstw 1998–1999

Wyszczególnienie	1998	
	ogółem	w tym przed. małe
OGÓŁEM*	100,0	100,0
<i>w tym</i>		
budynki i budowle	39,2	45,3
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	45,0	31,3
środki transportu	13,2	20,9
C – Górnictwo i kopalnictwo	100,0	100,0
<i>w tym</i>		
budynki i budowle	26,2	14,1
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	66,4	68,2
środki transportu	5,6	11,4
D – Działalność produkcyjna	100,0	100,0
<i>w tym</i>		
budynki i budowle	28,7	38,0
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	63,3	46,9
środki transportu	5,7	12,4
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	100,0	100,0
<i>w tym</i>		
budynki i budowle	15,0	11,0
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	78,3	81,3
środki transportu	1,8	1,3
F – Budownictwo	100,0	100,0
<i>w tym</i>		
budynki i budowle	62,0	47,9
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	24,7	28,5
środki transportu	10,9	19,1
G – Handel i naprawy	100,0	100,0
<i>w tym</i>		
budynki i budowle	47,4	40,9
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	32,2	30,4
środki transportu	17,5	26,9
H – Hotele i restauracje	100,0	100,0
<i>w tym</i>		
budynki i budowle	59,4	64,6
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	31,4	25,2
środki transportu	6,3	8,4
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	100,0	100,0
<i>w tym</i>		
budynki i budowle	19,0	19,7
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	58,5	18,6
środki transportu	17,7	60,6
J – Pośrednictwo finansowe	100,0	100,0
<i>w tym</i>		
budynki i budowle	14,2	6,6
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	40,5	45,4
środki transportu	43,3	46,3
K – Obsługa nieruchomości i firm	100,0	100,0
<i>w tym</i>		
budynki i budowle	72,9	71,6
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	16,4	16,1
środki transportu	8,0	8,9
O – Pozostała działalność usługowa	100,0	100,0
<i>w tym</i>		
budynki i budowle	45,4	51,4
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	38,0	37,5
środki transportu	14,4	9,5

* Łącznie z nakładami inwestycyjnymi przedsiębiorstw zaliczanych do sekcji: L, M i N.

w poszczególnych sekcjach gospodarki według grup środków trwałych w latach

1998		1999			
w tym przedsiębiorstwa		ogółem	w tym przedsiębiorstwa		
średnie	duże		małe	średnie	duże
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
44,3	30,1	42,3	49,8	42,6	35,3
37,4	62,2	41,0	26,3	36,0	58,0
15,5	5,1	13,9	20,9	18,4	4,2
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
30,0	21,2	21,1	20,2	21,3	21,1
64,6	74,1	62,8	37,2	66,1	70,7
4,5	3,6	7,7	20,5	3,8	8,0
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
31,3	25,7	28,4	36,8	32,6	24,4
60,9	67,6	62,5	46,1	57,8	68,9
5,8	4,4	6,4	14,2	7,4	3,9
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
30,2	25,2	42,8	74,9	9,2	9,2
63,5	72,1	42,5	21,0	62,1	86,3
4,9	2,1	1,2	1,3	0,7	4,2
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
78,5	26,8	64,2	55,9	77,0	34,9
15,4	54,8	22,7	21,0	16,9	49,8
4,5	18,0	11,4	19,5	5,4	14,1
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
52,0	52,2	51,0	42,9	51,0	57,1
30,1	37,0	32,8	27,8	33,2	36,4
12,9	8,5	14,1	27,6	13,8	4,3
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
61,3	52,5	68,0	68,9	73,2	65,1
31,7	38,8	26,0	21,6	19,8	32,2
5,7	4,0	4,3	8,0	3,1	1,7
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
36,2	6,8	30,2	28,5	40,1	27,1
41,5	87,6	43,8	15,8	26,9	66,1
12,9	2,4	19,8	53,2	17,9	2,0
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
3,2	40,8	12,2	5,0	3,3	40,0
28,2	53,1	41,0	42,1	32,6	54,7
66,5	3,6	44,9	49,7	63,1	4,0
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
79,9	61,4	73,7	75,8	75,8	53,0
12,4	30,7	15,4	13,3	12,0	39,6
5,8	6,9	7,7	7,2	9,8	6,5
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
32,1	42,8	42,1	52,9	20,6	24,6
36,8	42,5	38,4	32,5	52,8	45,5
27,6	11,7	17,2	11,6	25,6	29,1

Tablica 26. Dynamika nakładów inwestycyjnych na pracującego w przedsiębiorstwach 1997–1999 (ceny bieżące, rok poprzedni = 100%)

Wyszczególnienie	1997			
	ogółem	l. zatr. 0-50	l. zatr. 51-250	l. zatr. > 250
OGÓLEM*	145,5	137,0	154,8	125,3
<i>w tym</i>				
budynki i budowle	150,0	145,5	139,3	145,5
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	152,6	133,3	158,3	123,6
środki transportu	128,6	128,6	212,5	120,0
C – Górnictwo i kopalnictwo	127,5	93,4	176,9	165,4
<i>w tym</i>				
budynki i budowle	137,5	54,5	272,2	216,7
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	120,0	93,5	152,5	158,8
środki transportu	100,0	216,7	66,7	200,0
D – Działalność produkcyjna	135,8	163,2	138,2	103,7
<i>w tym</i>				
budynki i budowle	153,8	183,3	153,3	122,7
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	132,4	150,0	140,6	98,7
środki transportu	125,0	133,3	120,0	83,3
E – Zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz i wodę	83,0	36,8	183,3	233,3
<i>w tym</i>				
budynki i budowle	73,7	34,7	233,3	250,0
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	84,0	34,2	150,0	253,3
środki transportu	200,0	166,7	300,0	125,0
F – Budownictwo	138,5	153,3	113,0	181,3
<i>w tym</i>				
budynki i budowle	126,7	166,7	109,4	233,3
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	142,9	140,0	162,5	160,0
środki transportu	166,7	166,7	166,7	166,7
G – Handel i naprawy	152,0	135,3	165,2	174,1
<i>w tym</i>				
budynki i budowle	177,8	133,3	193,8	187,8
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	144,4	116,7	138,9	172,7
środki transportu	133,3	140,0	145,5	125,0
H – Hotele i restauracje	120,0	127,3	100,0	86,3
<i>w tym</i>				
budynki i budowle	127,3	128,6	116,7	92,0
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	100,0	75,0	85,0	82,6
środki transportu	100,0	100,0	60,0	75,0
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	192,5	122,5	254,7	329,9
<i>w tym</i>				
budynki i budowle	200,0	128,6	406,7	360,0
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	360,0	200,0	290,0	453,1
środki transportu	111,5	107,4	152,0	120,0
J – Pośrednictwo finansowe	163,8	77,1	493,9	184,4
<i>w tym</i>				
budynki i budowle	155,2	86,7	209,7	194,9
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	165,7	96,0	375,2	173,5
środki transportu	161,5	60,3	687,0	150,0
K – Obsługa nieruchomości i firm	119,6	120,2	119,3	139,1
<i>w tym</i>				
budynki i budowle	119,7	124,3	116,0	131,3
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	120,0	113,3	133,3	170,0
środki transportu	122,2	118,2	114,3	150,0
O – Pozostała działalność usługowa	100,0	86,7	111,1	223,1
<i>w tym</i>				
budynki i budowle	91,7	80,0	133,3	180,0
maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	110,0	90,9	100,0	266,7
środki transportu	100,0	100,0	100,0	300,0

*Łącznie z nakładami inwestycyjnymi przedsiębiorstw zaliczonych do sekcji: L, M i N.

prywatnych zaliczanych do sektora rynkowego w latach

1998				1999			
ogółem	l. zatr. 0-50	l. zatr. 51-250	l. zatr. >250	ogółem	l. zatr. 0-49	l. zatr. 50-249	l. zatr. >249
134,4	118,9	146,9	138,5	119,8	136,4	103,6	117,2
141,7	131,3	159,0	140,6	129,4	150,0	100,0	134,8
131,0	116,7	136,8	139,7	110,5	114,3	100,0	108,5
122,2	100,0	129,4	133,3	127,3	144,4	122,7	87,5
204,6	161,4	270,4	86,0	86,5	81,7	58,1	221,6
159,1	108,3	189,8	61,5	68,6	115,4	40,9	212,5
244,4	217,2	329,5	100,0	81,8	43,8	59,8	214,8
160,0	84,6	350,0	50,0	112,5	145,5	50,0	700,0
130,6	96,8	128,9	142,9	105,3	140,0	94,9	104,4
135,0	109,1	134,8	151,9	103,7	136,4	96,8	97,6
133,3	93,3	133,3	144,0	103,3	135,7	90,0	105,6
100,0	100,0	100,0	140,0	120,0	150,0	116,7	85,7
633,3	1387,5	186,4	246,0	174,5	123,9	819,5	74,8
264,3	344,0	185,7	195,0	500,0	838,4	238,5	28,2
919,0	2430,8	216,7	294,7	94,8	32,0	803,8	89,3
100,0	200,0	66,7	60,0	125,0	120,0	100,0	166,7
141,7	113,0	171,8	127,6	105,9	123,1	91,0	113,5
168,4	130,0	182,8	142,9	109,4	138,5	89,4	150,0
130,0	114,3	161,5	125,0	92,3	87,5	100,0	105,0
120,0	100,0	120,0	140,0	100,0	120,0	100,0	85,7
131,6	113,0	156,6	115,5	138,0	107,7	112,7	185,4
150,0	137,5	200,0	115,6	145,8	109,1	109,7	203,4
123,1	114,3	144,0	110,5	143,8	100,0	125,7	182,5
112,5	100,0	93,8	140,0	111,1	114,3	120,0	93,3
133,3	128,6	86,7	170,5	153,1	133,3	273,9	99,4
135,7	133,3	91,4	171,7	178,9	133,3	328,6	123,2
142,9	166,7	100,0	152,6	130,0	100,0	166,7	83,3
200,0	200,0	100,0	200,0	100,0	100,0	133,3	50,0
129,4	71,4	225,2	130,7	127,3	179,4	79,5	130,3
156,3	77,8	218,0	233,3	204,0	257,1	88,5	521,4
142,6	60,0	262,1	125,1	96,1	166,7	51,3	98,5
79,3	72,4	123,7	83,3	143,5	157,1	108,5	106,7
128,8	122,1	118,1	149,3	94,8	115,2	95,9	72,2
108,9	123,1	70,8	113,2	81,6	87,5	97,8	70,9
125,2	113,4	95,5	189,8	96,4	107,3	111,0	75,0
141,9	132,9	139,0	133,3	98,0	123,0	90,9	75,0
134,5	140,3	138,7	114,1	132,7	144,6	108,0	131,1
134,1	137,9	144,0	107,1	133,3	152,9	103,2	110,9
144,4	158,8	120,0	129,4	123,1	118,5	104,0	190,0
109,1	115,4	137,5	166,7	133,3	121,4	161,5	120,0
114,8	103,8	190,0	103,4	93,5	107,4	62,5	86,7
127,3	116,7	225,0	144,4	85,7	107,1	38,9	46,2
109,1	100,0	190,9	81,3	91,7	90,0	90,0	92,3
125,0	100,0	177,8	100,0	100,0	150,0	56,3	175,0

Z kolei w grupie dużych przedsiębiorstw wzrósł poważnie udział nakładów przeznaczonych na budynki i budowle (z 30,1% w 1998 r. do 35,3% w roku następnym), natomiast zmalał udział nakładów na zakup maszyn i urządzeń (z 62,2% do 58%) oraz środków transportowych (z 5,1% do 4,2%). Na wyniki całej grupy dużych prywatnych przedsiębiorstw zasadniczy wpływ miały tendencje obserwowane w *Działalności produkcyjnej*, ponieważ jak już była mowa wcześniej, udział tej sekcji w nakładach inwestycyjnych wszystkich dużych przedsiębiorstw prywatnych jest dominujący (w 1999 r. ok. 52%).

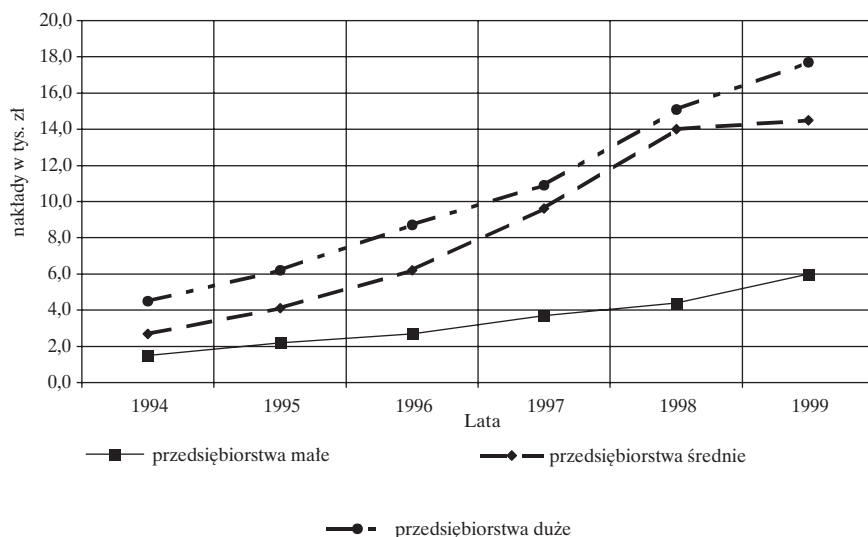
6.4. Nakłady inwestycyjne na pracującego w prywatnych MSP

W 1999 r. nakłady inwestycyjne w przeliczeniu na jednego pracującego⁴⁸ (ceny bieżące) wyniosły w małych prywatnych przedsiębiorstwach 6 tys. zł, w średnich prywatnych – 14,5 tys. zł, a w dużych prywatnych – 17,7 tys. zł (por. tablica 11 w Załączniku 2). Nakłady inwestycyjne na pracującego w średnich przedsiębiorstwach były więc wyższe niż w małych prawie dwuipółkrotnie, natomiast w dużych wyższe prawie trzykrotnie. Porównując wysokość nakładów na pracującego w przedsiębiorstwach różnej wielkości należy jednak pamiętać, że nie obejmują one wydatków firm przeznaczonych na zakup używanych środków trwałych. Zakupy używanych środków są dokonywane szczególnie przez małe przedsiębiorstwa, a więc po ich uwzględnieniu, przewaga średnich i dużych firm nad małymi pod względem wielkości środków przeznaczonych na rozwój byłaby prawdopodobnie nieco mniejsza⁴⁹. Nakłady na pracującego w firmach małych wzrosły w 1999 r. o 36,4% w porównaniu z rokiem poprzednim, nakłady na pracującego w firmach średnich zwiększyły się o 3,6% a w dużych o 17,2% (por. tablica 26 powyżej w tekście). Na tle przedsiębiorstw małych i dużych, przedsiębiorstwa średniej wielkości wypadają niekorzystnie w tym porówna-

⁴⁸ Wielkości te nie obejmują nakładów inwestycyjnych prywatnych przedsiębiorstw zaliczanych do sekcji: *Administracja publiczna, Edukacja i Ochrona zdrowia*.

⁴⁹ W publikacji GUS p.t.: *Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób w 1999 r.* podano informację, że firmy zatrudniające do 9 osób (oprócz *Rolnictwa i leśnictwa, Rybołówstwa i rybactwa, Administracji publicznej, Edukacji i Ochrony zdrowia*) przeznaczyły w 1999 r. na inwestycje w nowe obiekty majątkowe 10 826,2 mln zł, a na zakup używanych środków trwałych 1 560,6 mln zł. Tak więc wartość zakupów używanych środków trwałych stanowiła prawie 14,5% wartości nakładów na nowe obiekty majątkowe.

Rysunek 15. Nakłady inwestycyjne na pracującego w prywatnych przedsiębiorstwach różnej wielkości w latach 1994–1999

niu. Jednakże należy tu przypomnieć, że przedsiębiorstwa średnie były jedyną grupą jednostek gdzie w 1999 r. wzrosła liczba pracujących. Stąd dynamika poszczególnych wielkości w przeliczeniu na pracującego (poprzednio dynamika wartości dodanej brutto na pracującego) kształtowała się w przedsiębiorstwach średnich znacznie gorzej niż w małych i dużych.

Co się tyczy małych przedsiębiorstw, najwyższymi nakładami na jednego pracującego (96,3 tys. zł) charakteryzowały się w 1999 r., podobnie zresztą jak rok wcześniej, jednostki zaliczane do sekcji *Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę*, dzięki inwestycjom lokalnych spółek budujących sieci wodociągowe i gazowe w małych miejscowościach. Na drugim miejscu tak samo jak w 1998 r. znajdowały się małe przedsiębiorstwa zaliczane do sekcji *Pośrednictwo finansowe* (nakłady na pracującego w wysokości 28,0 tys. zł), a na trzecim – małe firmy z sekcji *Obsługa nieruchomości i firm* (24,0 tys. zł) dzięki inwestycjom dokonywanym przez spółdzielnie mieszkaniowe. Kolejne miejsca pod względem wielkości nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na pracującego zajmowały małe prywatne firmy w sekcjach: *Górnictwo i kopalnictwo* (7,6 tys. zł), *Transport, gospodarka magazynowa i łączność* (6,1 tys. zł), *Działalność produkcyjna* (4,2 tys. zł), *Budownictwo* (3,2 tys. zł), *Pozostała działalność usługowa*

(2,9 tys. zł), *Handel i naprawy* (2,8 tys. zł) oraz *Hotele i restauracje* (2,4 tys. zł). W porównaniu z 1998 r. niewielkie zmiany nastąpiły jedynie na samym dole omawianej tu klasyfikacji. W 1999 r. *Pozostała działalność usługowa* oraz *Budownictwo* zamieniły się miejscami na pozycjach siódmej i ósmej, które zajmowały rok wcześniej, przy czym różnica między wielkościami nakładów na pracującego w obu tych sekcjach wynosiła zaledwie 0,1 tys. zł. Te niewielkie zmiany w klasyfikacji dowodzą, że w warunkach umiarkowanego wzrostu gospodarczego nakłady w przeliczeniu na pracującego w małych przedsiębiorstwach uwarunkowane są głównie techniczną specyfiką poszczególnych sekcji gospodarki (kosztem utworzenia lub modernizacji stanowiska pracy). Jedynie bardzo silny wzrost popytu na produkty czy usługi pewnych sekcji może spowodować większe zmiany w omawianym rankingu.

W grupie prywatnych przedsiębiorstw średniej wielkości kolejność sekcji pod względem wielkości nakładów inwestycyjnych na pracującego była w obu porównywanych latach daleko bardziej odmienna niż w przypadku firm małych. Spowodowane to było jednak, jak już była mowa wcześniej, intensywnym napływem kapitału zagranicznego do pewnych sekcji gospodarki. Pod względem wielkości nakładów inwestycyjnych na pracującego, na pierwszym miejscu zarówno w 1998 r. jak i rok później znajdowała się sekcja *Pośrednictwo finansowe* (136,4 tys. zł w 1999 r.). Drugie miejsce zajmowała w 1999 r. sekcja *Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę* (33,6 tys. zł), która rok wcześniej znajdowała się na ostatnim miejscu ze wszystkich dziesięciu rozpatrywanych obecnie dziedzin gospodarki. Jednak w związku z zapoczątkowaniem procesu prywatyzacji krajowej energetyki, nakłady na pracującego we wspomnianej sekcji wzrosły między rokiem 1998 i 1999 ponad ośmiokrotnie. Na trzecim miejscu w omawianej obecnie klasyfikacji znalazła się w 1999 r. sekcja *Transport, gospodarka magazynowa i łączność* (28,7 tys. zł). Rok wcześniej sekcja ta zajmowała drugie miejsce głównie dzięki nakładom na budowę gazociągu jamalskiego. Wejście budowy gazociągu w końcową fazę spowodowało, że nakłady na pracującego w średnich firmach zaliczanych do transportu obniżyły się w 1999 r. o ponad 20% w porównaniu z rokiem poprzednim. Na czwartym miejscu w obu latach znajdowała się sekcja *Obsługa nieruchomości i firm*. Jej relatywnie wysokie nakłady na pracującego (21,5 tys. zł w 1999 r.) spowodowane są głównie inwestycjami spółdzielni mieszkaniowych. Na piątym miejscu w 1999 r. znajdowała się sekcja *Górnictwo i kopalnictwo*, która w ciągu roku przesunęła się w dół o dwa miejsca ponieważ nakłady na pracującego (17,9 tys. zł w 1999 r.) zmniejszyły się tam w porównaniu z 1998 r. aż o ponad 40%. Dalsze miej-

sca w klasyfikacji pod względem wielkości nakładów inwestycyjnych na pracującego zajmowały w 1999 r. sekcje: *Handel i naprawy* (13,3 tys. zł), *Hotele i restauracje* (12,6 tys. zł), *Budownictwo* (12,1 tys. zł), *Działalność produkcyjna* (9,3 tys. zł) oraz *Pozostała działalność usługowa* (3,5 tys. zł). W porównaniu z 1998 r. *Hotele i restauracje* przesunęły się na miejsce siódme z dziewiątego, *Budownictwo* spadło na ósme z piątego, *Działalność produkcyjna* spadła z siódmego miejsca na dziewiąte, a *Pozostała działalność usługowa* z ósmego na dziesiąte. Ze wszystkich zmian w rozpatrywanej klasyfikacji między rokiem 1998 a 1999, o których była mowa powyżej, za najbardziej symptomatyczny należy chyba uznać spadek na dalekie miejsce *Działalności produkcyjnej*. Nakłady na pracującego w średnich firmach zaliczanych do tej sekcji, liczone w cenach bieżących, spadły w 1999 r. o ponad 5%. Było to niewątpliwie związane z dość pesymistycznymi przewidywaniami przedsiębiorców dotyczącymi koniunktury po zmniejszeniu naszego eksportu na Wschód.

6.5. Problemy finansowania rozwoju prywatnych MSP

Wartość zobowiązań długoterminowych przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe⁵⁰ (pełną księgowość), bez przedsiębiorstw należących do sekcji *Obsługa nieruchomości i firm*⁵¹, wzrosła w 1999 r. o 34,9%

⁵⁰ Wartość zobowiązań długoterminowych przedsiębiorstw w latach 1998–1999 podana jest w tablicach 17 i 18 z Załącznika 1.

⁵¹ Jak już pisaliśmy w jednym z naszych poprzednich opracowań na temat MSP (por.: *Stan sektora małych i średnich przedsiębiorstw w 1997 r.*, s. 85), wskaźniki dotyczące zobowiązań długoterminowych, podane dla wszystkich przedsiębiorstw oraz dla sektora prywatnego ogółem, są trudne do interpretacji bez wyodrębnienia sekcji K – *Obsługa nieruchomości i firm*. Otóż w 1994 roku aż ponad 75% zobowiązań długoterminowych wszystkich małych firm prywatnych, 68% zobowiązań wszystkich prywatnych przedsiębiorstw średniej wielkości i 39% zobowiązań dużych firm przypadło na jednostki należące do sekcji K, głównie spółdzielnie mieszkaniowe. Zadłużenie to narosło przed 1994 rokiem, w okresie gdy obowiązywał jeszcze stary system finansowania inwestycji mieszkaniowych. W ramach starego systemu, kredyty na budownictwo mieszkaniowe zaciągały spółdzielnie, a nie późniejsi właściciele mieszkań jak obecnie (mogą oni oczywiście finansować budowę mieszkania ze środków własnych, a nie z kredytu). Te stare zobowiązania spółdzielni mieszkaniowych nie powiększyły się praktycznie po 1994 roku, natomiast rosły szybko długoterminowe zobowiązania przedsiębiorstw zaliczanych do innych sekcji. W wyniku tego, zobowiązania prywatnych przedsiębiorstw z sekcji K stanowiły w 1999 roku już tylko 48,5% ogólnej sumy zobowiązań wszystkich badanych małych firm prywatnych zatrudniających powyżej 9 osób, 14,6% zobowiązań prywatnych przedsiębiorstw średniej wielkości, a zobowiązania dużych prywatnych firm z sekcji K wynosiły 8,7% zobowiązań wszystkich dużych firm prywatnych.

w porównaniu z rokiem poprzednim⁵² (por. tablica 27 w tekście opracowania). Tempo to było więc zbliżone do obserwowanego w 1998 r., kiedy to wynosiło 33,7%. Natomiast w sektorze prywatnym tempo wzrostu zobowiązań długoterminowych nieco zwiększyło się z 37,4% w 1999 r. do 43,2% w 1999 r.

Zwiększenie się tempa wzrostu wartości zobowiązań długoterminowych między rokiem 1998 i 1999 w przedsiębiorstwach prywatnych było związane ze wzrostem tempa zobowiązań firm dużych (32,2% w 1998 r. i 53,6% w roku następnym). Natomiast w grupie przedsiębiorstw małych i średnich wspomniane tempo spadło w drugim z porównywanych lat (małe: 10,6% w 1998 r. oraz -1,5% w 1999 r., średnie odpowiednio 76,1% i 56,1%). Wzrost tempa zobowiązań długoterminowych dużych przedsiębiorstw może wydawać się na pierwszy rzut oka jako nieco paradoksalny, ponieważ w 1999 r. tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych dużych prywatnych przedsiębiorstw (z pominięciem sekcji *Obsługa nieruchomości i firm*⁵³) było ponad dwukrotnie niższe niż rok wcześniej (42,1% w 1998 r. i 18,4% w 1999 r.). Ten pozorny paradoks jest jednak stosunkowo łatwy do wyjaśnienia gdy uświadomimy sobie, że gwałtowny przyrost nakładów inwestycyjnych w poprzednich latach był głównie efektem intensywnego napływu kapitału zagranicznego. W 1999 r. ten gwałtowny napływ zmniejszył się znacznie, a więc duże przedsiębiorstwa musiały finansować swoje inwestycje w znacznie większej mierze zaciągającymi kredytami i pożyczkami. Dlatego tempo wzrostu zadłużenia rosło mimo spadku tempa inwestowania. Mówiąc ściślej, bezwzględna wartość kapitału zagranicznego zainwestowanego w Polsce nie była w 1999 r. mniejsza niż rok wcześniej. Zmieniły się natomiast kierunki inwestowania. Inwestycje zagraniczne mają w coraz większym stopniu charakter inwestycji portfelowych, a w znacznie mniejszym – inwestycji w środki trwałe, a właśnie tego rodzaju inwestycji dotyczą wskaźniki, które były omawiane dotychczas w rozdziale szóstym.

⁵² Obliczając dynamikę wzrostu zobowiązań w 1999 r. braliśmy za podstawę wartość zobowiązań w 1998 r. przeliczoną zgodnie z nowymi definicjami przedsiębiorstw małych, średnich i dużych (jak w przypadku wszystkich wielkości dotyczących finansów przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe, małym przedsiębiorstwem nazywamy tu jednostkę zatrudniającą 10–49 osób). Wskaźniki podawane dla 1998 r. były obliczone natomiast w sposób tradycyjny, stosowany we wszystkich naszych poprzednich publikacjach. Dlatego wskaźniki dynamiki dotyczące lat 1998 i 1999 są w przypadku małych i średnich przedsiębiorstw do pewnego stopnia nieporównywalne.

⁵³ Bez sekcji *Obsługa nieruchomości i firm*, aby wskaźniki tempa wzrostu nakładów inwestycyjnych doprowadzić do porównywalności z odpowiednimi wskaźnikami dotyczącymi zobowiązań długoterminowych.

Zależności między zmianami dynamiki zobowiązań długoterminowych i inwestycji dotyczących przedsiębiorstw średniej wielkości są nieco bardziej skomplikowane niż w przypadku przedsiębiorstw dużych. W grupie przedsiębiorstw średnich tempo wzrostu zobowiązań długoterminowych utrzymało się w latach 1997–1998 na zbliżonym poziomie (odpowiednio 73,8% oraz 78,1%), natomiast zmniejszyło się tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych (z pominięciem sekcji *Obsługa nieruchomości i firm*), które wynosiło 80,1% w 1997 r. oraz 55,2% w 1998 r. W 1999 r. tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych zmniejszyło się do 9,3%, natomiast tempo wzrostu wartości zobowiązań spadło do 56,1%. To pierwsze zmniejszyło się więc w porównaniu z 1998 r. ponad pięciokrotnie, czemu jednak nie towarzyszył pięciokrotny spadek tempa wzrostu zobowiązań. Wszystkie podane tu wielkości zdają się wskazywać, że w grupie przedsiębiorstw średnich, podobnie jak w dużych, wartość inwestycji zagranicznych, a także inwestycji dokonywanych ze środków własnych przedsiębiorstw (wliczając w to zakumulowane środki pieniężne, ale także wpływy ze sprzedaży udziałów zewnętrznym inwestorom i akcji na giełdzie), rosła między rokiem 1998 a 1999 w tempie dużo wolniejszym niż tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych ogółem. W tempie szybszym niż przeciętne tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych rosły natomiast nakłady finansowane z bankowych kredytów i pożyczek. Jednakże w odróżnieniu od przedsiębiorstw dużych, nakłady finansowane z kredytów nie rozkładały się tu równomiernie we wszystkich sekcjach, a były ściśle ukierunkowane na konkretne cele, jak np. przytaczany już wielokrotnie przykład budowy gazociągu jamalskiego. Stąd tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych i zobowiązań długoterminowych w poszczególnych sekcjach gospodarki odbiegało niekiedy radykalnie od przeciętnego tempa obserwowanego dla wszystkich średnich przedsiębiorstw łącznie. Do tego problemu powrócimy jeszcze pod koniec niniejszego paragrafu.

Podobnego porównania nie możemy niestety przeprowadzić dla małych przedsiębiorstw. Dane na temat zobowiązań długoterminowych dotyczą bowiem wyłącznie podzbioru przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe i zatrudniających powyżej 9 osób, natomiast informację na temat wielkości nakładów inwestycyjnych w poszczególnych latach GUS podał dla całego zbioru małych firm z uwzględnieniem prowadzących uproszczoną księgowość⁵⁴, w tym najmniejszych

⁵⁴ W przypadku przedsiębiorstw dużych istnieje pełna możliwość porównywania wielkości nakładów inwestycyjnych i zobowiązań długoterminowych, ponieważ jak wynika z tablicy 15 zamieszczonej powyżej w tekście, wszystkie badane duże przedsiębiorstwa państwowe i prywatne, których łączna liczba wynosiła w 1999 r. 3 184, prowadziły księgi rachunkowe. W przypadku przedsiębiorstw średniej wielkości podobne porównanie można przeprowadzić z dostatecznym przybliżeniem. Na ogólną liczbę 14 268 przedsiębiorstw średnich, księgi rachunkowe prowadziło 13 723 a więc 96,2%.

Tablica 27. Dynamika zobowiązań długoterminowych w przedsiębiorstwach różnej własności w latach 1996–1999 (w %)

Wyszczególnienie	przedsiębiorstwa				z tego	
	ogółem				małe**	
	1996	1997	1998	1999	1996	1997
OGÓŁEM*	169,1	140,2	129,4	133,0	179,4	162,1
sektor publiczny	171,0	114,0	129,7	122,0	394,3	171,6
sektor prywatny	167,8	158,1	129,3	139,2	174,7	161,7
C – Górnictwo i kopalnictwo	197,6	92,5	75,8	104,6	153,0	161,0
sektor publiczny	196,5	89,8	66,0	95,3	349,5	166,1
sektor prywatny	233,5	164,7	219,4	156,8	127,4	159,3
D – Działalność produkcyjna	219,5	118,3	129,1	122,2	308,6	133,7
sektor publiczny	232,7	81,5	112,1	114,1	909,4	179,7
sektor prywatny	211,9	141,5	135,3	124,6	282,6	127,2
E – Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	157,5	127,8	125,4	120,8	405,3	152,8
sektor publiczny	157,1	127,6	123,1	117,1	742,4	110,5
sektor prywatny	472,3	161,8	616,1	567,0	141,9	321,0
F – Budownictwo	563,1	190,1	181,8	144,2	294,3	203,3
sektor publiczny	166,2	94,1	237,1	87,0	74,6	165,1
sektor prywatny	719,6	198,8	179,4	147,3	382,1	206,2
G – Handel i naprawy	418,6	182,8	137,0	143,3	536,9	196,2
sektor publiczny	499,7	78,6	145,9	90,3	451,9	148,5
sektor prywatny	410,7	195,1	136,6	146,1	540,1	197,7
H – Hotele i restauracje	86,4	111,7	128,3	121,8	245,1	214,4
sektor publiczny	167,5	47,9	144,9	54,0	922,0	246,7
sektor prywatny	71,5	139,2	125,8	134,7	229,8	211,5
I – Transport, gospodarka magazynowa i łączność	149,4	220,5	143,1	151,0	489,1	643,5
sektor publiczny	116,1	155,4	170,6	142,1	268,9	96,5
sektor prywatny	564,9	386,9	114,9	164,7	610,1	776,0
J – Pośrednictwo finansowe	327,0	284,7	131,5	167,1	441,8	305,3
sektor publiczny	386,4	260,7	129,8	118,5	368,7	279,0
sektor prywatny	324,0	286,1	131,6	170,1	448,9	307,4
K – Obsługa nieruchomości i firm	109,6	120,2	113,1	123,2	124,8	116,6
sektor publiczny	197,6	146,4	169,0	106,2	3127,7	154,3
sektor prywatny	107,6	119,1	110,2	124,9	123,1	116,1
O – Pozostała działalność usługowa	313,7	104,2	182,1	300,8	341,4	95,4
sektor publiczny	239,5	187,9	145,5	175,6	147,3	306,3
sektor prywatny	339,1	84,0	201,9	369,5	400,8	71,7
OGÓŁEM* (bez sekcji K)	205,0	146,6	133,7	134,9	386,3	217,9
sektor publiczny	170,4	113,2	128,4	122,6	335,4	175,1
sektor prywatny	264,4	183,6	137,4	143,2	392,0	222,0

* Łącznie z sekcjami M i N

** W latach 1996 – 1998 od 0 do 50 zatrudnionych, w 1999 r. 0 – 49 zatrudnionych.

*** W latach 1996 – 1998 od 51 do 250 zatrudnionych, w 1999 r. 50 – 249 zatrudnionych.

**** W latach 1996 – 1998 powyżej 250 zatrudnionych, w 1999 r. powyżej 249 zatrudnionych.

wielkości prowadzących księgi rachunkowe według sekcji gospodarki i form

z tego									
małe**		średnie***				duże****			
1998	1999	1996	1997	1998	1999	1996	1997	1998	1999
116,1	116,7	144,9	136,3	155,8	141,7	175,4	131,9	126,7	134,3
145,3	131,0	308,9	92,2	130,4	125,2	164,4	113,4	129,0	121,5
114,6	115,6	137,2	141,0	157,6	142,7	204,2	171,1	123,4	153,2
154,0	288,0	500,3	118,5	154,6	164,9	191,6	89,7	66,8	88,2
5,3	9600,0	614,9	85,9	79,3	212,1	190,6	89,7	66,1	83,8
208,1	81,1	355,9	189,7	228,9	148,8	1541,1	92,2	199,2	342,3
126,7	128,9	206,0	141,9	143,2	98,3	213,9	109,5	124,5	131,4
100,1	125,7	261,3	74,8	85,3	108,2	223,7	78,4	115,8	114,2
131,9	129,2	196,9	156,7	149,3	97,7	205,4	138,5	129,2	139,5
524,4	150,1	502,6	135,7	172,8	367,9	155,8	127,6	122,7	116,5
131,8	145,9	406,7	148,9	176,2	146,5	155,8	127,5	122,5	116,5
1061,1	153,6	-	79,6	145,8	2493,2	406,5	213,1	336,6	96,0
136,3	182,4	1525,3	213,2	217,2	138,8	487,3	111,4	141,2	135,2
234,9	50,9	440,7	95,3	141,5	172,7	258,2	53,8	331,4	81,7
130,1	204,7	1718,0	218,5	218,7	138,4	628,9	126,0	120,6	151,1
129,9	48,6	270,1	156,9	160,8	318,8	464,9	183,3	132,5	124,1
64,6	72,3	391,9	116,8	208,9	114,4	529,4	61,4	162,6	83,5
131,5	48,4	266,0	158,9	159,1	328,4	446,5	225,0	129,7	128,9
128,3	128,1	53,4	155,4	88,0	139,0	124,0	61,0	199,5	106,8
116,0	150,9	36,6	224,4	81,7	43,8	173,9	38,9	156,6	43,2
129,6	124,6	53,7	154,4	88,1	141,3	92,2	87,6	222,4	130,6
36,4	114,4	215,8	186,2	281,7	113,4	136,9	186,3	162,2	159,4
171,7	257,1	173,3	172,2	85,7	121,5	113,9	156,3	172,7	141,2
32,3	92,9	228,4	189,3	321,8	112,9	1486,3	321,3	139,4	208,7
104,8	159,5	213,3	231,9	202,2	173,2	115,0	564,2	254,5	182,2
71,5	85,8	647,7	x	x	x	-	-	-	x
107,2	164,2	210,5	x	x	x	115,0	564,2	236,4	x
125,0	140,0	93,8	98,1	113,6	94,6	100,4	202,8	79,1	137,1
360,2	118,0	4706,0	60,0	276,2	88,6	125,0	169,9	103,4	100,9
120,5	141,8	91,8	99,0	111,4	94,8	95,1	212,2	73,5	148,8
204,8	136,6	403,2	175,4	138,1	167,0	176,8	36,0	213,2	1961,0
113,8	214,6	447,6	176,6	199,5	166,2	277,7	50,4	121,6	100,3
248,4	115,3	377,2	174,7	102,1	168,0	142,9	26,3	331,3	2841,4
110,3	101,1	230,7	162,4	173,2	154,6	182,5	128,1	130,6	134,2
107,2	142,2	281,1	95,6	120,7	130,9	165,3	112,4	129,6	121,9
110,6	98,5	223,8	173,8	178,1	156,1	242,6	165,4	132,2	153,6

zakładów osób fizycznych i spółek cywilnych. Tymczasem problem finansowania inwestycji małych przedsiębiorstw jest dość zagadkowy i wymaga pilnego wyjaśnienia. Z jednej strony bowiem wartość zobowiązań długoterminowych małych firm prowadzących księgi rachunkowe i zatrudniających 10–49 osób zmniejszyła się w wymiarze bezwzględnym do poziomu niższego niż w 1998 r., a z drugiej strony nakłady inwestycyjne wszystkich małych prywatnych przedsiębiorstw (z pominięciem sekcji *Obsługa nieruchomości i firm*) zwiększyły się w 1999 r. o 24,7%, a więc rosły w tempie wręcz rekordowym w porównaniu z jednostkami średnimi i dużymi. Przyjąwszy, że spadek wartości zobowiązań długookresowych jest symptomem relatywnie niskiego tempa inwestowania przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe i zatrudniających 10–49 osób, należałoby przyjąć konsekwentnie, że wysokie tempo inwestowania całej grupy małych przedsiębiorstw było głównie zasługą firm najmniejszych zatrudniających do 9 osób. Lecz wtedy również należałoby wnioskować, że warunki otrzymywania kredytów i pożyczek przez firmy najmniejsze uległy radykalnej poprawie w porównaniu z okresem poprzednim. Najmniejsze przedsiębiorstwa nie byłyby bowiem w stanie sfinansować tak dużego tempa rozwoju ze środków własnych. Istnieją pewne przesłanki świadczące o poprawności tego rozumowania. Jak mówiliśmy wcześniej w tym rozdziale, istotną pozycją nakładów inwestycyjnych małych przedsiębiorstw były nakłady na środki transportowe, które w 1999 r. rosły szybciej niż nakłady inwestycyjne ogółem. Nakłady na środki transportowe stanowiły w 1999 r. aż 28,4% ogólnych nakładów inwestycyjnych małych przedsiębiorstw (z pominięciem sekcji *Obsługa nieruchomości i firm*), a przypuszczalnie jeszcze większą część nakładów przedsiębiorstw najmniejszych zatrudniających do 9 osób. Tak więc prawdopodobnie przynajmniej te nakłady sfinansowane zostały kredytem bankowym udzielanym w 1999 r. chętnie na zakup samochodów. Tłumaczyłoby to przynajmniej w części przyczyny boomu inwestycyjnego jaki obserwowany był w 1999 r. w środowisku małych (najmniejszych) przedsiębiorstw.

Porównanie tempa wzrostu wartości zobowiązań długoterminowych i nakładów inwestycyjnych daje pewne wyobrażenie na temat zależności między tymi kategoriami. Tak np. szybszy wzrost zobowiązań długoterminowych niż nakładów inwestycyjnych oznacza, że dana grupa przedsiębiorstw w większym stopniu niż poprzednio finansuje swój rozwój z bankowych kredytów i pożyczek, a w mniejszym – ze środków własnych, wliczając w to zakumulowane środki pieniężne ale także

wpływy ze sprzedaży udziałów zewnętrznym inwestorom i akcji na giełdzie. Porównanie, które przedstawiliśmy poprzednio nie mówi jednak nic na temat skali zjawiska finansowania rozwoju za pomocą środków własnych. Pewnych informacji charakteryzujących to zjawisko dostarczają dane zawarte w tabelicy 28 poniżej.

Wartości wskaźników przedstawionych w tabelicy 28 należy interpretować jako wyrażoną w procentach relację przyrostu zobowiązań długoterminowych w danym roku (różnicę między stanami na koniec roku, którego wskaźnik dotyczy i roku poprzedniego) do wartości nakładów inwestycyjnych. Informują więc one w przybliżeniu, jaki procent nakładów inwestycyjnych pokryty był w danym roku przyrostem zobowiązań długoterminowych, a więc zaciągniętymi kredytami i pożyczkami. Wskaźniki te mają oczywiście pewne ułomności interpretacyjne zwłaszcza wtedy, gdy nie są stosowane do wszystkich przedsiębiorstw w pewnej sekcji gospodarki, a jedynie do ich określonego podzbioru, np. podzbioru przedsiębiorstw prywatnych. Chodzi o to, że prywatyzowane przedsiębiorstwa przechodzą z jednego sektora do drugiego z bagażem zadłużenia. Dlatego przyrost wartości zobowiązań długoterminowych prywatnych przedsiębiorstw nie oznacza wyłącznie nowych zobowiązań zaciągniętych na finansowanie ich rozwoju. Oznacza to w konsekwencji, że wskaźniki podane w tabelicy 28 dla sektora prywatnego mają z reguły wartości nieco zawyżone.

Z informacji przedstawionej w tabelicy 28 wynika, że przedsiębiorstwa średnie w 1999 r. nadal znacznie częściej wykorzystywały kredyty i pożyczki do finansowania inwestycji niż przedsiębiorstwa duże. Jednakże jak się wydaje, ta różnica będzie stopniowo zanikać. W 1998 r. ok. połowa wartości nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw średnich dokonana była kosztem zwiększenia zobowiązań długoterminowych, podczas gdy w przypadku dużych przedsiębiorstw – tylko jedna czwarta. Natomiast ok. trzech czwartych wartości nakładów inwestycyjnych dużych firm sfinansowane było w inny sposób, a więc prawdopodobnie głównie ze środków własnych, wliczając w to sprzedaż udziałów i emisję akcji oraz środki przekazane przez zagraniczne korporacje – matki swoim polskim przedstawicielstwom. W 1999 r. już ponad jedna trzecia wartości nakładów inwestycyjnych dużych przedsiębiorstw dokonana była kosztem zwiększenia zobowiązań długoterminowych, podczas gdy analogiczny wskaźnik w przypadku firm średniej wielkości zwiększał się relatywnie wolniej.

Tablica 28. Relacja przyrostu zobowiązań długoterminowych do inwestycji w wybranych sekcjach gospodarki w latach 1998–1999 (w %)

Wyszczególnienie	przedsiębiorstwa średnie		przedsiębiorstwa duże	
	1998	1999	1998	1999
Ogółem (bez sekcji K)	49,4	53,3	25,3	34,0
sektor prywatny	53,3	62,4	22,5	41,7
Działalność produkcyjna	35,3	-2,1	14,1	29,6
sektor prywatny	38,2	-2,7	18,5	33,7
Budownictwo	98,6	74,1	27,6	33,8
sektor prywatny	101,9	75,0	14,0	41,7
Handel i naprawy	35,9	178,5	29,1	14,6
sektor prywatny	35,0	182,4	27,4	16,3
Transport i łączność	97,6	22,3	51,9	71,0
sektor prywatny	119,1	27,6	56,5	154,1

Z informacji przedstawionej w tablicy 28 wynika ponadto, że wzrost procentowej relacji wyrażającej przyrost zobowiązań długookresowych do nakładów inwestycyjnych w 1999 r., prywatne przedsiębiorstwa średniej wielkości zawdzięczają niemal wyłącznie sekcji *Handel i naprawy*. W sekcji tej zobowiązania prywatnych firm średnich wzrosły między końcem 1998 i 1999 roku ponad trzykrotnie (dokładnie o 228,4%), a nakłady inwestycyjne w 1999 r. tylko o 18,5%. Najprawdopodobniej pewne firmy handlowe (lub jedna firma) otrzymały kredyt pod koniec roku i nie zdążyły przeznaczyć go na inwestycje, lub wspomnianym kredytem sfinansowane były inwestycje portfelowe, a nie inwestycje w środki trwałe. Natomiast w pozostałych podstawowych sekcjach gospodarki relacje przyrostu zobowiązań do nakładów inwestycyjnych zmniejszyły się dość radykalnie. Tak np. w związku z zakończeniem budowy gazociągu jamalskiego średnie prywatne przedsiębiorstwa transportowe nie musiały zaciągać nowych wysokich kredytów i dlatego relacja przyrostu zobowiązań do nakładów inwestycyjnych zmniejszyła się tam ze 119,1% w 1998 r. do 27,6% w 1999 r. Najbardziej osobliwą tendencję można było jednak obserwować w *Działalności produkcyjnej* gdzie omawiana obecnie relacja zmniejszyła się z 38,2% w 1998 r. do -2,7% w 1999 r. Działalność produkcyjna była sekcją, która bodaj najbardziej odczuła spadek popytu w 1999 r. spowodowany m.in. kryzysem rosyjskim. Dlatego prywatni przedsiębiorcy nie mieli odwagi rozpocząć tam nowych inwestycji finansowanych kredytem bankowym, a w rezultacie zobowiązania długoterminowe na koniec 1999 r. były tam niższe niż rok wcześniej (stąd ujemna wartość omawianej relacji w 1999 r.). Kończone były natomiast

zadania inwestycyjne rozpoczęte w latach poprzednich przez firmy zagraniczne, finansowane głównie przez przedsiębiorstwa – matki swoich polskich filii. Realizowane były również, częściej niż w latach poprzednich, zadania inwestycyjne związane z wdrażaniem innowacji finansowane ze środków własnych, o czym powiemy szerzej w następnym paragrafie. Nakłady inwestycyjne średnich prywatnych przedsiębiorstw ogółem spadły więc w 1999 r. stosunkowo nieznacznie jak na taki trudny okres bo tylko o 3,8% licząc w cenach bieżących.

Inaczej przedstawiała się natomiast sytuacja dużych prywatnych przedsiębiorstw. Tu relacja przyrostu zobowiązań do nakładów inwestycyjnych zwiększyła się we wszystkich podstawowych sekcjach gospodarki oprócz *Handlu i napraw*. Zdaje się to potwierdzać nasz wcześniejszy wniosek dotyczący stopniowego wzrostu zagranicznych inwestycji portfelowych kosztem zmniejszania się zagranicznych inwestycji w środki trwałe. Zagraniczne inwestycje w środki trwałe a ogólnie inwestycje ze środków własnych przedsiębiorstw są w części rekompensowane inwestycjami z kredytów bankowych. Powiedzieliśmy rekompensowane w części, ponieważ ogólne tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych dużych prywatnych przedsiębiorstw wykazuje tendencje malejącą. Do wyjątków należy sekcja *Handel i naprawy*, gdzie budowa nowych, dużych supermarketów finansowana była nadal przez zagraniczne przedsiębiorstwa – matki. Dlatego relacja przyrostu zobowiązań do nakładów inwestycyjnych malała tam nadal w 1999 r. zamiast rosnąć, jak w pozostałych podstawowych sekcjach gospodarki.

6.6. Innowacje przemysłowych przedsiębiorstw średniej wielkości

6.6.1. Przedsiębiorstwa wprowadzające innowacje

Omawiając zagadnienia związane z innowacyjnością przemysłowych MSP⁵⁵ musimy się niestety ograniczyć do przedsiębiorstw średniej wielkości, nie posiadamy bowiem danych dotyczących innowacyjności firm małych. Określenie stopnia innowacyjności firm średnich w 1999 roku musi więc być dokonane poprzez porównanie ich sytuacji z przedsiębiorstwami dużymi. Ponadto trzeba wziąć pod uwagę, że dane na temat

⁵⁵ GUS nie bada innowacyjności przedsiębiorstw poza przemysłem.

Tablica 29. Udział i tempo zmian liczby przedsiębiorstw przemysłowych ponoszących nakłady na innowacje w latach 1995–1999

	WYSZCZEGÓLNIENIE					Udział przedsiębiorstw ponoszących nakłady na innowacje (liczba przedsiębiorstw aktywnych ogółem = 100%)					Tempo zmian liczby przedsiębiorstw ponoszących nakłady na innowacje (rok poprzedni = 100%)				
	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999
a–przedsiębiorstwa, w których liczba zatrudnionych wynosi 51–250 osób (w 1999 r. 50–249 osób)															
b–przedsiębiorstwa, w których liczba zatrudnionych wynosi ponad 250 (w 1999 r. ponad 249 osób)															
OGÓŁEM (sekcje C, D, E)	24,0	30,7	26,7	25,5	26,5	24,0	30,7	26,7	25,5	26,5	136,2	92,8	98,1	108,3	
a	13,1	19,9	17,1	16,5	18,3	13,1	19,9	17,1	16,5	18,3	166,2	94,2	101,2	119,2	
b	48,5	57,1	52,7	52,3	54,2	48,5	57,1	52,7	52,3	54,2	118,0	91,6	95,5	98,2	
Sekcja C. Górnictwo i kopalnictwo															
a	7,8	8,0	8,5	9,9	15,4	7,8	8,0	8,5	9,9	15,4	120,7	91,4	93,8	146,7	
b	36,4	41,4	38,5	34,4	44,4	36,4	41,4	38,5	34,4	44,4	120,0	116,7	128,6	177,8	
Sekcja D. Działalność produkcyjna															
a	24,5	30,9	26,9	26,1	26,9	24,5	30,9	26,9	26,1	26,9	134,6	93,2	98,7	107,9	
b	13,5	20,2	17,4	16,8	18,7	13,5	20,2	17,4	16,8	18,7	163,9	94,5	101,0	119,5	
Sekcja E. Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę															
a	17,4	28,7	23,7	19,9	20,3	17,4	28,7	23,7	19,9	20,3	172,8	86,4	89,3	105,6	
b	8,4	18,0	14,5	13,4	12,8	8,4	18,0	14,5	13,4	12,8	232,0	86,2	100,0	102,0	
	32,9	50,0	42,8	34,1	38,4	32,9	50,0	42,8	34,1	38,4	146,4	86,6	81,7	108,6	
SEKTOR PUBLICZNY															
OGÓŁEM (sekcje C, D, E)	38,8	47,4	38,0	36,6	37,2	38,8	47,4	38,0	36,6	37,2	115,3	63,1	87,2	96,5	
a	19,4	27,5	23,0	23,0	21,9	19,4	27,5	23,0	23,0	21,9	135,1	78,0	93,7	96,8	
b	55,3	64,7	56,4	54,9	61,2	55,3	64,7	56,4	54,9	61,2	109,3	57,7	84,0	96,2	
Sekcja C. Górnictwo i kopalnictwo															
a	27,3	28,7	22,8	22,1	31,5	27,3	28,7	22,8	22,1	31,5	107,4	72,4	90,5	147,4	
b	12,2	5,1	2,5	5,1	11,6	12,2	5,1	2,5	5,1	11,6	40,0	50,0	200,0	250,0	
	37,9	43,5	38,5	36,2	50,0	37,9	43,5	38,5	36,2	50,0	122,7	74,1	85,0	135,3	

Sektoria D. Działalność produkcyjna		43,5	52,3	43,7	44,0	45,3	110,8	60,4	85,6	94,4	
a		22,7	31,4	28,3	28,4	27,6	126,9	79,6	87,9	97,1	
b		59,2	68,0	61,0	62,7	71,0	106,1	53,7	84,4	92,9	
Sektoria E. Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę		19,0	30,7	24,0	21,6	20,7	167,1	81,1	95,3	97,1	
a		9,2	19,0	12,9	14,5	12,4	226,1	71,2	121,6	88,9	
b		34,1	51,0	44,0	35,4	37,8	142,9	87,5	81,4	103,5	
SEKTOR PRYWATNY											
OGÓLEM (sektoria C, D, E)											
a		16,1	23,2	23,3	22,8	24,1	163,2	119,8	103,4	113,1	
b		37,9	46,9	50,5	51,0	51,0	137,9	153,4	103,3	99,3	
Sektoria C. Górnictwo i kopalnictwo		6,5	13,6	20,0	16,7	20,5	300,0	183,3	100,0	145,5	
a		-	11,1	14,3	13,5	18,0	-	150,0	116,7	157,1	
b		25,0	25,0	38,5	28,6	29,4	100,0	250,0	80,0	125,0	
Sektoria D. Działalność produkcyjna		16,3	23,4	23,4	23,0	24,2	162,2	119,1	104,0	112,3	
a		11,3	18,1	15,8	15,4	17,7	180,9	99,4	104,4	124,3	
b		38,3	47,3	50,8	51,4	51,3	137,5	153,5	103,5	98,7	
Sektoria E. Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę		3,9	14,0	21,2	8,3	18,1	400,0	175,0	42,9	250,0	
a		4,4	12,0	22,0	7,9	14,7	300,0	216,7	38,5	220,0	
b		-	28,6	14,3	11,1	50,0	-	50,0	100,0	400,0	

średnich i dużych przedsiębiorstw do 1998 r. włącznie dotyczą jednostek zatrudniających odpowiednio 51–250 osób i powyżej 250 osób, natomiast w 1999 r. 50–249 osób oraz powyżej 249 osób. Dane na temat liczby firm średnich i dużych wprowadzających innowacje do 1998 r. włącznie i w 1999 r. są więc porównywalne w nieco ograniczonym zakresie, ponieważ ze względu na specyfikę statystycznych badań innowacyjności przedsiębiorstw GUS nie był w stanie doprowadzić tych informacji do pełnej porównywalności.

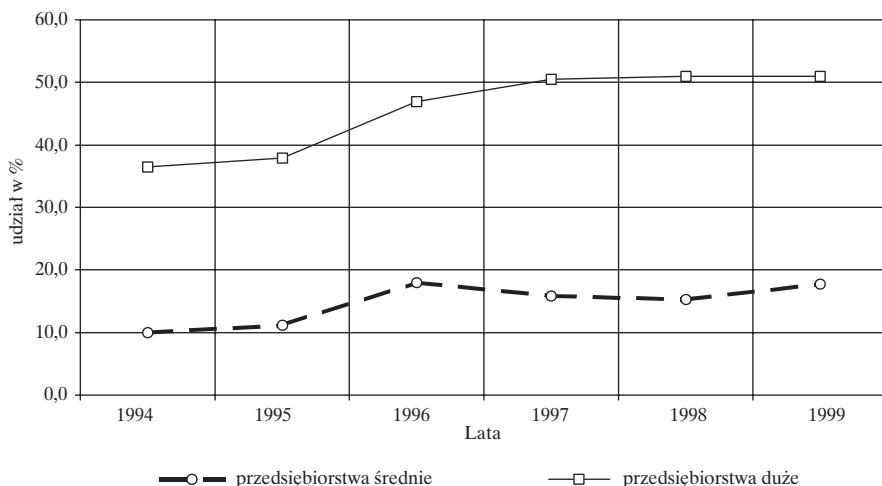
W 1999 r. nakłady na innowacje ponosiło 1 238 przemysłowych przedsiębiorstw średniej wielkości i 1 093 przedsiębiorstwa duże (por. tablica 41 w Załączniku 1). Liczba średnich innowacyjnych przedsiębiorstw była więc w 1999 r. wyższa niż rok wcześniej o 19,2% natomiast dużych niższa o 1,8% (por. tablica 29 w tekście poniżej). Z ogólnej liczby firm wdrażających innowacje w 1999 r. 1 023 średnie i 710 dużych należało do sektora prywatnego. Tu liczba średnich przedsiębiorstw innowacyjnych była wyższa niż rok wcześniej aż o 25,2% natomiast dużych niższa tylko o 0,7%. Malą natomiast liczbą średnich i dużych innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłowych w sektorze publicznym (odpowiednio o 3,2% oraz o 3,8%).

Z ogólnej liczby 1 238 średnich przedsiębiorstw innowacyjnych aż 1 171 (94,6%) zaliczało się do sekcji *Działalność produkcyjna*, do sekcji *Górnictwo i kopalnictwo* należało 16 przedsiębiorstw (1,3%) i 51 (4,1%) do sekcji *Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę*. W sektorze prywatnym, na ogólną liczbę 1 023 średnich jednostek innowacyjnych, do sekcji *Działalność produkcyjna* należało 1 001 firm (97,8%), a po 11 do sekcji *Górnictwo i kopalnictwo* oraz *Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę*. Struktura średnich firm innowacyjnych według sekcji przemysłu była więc bardzo podobna jak w latach wcześniejszych, ponieważ w 1998 r. do sekcji *Działalność produkcyjna* należało 94,3% wszystkich innowacyjnych firm ogółem i 98,5% w sektorze prywatnym. W grupie innowacyjnych firm dużych zdecydowaną przewagę miały w 1999 r. także przedsiębiorstwa zaliczane do sekcji *Działalność produkcyjna* (91,7% innowacyjnych dużych firm ogółem i 98,7% w sektorze prywatnym). Udział firm z sekcji *Działalność produkcyjna* w grupie wszystkich innowacyjnych dużych przemysłowych firm ogółem był nieco niższy niż w grupie firm średnich, ponieważ w sektorze publicznym działalność innowacyjną podejmuje wiele dużych firm zaliczanych do *Górnictwa i kopalnictwa* (w 1999 r. 6% ogólnej liczby innowacyjnych firm dużych z sektora publicznego) oraz *Zaopatrywania w energię elek-*

tryczną, gaz i wodę (15,4%). Nie jest to oczywiście niespodzianką, gdyż zdecydowana większość kopalń węgla kamiennego i brunatnego oraz kluczowych przedsiębiorstw energetycznych zalicza się wciąż do sektora publicznego. Pewne niewielkie zmiany można było obserwować w 1999 r. w sekcji *Zapopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę* gdzie rozpoczął się proces prywatyzacji przedsiębiorstw energetycznych. Zapoczątkowanie tego procesu spowodowało, że liczba średnich prywatnych innowacyjnych firm zwiększyła się tam z 5 w 1998 r. do 11 w 1999 r., a dużych z 1 do 4.

Udział liczby średnich przedsiębiorstw wdrażających innowacje w ogólnej liczbie przemysłowych firm aktywnych zwiększył się z 16,5% w 1998 r. do 18,3% w 1999 r., a dużych z 52,3% do 54,2% (por. tablica 29). W przypadku dużych przedsiębiorstw dokonało się to w wyniku spadku ogólnej liczby dużych przemysłowych firm aktywnych, który okazał się szybszy niż spadek liczby dużych firm wdrażających innowacje, o czym była mowa powyżej. W sektorze publicznym udział średnich firm wdrażających innowacje zmniejszył się z 23% do 21,9%, a dużych wzrósł z 54,9% do 61,2%. Natomiast w sektorze prywatnym udział średnich firm innowacyjnych wzrósł z 15,3% w 1998 r. do 17,7% rok później, natomiast udział liczby innowacyjnych firm dużych utrzymał się w obu latach na jednakowym poziomie 51%. Tak więc zarówno w sektorze publicznym jak i prywatnym firmy średnie podejmowały w 1999 r. działalność innowacyjną prawie trzykrotnie rzadziej niż przedsiębiorstwa duże. W sektorze publicznym nakłady na innowacje poniosło w 1999 r. 27,6% średnich oraz 71% dużych firm zaliczanych do sekcji *Działalność produkcyjna*. Oba udziały były znacznie wyższe niż w przypadku średnich i dużych firm zaliczanych do pozostałych dwóch sekcji przemysłowych. Natomiast w sektorze prywatnym, udział liczby innowacyjnych dużych firm w *Działalności produkcyjnej* (51,3%) przekraczał tylko nieznacznie analogiczny udział obliczony dla sekcji *Zapopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę* (50%). Natomiast udział innowacyjnych firm średnich był w sekcji *Działalność produkcyjna* (17,7%) nawet nieco niższy niż w *Górnictwie i kopalnictwie* (18%). Nie należy jednak zapominać, że poza *Działalnością produkcyjną, średnie i duże prywatne przedsiębiorstwa* są w przemyśle nadal bardzo nieliczne, a więc porównywanie udziałów innowacyjnych przedsiębiorstw prywatnych w poszczególnych sekcjach przemysłu nie daje podstaw do wyciągania daleko idących wniosków.

Rysunek 16. Udział ogólnej liczby prywatnych przedsiębiorstw przemysłowych ponoszących nakłady na innowacje w latach 1994–1999

6.6.2. Nakłady na innowacje

Nakłady średnich firm przeznaczone na innowacje zwiększyły się w 1999 r. o ponad połowę, a dokładnie o 55,6% w porównaniu z rokiem 1998 (ceny bieżące), natomiast nakłady firm dużych o 21,9% (por. tablica 30 poniżej w tekście). W przypadku firm średnich, tempo przyrostu nakładów było w 1999 r. najwyższe od 1996 r., a dużych – od 1997 r. Jeszcze silniej niż przeciętnie w całym przemyśle rosły nakłady na innowacje w sektorze prywatnym. Nakłady na innowacje w średnich firmach prywatnych zwiększyły się w 1999 r. o 68,4% a w dużych o 25,4%. Przedsiębiorstwa zaliczane do sektora publicznego wykazywały o wiele wolniejszy wzrost wspomnianych nakładów, ale wyższy niż tempo inflacji (średnie publiczne – wzrost nakładów o 10,6%, duże – o 16,9%).

Przewaga firm średnich nad dużymi pod względem tempa przyrostu nakładów jest o wiele mniejsza, gdy porównywać wzrost nakładów w przeliczeniu na przedsiębiorstwo wdrażające innowacje. W 1999 r. przeciętne nakłady przypadające na średnie przedsiębiorstwo wdrażające innowacje wynosiły 2 403,3 tys. zł a na duże 11 230, 4 tys. zł (por. tablica 12 w Załączniku 2). Wspomniane nakłady wzrosły w średnich przedsiębiorstwach o 30,6%, a w dużych o 24,1%. Przeciętne nakłady w przeliczeniu na średnie przedsiębiorstwo wdrażające innowacje były w sektorze publicznym niższe (2 177,1 tys. zł) niż w prywatnym (2 450,8 tys. zł),

natomiast w przypadku dużych przedsiębiorstw przeciwnie – nakłady przypadające na dużą firmę zaliczaną do sektora publicznego (12 661,6 tys. zł) były wyższe niż na dużą firmę prywatną wdrażającą innowacje (10 458,4 tys. zł). Nie jest to niespodzianką, ponieważ duże firmy prywatne zgrupowane są w gałęziach przemysłu zdecydowanie bardziej kapitałochłonnych niż prywatne. Tempo wzrostu nakładów przypadających na przedsiębiorstwo wdrażające innowacje było jednak w przypadku sektora prywatnego o wiele wyższe niż sektora publicznego. Nakłady przypadające na średnią firmę prywatną wzrosły bowiem w 1999 r. o 34,5% a na zaliczaną do sektora publicznego o 14,2%. Natomiast w grupach dużych przedsiębiorstw prywatnych i państwowych tempo wzrostu przeciętnych nakładów na innowacje wyniosło odpowiednio 26,5% oraz 21,5%.

Oprócz wzrostu liczby przedsiębiorstw wdrażających innowacje oraz zwiększenia się nakładów na innowacje w przeliczeniu na przedsiębiorstwo, trzecim pozytywnym zjawiskiem obserwowanym w 1999 r. było zwiększenie się udziałów nakładów na innowacje w nakładach inwestycyjnych. Jak już była mowa w naszej poprzedniej pracy na temat MSP, porównanie nakładów na innowacje i nakładów inwestycyjnych jest poprawne z metodologicznego punktu widzenia, ponieważ pierwsze i drugie w znacznej części pokrywają się. Tak np. w 1997 roku aż 83,3% nakładów na innowacje wszystkich średnich prywatnych firm w *Działalności produkcyjnej* przeznaczone było na środki trwałe (budynki i budowle oraz maszyny i urządzenia) związane z wprowadzaniem nowych technologii lub doskonaleniem produktów. W 1998 r. udział ten zmniejszył się do 79,9%, lecz w 1999 r. ponownie wzrósł do 85,1%. W przypadku dużych prywatnych przedsiębiorstw z sekcji *Działalność produkcyjna* udział ten wynosił w 1997 r. 69,6%, rok później 62,7% a w 1999 r. 61,7%. Nie tyle istotny jest jednak sam udział nakładów na środki trwałe w nakładach na innowacje, co udział nakładów na środki trwałe związane z wdrażaniem innowacji w nakładach inwestycyjnych. Wysokie udziały nakładów na środki trwałe związane z wdrażaniem innowacji w nakładach inwestycyjnych oznaczają bowiem, że firmy przywiązują dużo uwagi do doskonalenia techniki produkcji i wytwarzanych wyrobów, a dzięki temu mogą stać się w nieodległej przyszłości bardziej konkurencyjne, także na rynkach zagranicznych. Natomiast niskie udziały mogą oznaczać, że przedsiębiorstwa chcą osiągać zyski przez proste rozbudowanie istniejących mocy produkcyjnych, co prowadzi jednak zwykle do szybkiego nasycenia rynku tradycyjnymi produktami i zahamowania ekspansji przedsiębiorstw po niedługim czasie.

Tablica 30. Tempo wzrostu nakładów na innowacje w przedsiębiorstwach przemysłowych

WYSZCZEGÓLNIENIE a–przedsiębiorstwa, w których liczba zatrudnionych wynosi 51–250 osób (w 1999 r. 50–249 osób) b–przedsiębiorstwa, w których liczba zatrudnionych wynosi ponad 250 (w 1999 r. ponad 249 osób)		Tempo wzrostu nakładów na innowacje (rok poprzedni = 100%)			
		nakłady ogółem			
		1996	1997	1998	1999
OGÓŁEM (sekcje C, D, E)		204,5	134,8	109,2	127,3
	a	418,4	90,8	147,4	155,6
	b	184,4	144,1	104,0	121,9
Sekcja C. Górnictwo i kopalnictwo		288,4	100,5	61,9	138,0
	a	685,2	184,8	211,7	170,9
	b	284,1	98,3	54,5	131,8
Sekcja D. Działalność produkcyjna		202,0	127,2	116,1	127,6
	a	411,1	91,4	147,0	155,8
	b	180,4	135,6	111,2	121,7
Sekcja E. Zaopatrywanie w energię el., gaz i wodę		194,7	260,6	77,8	121,6
	a	712,5	55,0	124,0	126,1
	b	181,5	281,3	76,9	121,4
SEKTOR PUBLICZNY					
OGÓŁEM (sekcje C, D, E)		183,0	114,4	87,2	116,3
	a	376,4	68,9	230,2	110,6
	b	177,4	117,2	82,0	116,9
Sekcja C. Górnictwo i kopalnictwo		283,4	94,6	55,5	123,6
	a	46,2	141,3	143,8	198,9
	b	286,0	94,5	55,3	123,0
Sekcja D. Działalność produkcyjna		175,0	94,7	94,4	115,0
	a	347,3	72,9	245,9	109,9
	b	169,7	96,1	87,1	115,7
Sekcja E. Zaopatrywanie w energię el., gaz i wodę		193,7	261,6	77,9	118,9
	a	711,0	50,3	133,4	115,6
	b	180,6	282,7	76,9	119,0
SEKTOR PRYWATNY					
OGÓŁEM (sekcje C, D, E)		240,8	161,0	129,2	134,1
	a	429,4	95,8	133,7	168,4
	b	198,5	192,6	128,2	125,4
Sekcja C. Górnictwo i kopalnictwo		997,3	339,3	133,4	205,8
	a	–	187,9	215,4	169,8
	b	21,8	7111,0	36,4	457,5
Sekcja D. Działalność produkcyjna		240,1	160,6	129,3	133,2
	a	425,8	94,9	132,7	168,1
	b	198,5	192,1	128,5	124,7
Sekcja E. Zaopatrywanie w energię el., gaz i wodę		4125,3	89,4	45,4	2525,7
	a	858,4	423,5	37,8	463,6
	b	–	1,6	558,3	11956,3

w latach 1996–1999

Tempo wzrostu nakładów na innowacje (rok poprzedni = 100%)							
w przeliczeniu na jedno przedsiębiorstwo aktywne				na jedno przedsiębiorstwo wprowadzające innowacje			
1996	1997	1998	1999	1996	1997	1998	1999
192,0	126,2	106,6	121,9	150,1	145,2	111,2	117,5
383,4	82,6	140,9	144,6	251,8	96,4	145,7	130,6
183,8	145,4	108,1	128,6	156,3	157,4	109,0	124,1
258,6	99,1	59,8	125,6	239,0	109,9	66,0	94,1
584,1	169,0	190,8	149,5	570,9	158,4	164,7	96,1
267,9	105,9	58,1	127,6	235,1	114,0	64,9	98,8
189,6	118,8	113,7	122,3	150,0	136,4	117,6	118,3
376,8	83,0	140,9	144,8	250,8	96,7	145,5	130,4
179,5	136,7	116,1	128,9	155,1	147,2	115,1	125,6
186,3	248,4	73,1	117,7	112,7	301,5	87,2	115,2
652,1	51,5	114,4	118,5	307,1	63,9	124,0	123,6
188,1	277,9	75,1	125,9	123,9	324,9	94,2	111,8
193,9	145,3	96,4	122,4	158,8	181,2	100,0	120,6
393,8	74,0	245,2	109,0	278,6	88,4	245,8	114,2
190,0	177,0	95,1	135,4	162,3	203,3	97,7	121,5
277,8	103,8	59,4	119,4	263,9	130,6	61,3	83,8
48,6	137,5	147,5	180,4	115,4	282,5	71,9	79,5
267,5	112,7	61,1	125,7	233,0	127,6	65,0	90,9
190,0	131,0	111,0	125,4	157,9	156,8	110,3	121,9
378,1	82,3	280,5	110,1	273,6	91,5	279,6	113,1
183,7	160,3	106,2	141,1	159,9	178,9	103,3	124,6
186,9	252,8	73,4	117,1	115,9	322,7	81,7	122,5
653,5	48,0	122,7	111,2	314,5	70,6	109,7	130,1
188,6	279,1	76,0	122,8	126,4	323,0	94,5	114,9
213,2	134,9	122,0	125,5	147,5	134,4	125,0	118,5
379,2	83,9	125,1	154,8	235,4	95,3	129,3	134,5
178,3	135,0	125,2	126,4	143,9	125,5	124,0	126,3
703,5	271,4	111,2	174,1	332,4	185,1	133,4	141,5
–	161,1	174,0	144,8	–	125,3	184,6	108,1
21,8	4372,1	33,8	376,7	21,8	2844,4	45,5	366,0
213,0	134,5	122,2	125,0	148,0	134,8	124,3	118,6
376,5	83,1	124,3	154,9	235,4	95,5	127,0	135,2
178,1	134,5	125,8	125,9	144,3	125,2	124,1	126,3
3586,7	77,1	41,7	2189,0	1029,8	51,1	105,9	1010,4
752,9	357,8	35,4	389,5	285,8	195,5	98,3	210,8
–	1,6	435,1	13456,9	–	3,3	558,3	2989,1

Tablica 31. Udziały nakładów na środki trwałe związane z wdrażaniem innowacji (w %)

WYSZCZEGÓLNIENIE a–przedsiębiorstwa, w których liczba zatrudnionych wynosi 51–250 osób (w 1999 r. 50–249 osób) b–przedsiębiorstwa, w których liczba zatrudnionych wynosi ponad 250 (w 1999 r. ponad 249 osób)	Udział nakładów na innowacje w nakł. inwest. (w %)			
	1997			
	nakłady inwestycyjne ogółem	w tym nakłady na budynki i maszyny	z tego	
budynki i budowle			maszyny i urządzenia	
OGÓŁEM (sekcje C, D, E)	25,8	28,8	21,1	33,0
a	19,8	22,1	12,5	27,3
b	27,0	30,2	22,8	34,1
Sekcja C. Górnictwo i kopalnictwo	15,2	15,9	8,0	20,6
a	24,9	26,6	61,2	5,4
b	14,9	15,5	6,1	21,2
Sekcja D. Działalność produkcyjna	32,5	35,6	30,8	37,6
a	20,5	22,9	12,8	27,9
b	36,1	39,3	36,9	40,2
Sekcja E. Zaopatrywanie w energię el., gaz i wodę	10,9	13,1	7,2	19,0
a	8,0	8,7	3,0	19,3
b	11,0	13,3	7,4	18,9
SEKTOR PUBLICZNY				
OGÓŁEM (sekcje C, D, E)	23,4	26,7	21,5	30,3
a	9,0	10,0	5,5	13,5
b	24,0	27,4	22,3	31,0
Sekcja C. Górnictwo i kopalnictwo	14,2	14,8	5,3	20,6
a	0,0	0,0	0,0	0,0
b	14,4	15,0	5,4	20,8
Sekcja D. Działalność produkcyjna	44,2	48,3	57,2	44,2
a	11,1	12,4	13,4	12,1
b	46,0	50,2	58,9	46,1
Sekcja E. Zaopatrywanie w energię el., gaz i wodę	10,9	13,2	7,2	19,0
a	7,5	8,1	2,8	18,6
b	11,0	13,4	7,4	19,0
SEKTOR PRYWATNY				
OGÓŁEM (sekcje C, D, E)	28,2	30,9	20,4	35,1
a	21,2	23,7	13,7	28,9
b	31,1	33,8	23,9	37,4
Sekcja C. Górnictwo i kopalnictwo	36,5	38,5	64,2	21,8
a	33,6	35,1	69,3	7,9
b	40,6	43,5	54,0	38,6
Sekcja D. Działalność produkcyjna	28,2	30,9	20,1	35,2
a	21,1	23,6	12,8	29,1
b	31,1	33,8	23,8	37,4
Sekcja E. Zaopatrywanie w energię el., gaz i wodę	7,6	8,5	4,4	10,7
a	17,4	20,1	10,0	25,6
b	–	–	–	–

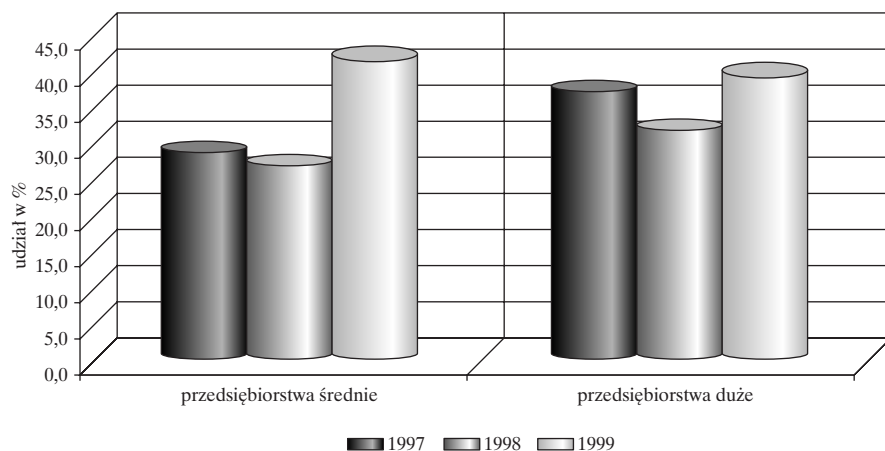
w nakładach inwestycyjnych przedsiębiorstw przemysłowych w latach 1997–1999

Udział nakładów na innowacje w nakładach inwestycyjnych (w %)							
1998				1999			
nakłady inwestycyjne ogółem	w tym nakłady na budynki i maszyny	z tego		nakłady inwestycyjne ogółem	w tym nakłady na budynki i maszyny	z tego	
		budynki i budowle	maszyny i urządzenia			budynki i budowle	maszyny i urządzenia
21,4	23,2	12,1	29,4	27,2	29,4	16,5	36,6
21,2	22,9	9,1	30,6	32,3	36,0	26,2	41,8
21,4	23,3	12,9	29,1	25,9	27,8	14,0	35,4
9,3	9,6	4,1	13,6	12,6	13,5	8,6	18,4
17,6	18,9	9,5	22,9	35,1	40,2	31,3	43,1
8,4	8,7	3,7	12,5	10,9	11,6	7,8	15,6
25,3	27,2	15,0	32,6	32,8	35,6	23,4	41,0
22,2	24,1	9,9	31,4	36,2	40,2	30,7	45,5
26,2	28,1	16,8	32,9	31,7	34,2	20,4	39,7
11,8	13,5	8,0	19,1	14,6	15,7	6,2	24,5
6,7	7,0	1,4	16,4	4,6	5,3	3,2	7,4
12,0	13,9	8,5	19,2	15,8	16,9	6,5	26,2
18,0	19,9	10,9	27,1	19,1	20,6	9,2	30,0
35,3	37,4	5,5	71,1	18,9	20,4	4,1	40,1
17,3	19,1	11,2	25,3	19,1	20,6	9,5	29,5
8,1	8,4	3,3	12,3	10,0	10,6	7,5	14,1
1,8	2,1	0,0	2,5	5,1	5,8	1,7	7,3
8,2	8,5	3,4	12,5	10,1	10,7	7,6	14,3
29,8	32,0	19,3	39,2	29,8	32,9	17,4	41,3
72,8	77,4	14,4	115,3	54,6	64,6	11,7	86,7
27,5	29,6	19,6	35,2	28,7	31,5	17,6	39,2
11,9	13,7	8,1	19,5	15,0	16,0	6,2	25,5
7,0	7,3	1,5	18,4	6,3	6,5	3,0	13,1
12,2	14,0	8,5	19,5	15,7	16,8	6,5	26,2
23,8	25,6	13,5	30,7	33,2	36,0	25,1	40,4
19,7	21,3	9,7	27,3	34,1	38,1	31,0	42,0
25,6	27,4	15,4	31,9	32,8	35,1	21,7	39,8
19,6	20,7	13,8	23,7	41,2	46,4	36,8	49,4
20,2	21,4	10,3	26,5	44,5	50,9	41,3	54,0
15,9	16,6	42,4	9,3	35,0	38,2	28,0	41,2
24,0	25,8	13,5	30,9	33,6	36,3	25,1	40,9
19,7	21,4	9,7	27,4	35,5	39,3	31,2	43,9
25,7	27,6	15,4	32,2	32,8	35,1	21,7	39,8
1,1	1,1	0,2	1,5	5,4	7,2	9,1	7,0
3,3	3,5	0,5	5,0	1,5	2,1	4,8	1,8
–	–	–	–	33,3	34,9	40,8	34,2

W 1997 r. udział nakładów na środki trwałe związane z wdrażaniem innowacji w ogólnych nakładach inwestycyjnych prywatnych przedsiębiorstw przemysłowych wyniósł 28,2%, w roku następnym zmniejszył się do 23,8% by w 1999 r. wzrosnąć ponownie i to aż do 33,2% (por. tabela 31 poniżej w tekście). Nakłady na środki trwałe związane z wdrażaniem innowacji to nakłady na budynki i budowle oraz maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia. Dlatego bardziej prawidłowe jest ich odniesienie do samych nakładów inwestycyjnych na budynki i maszyny niż do ogólnych nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw. W 1997 r. 30,9% nakładów inwestycyjnych przemysłowych przedsiębiorstw prywatnych na budynki i maszyny łącznie było związane z wdrażaniem innowacji. Rok później wspomniana relacja zmniejszyła się do 25,6% by w 1999 r. wzrosnąć radykalnie do 36%. Tak więc w 1999 r. co trzeci złoty wydatkowany przez średnie i duże prywatne przedsiębiorstwa przemysłowe na budynki i budowle oraz zakup maszyn i urządzeń związany był z wdrażaniem innowacji. W przypadku samych nakładów inwestycyjnych przeznaczonych na zakup maszyn i urządzeń omawiana relacja jest jeszcze bardziej korzystna. W 1999 r. aż 40,4% nakładów inwestycyjnych przeznaczonych na zakup maszyn i urządzeń związanych było z wdrażaniem innowacji, podczas gdy w 1998 r. tylko 30,7%, a w 1997 r. 35,1%. Ponadto w 1999 r. po raz pierwszy, udział nakładów inwestycyjnych na maszyny i urządzenia związanych z wdrażaniem innowacji (także wszystkich innych wskaźników udziałów omawianych wcześniej w tym akapicie) był w średnich prywatnych przedsiębiorstwach przemysłowych (42%) wyższy niż w dużych (39,8%). Poprzednio proporcje były odwrotne, co upoważniało nas do sformułowania wniosku⁵⁶, że rozwój średnich prywatnych przedsiębiorstw przemysłowych jest bardziej ekstensywny niż dużych. Dodaliśmy jeszcze że może to wynikać m.in. z faktu, iż właściciele średnich przedsiębiorstw są w o wiele większym procencie niż właściciele dużych firm przedsiębiorcami rodzimymi, bardziej dbającymi o ilościowy wzrost produkcji niż jakość wyrobów i obniżkę kosztów, ponieważ często stawiali oni pierwsze swoje zawodowe kroki w gospodarce realnego socjalizmu. Tendencje obserwowane w 1999 r. zdają się świadczyć, że właściciele średnich przedsiębiorstw zmienili swoją dotychczasową filozofię działania na inną, przystającą bardziej do wymogów gospodarki rynkowej. Należy więc pilnie obserwować czy zmiana ta okaże się trwała.

⁵⁶ Por.: *Stan sektora MSP w 1998 roku, trendy rozwojowe w latach 1994–1998*, s. 112.

Rysunek 17. Udział wydatków związanych z wdrażaniem innowacji w nakładach inwestycyjnych prywatnych przedsiębiorstw przeznaczonych na zakup maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi w latach 1997–1999

6.6.3. Zakup nowych technologii przez firmy średnie i duże w latach 1998–1999

Podobnie jak w naszej ubiegłorocznej publikacji na temat MSP zajmujemy się na koniec porównaniem liczby przedsiębiorstw dokonujących zakupu nowych technologii. Ograniczymy się również, tak jak poprzednio, do zbadania sytuacji w sektorze prywatnym. GUS prezentuje dane dotyczące liczby przedsiębiorstw dokonujących zakupu nowych technologii (por. tablica 42 w Załączniku 1) w podziale na: licencje, prace badawczo-rozwojowe, środki automatyzacji, usługi konsultingowe oraz inne. Dla każdego zaś z wymienionych sposobów pozyskania nowej technologii określone są kraje lub grupy krajów będące miejscem jej zakupu, a więc: Polska, kraje Unii Europejskiej, inne kraje europejskie, Stany Zjednoczone, Japonia oraz inne kraje pozaeuropejskie.

W 1998 r., 240 prywatnych przemysłowych przedsiębiorstw średniej wielkości dokonało 354 transakcje związane z zakupem nowych technologii. Były to niemal wyłącznie przedsiębiorstwa zaliczane do sekcji *Działalność produkcyjna*. Przedsiębiorstwa średnie, które podjęły decyzje dotyczące zakupu nowych technologii, robiły to niejednokrotnie na więcej niż jeden sposób (np. kupowały środki automatyzacji procesów produkcyjnych i korzystały jednocześnie z usług konsultingowych), lub w ten sam sposób lecz w różnych krajach. Na jedno przedsiębiorstwo

średnio dokonujące zakupu nowych technologii przypadło w 1998 r. przeciętnie 1,48 transakcji. Identyczna relacja liczby transakcji związanych z zakupem nowych technologii do liczby przedsiębiorstw dokonujących zakupu obserwowana była w 1999 r. z tym jednak, że obie te wielkości, tzn. liczba transakcji i przedsiębiorstw, zmniejszyły się w porównaniu z rokiem poprzednim aczkolwiek minimalnie. W 1999 r. 237 przemysłowych przedsiębiorstw średniej wielkości dokonało 351 transakcji związanych z zakupem nowych technologii.

Między rokiem 1998 a 1999 zmniejszyła się liczba pewnych rodzajów transakcji dokonywanych przez prywatne przemysłowe przedsiębiorstwa średnie a zwiększyła się liczba innych. I tak np. zakupu licencji dokonało w 1998 roku 43 prywatne średnie firmy, a w 1999 roku niewiele mniej bo 40. Prace badawczo-rozwojowe mające na celu opracowanie nowych technologii finansowało w 1998 roku 44 prywatne średnie firmy, natomiast w 1999 r. nieco więcej bo 49. W przypadku zakupu środków automatyzacji nastąpił spadek liczby firm średnich ze 166 w 1998 r. do 162 rok później. Z usług konsultingowych skorzystało w 1998 r. 58 średnich przedsiębiorstw a w 1999 r. znacznie więcej bo aż 70. Natomiast z tzw. innych sposobów pozyskania nowych technologii skorzystało w 1998 r. więcej średnich prywatnych firm przemysłowych (43 jednostki) niż rok później (30 przedsiębiorstw). Tak więc usługi konsultingowe i inne sposoby pozyskania nowych technologii zamieniły się niejako miejscami w hierarchii ważności średnich przedsiębiorstw.

Liczba transakcji związanych z zakupem nowych technologii dokonywanych przez duże prywatne firmy przemysłowe zmalała między rokiem 1998 a 1999 bardziej niż w przypadku prywatnych firm średniej wielkości. Wynosiła ona 611 w 1998 r. i 553 rok później. W 1999 r. wzrosła liczba transakcji dotyczących zakupu licencji (z 67 do 75), natomiast zmniejszyła się liczba wszystkich pozostałych rodzajów transakcji: zamawianych prac badawczo-rozwojowych (z 93 do 85), zakupu środków automatyzacji (z 281 do 246), usług konsultingowych (ze 124 do 111) i tzw. innych sposobów pozyskania nowych technologii (z 46 do 36). Zakupu nowych technologii dokonały w 1998 r. 344 duże przemysłowe prywatne przedsiębiorstwa, a rok później już tylko 301. Liczba transakcji w przeliczeniu na przedsiębiorstwo duże, które zdecydowało się unowocześnić technologię produkcji, wynosiła w 1998 r. 1,78 a w 1999 r. 1,84. Wspomniana relacja wzrosła między rokiem 1998 i 1999, ponieważ liczba transakcji dokonywanych przez duże firmy zmalała wolniej niż liczba jednostek zawierających transakcje.

W 1999 r. zmalała po raz kolejny liczba transakcji dotyczących zakupu nowych technologii zawieranych przez średnie i duże przedsiębiorstwa przemysłowe (oba sektory publiczny i prywatny) z polskimi placówkami badawczymi. Liczba ta wynosiła 658 w 1998 r. i zmniejszyła się w następnym roku do 618. Najszybciej spadła liczba zamówień na prace badawczo-rozwojowe (z 201 do 182). Z usług polskich placówek rezygnują w pierwszej kolejności duże przedsiębiorstwa, które w 1998 r. zrealizowały 459 zamówień a w 1999 r. już tylko 415. Natomiast liczba zamówień złożonych przez przedsiębiorstwa średniej wielkości wzrosła aczkolwiek bardzo niewiele bo ze 199 do 203, w tym zamówień na prace badawczo-rozwojowe z 43 do 52 i na usługi konsultingowe z 32 do 43. Jak się wydaje, właśnie współpraca ze średnimi (także z małymi) przedsiębiorstwami jest jedyną szansą polskich placówek naukowo-badawczych na przetrwanie i rozwój w dłuższym okresie. Duże przedsiębiorstwa, w znacznej liczbie zagraniczne, nie będą korzystać raczej z usług polskich placówek posiadając własne potężne zaplecze badawczo-rozwojowe w krajach macierzystych. Natomiast krajowe firmy małe i średnie mogą skorzystać z oferty polskich placówek naukowych chociażby ze względu na konkurencyjne ceny świadczonych usług, pod warunkiem że wspomniana oferta będzie wystarczająco bogata a same firmy małe i średnie będą rzeczywiście zainteresowane wdrażaniem innowacji. Dane prezentowane w tym paragrafie zdają się wskazywać, że trudne warunki funkcjonowania średnich przedsiębiorstw w 1999 r. (malejący popyt na towary i usługi) wymusiły wreszcie zmianę filozofii działania pewnej grupy średnich przedsiębiorstw przemysłowych w kierunku bardziej proinnowacyjnym.

7. MSP w układzie regionalnym (województkim)

7.1. Przedsiębiorstwa zarejestrowane

W 1999 r. na ogólną liczbę 2 904,7 tys. podmiotów gospodarki narodowej 1 596,7 tys., tj. ponad połowa zarejestrowana była na obszarze województwa mazowieckiego, śląskiego, wielkopolskiego, dolnośląskiego oraz małopolskiego (por. tablica 32). Miejscem działalności przeważającej większości zarejestrowanych podmiotów gospodarczych (66%) były gminy miejskie, a tylko nieznaczna ich część (16%) funkcjonowała w gminach typu wiejskiego. Przyczyny różnic w liczbie zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w zależności od typu gminy zdają się mieć swoje korzenie w charakterystyce społeczno-gospodarczej obszarów. Obszary zurbanizowane (gminy miejskie), będące miejscem koncentracji działalności gospodarczej, odznaczają się nie tylko kilkakrotnie większą gęstością zaludnienia (potencjalni konsumenci) w porównaniu z obszarami wiejskimi, ale ponadto dysponują znacznie lepszą dostępnością do usług, zasobów pracy oraz bardziej nowoczesną i uniwersalną infrastrukturą.

W 1999 r. w systemie REGON zarejestrowanych było 362,9 tys. nowych podmiotów gospodarczych, przy czym największa ich liczba zlokalizowana była w województwie mazowieckim, śląskim, wielkopolskim, dolnośląskim i małopolskim. Łącznie w wyżej wymienionych województwach dokonano rejestracji 185,5 tys. podmiotów gospodarczych, tj. 51% ogółu nowopowstałych jednostek. W tym samym roku na ogólną liczbę 172,4 tys. podmiotów, które uległy likwidacji, największą liczbę podmiotów skreślono z rejestrów województwa śląskiego, mazowieckiego, wielkopolskiego, łódzkiego oraz małopolskiego. Łącznie w 1999 r. w tych pięciu województwach z rejestru REGON wykreślono 90,1 tys. podmiotów gospodarczych, tj. 52 % ogółu przedsiębiorstw przeznaczonych do likwidacji.

Liczba nowopowstałych, jak też zlikwidowanych podmiotów gospodarczych pozostaje w ścisłym związku z liczbą jednostek zarejestrowanych w granicach poszczególnych województw. Przykładu dość istotnego odstępstwa od tej ogólnej zasady dostarczają jedynie gminy wiejskie (por. tablicę 33), w których relacje jednostek tak nowozarejestrowanych, jak i zlikwidowanych do liczby podmiotów zarejestrowanych ogółem

Tablica 32. Podmioty gospodarki narodowej^{a)} zarejestrowane w systemie REGON w 1999 r. według województw i liczbą zarejestrowanych podmiotów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

Województwo	Zarejestrowane podmioty gospodarki narodowej									
	ogółem					ogółem				
	z tego w gminach		z tego w gminach		ogółem	z tego w gminach		z tego w gminach		liczba przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców
	w tys.	Polska = 100%	miejskich	wiejskich		miejskich	wiejskich	miejskich	wiejskich	
POLSKA	2 904,7	100,0	66,0	18,2	15,8	75	99	63	43	
Mazowieckie	483,3	16,6	73,8	12,3	13,9	95	126	79	45	
Śląskie	360,6	12,4	80,1	7,0	12,9	74	78	69	56	
Wielkopolskie	266,0	9,2	51,9	33,1	15,0	79	110	69	49	
Dolnośląskie	251,9	8,7	71,8	17,7	10,5	84	105	61	50	
Małopolskie	234,9	8,1	53,0	25,6	21,4	73	105	69	43	
Łódzkie	193,3	6,6	70,7	13,0	16,3	73	89	67	41	
Pomorskie	176,6	6,1	76,8	8,7	14,5	81	100	56	46	
Zachodniopomorskie	158,5	5,4	62,6	26,5	10,9	92	119	69	61	
Kujawsko-pomorskie	149,0	5,1	66,8	17,5	15,7	71	94	54	42	
Lubelskie	121,5	4,2	63,8	9,6	26,6	54	85	48	30	
Podkarpackie	118,2	4,1	53,5	17,5	29,0	56	89	46	36	
Warmińsko-mazurskie	90,3	3,1	63,1	22,9	14,0	62	88	51	31	
Lubuskie	80,3	2,8	51,8	34,9	13,3	79	104	67	52	
Świętokrzyskie	77,8	2,7	50,3	26,0	23,7	59	92	53	35	
Podlaskie	74,2	2,5	70,7	13,1	16,2	61	89	43	30	
Opolskie	68,3	2,4	36,9	47,0	16,1	63	105	55	41	

^{a)} Poza Rolnictwem i leśnictwem, Rybołówstwem i rybactwem oraz Pośrednictwem finansowym i Administracją publiczną

znacznie się różnią, co sugerowałoby o wiele większą dywersyfikację warunków dla rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich Polski w porównaniu z terenami zurbanizowanymi, reprezentowanymi przez gminy typu miejskiego.

Tablica 33. Przedsiębiorstwa nowopowstałe i zlikwidowane w 1999 r. w % przedsiębiorstw zarejestrowanych w systemie REGON według województw i typu gmin

Województwo	Przedsiębiorstwa nowopowstałe			Przedsiębiorstwa zlikwidowane		
	ogółem	w tym		ogółem	w tym	
		gminy miejskie	gminy wiejskie		gminy miejskie	gminy wiejskie
	w % przedsiębiorstw zarejestrowanych w dniu 31.12.1998 r.					
POLSKA	13,4	13,0	12,2	6,4	6,3	5,5
Pomorskie	16,4	16,7	24,9	5,1	5,1	7,5
Zachodniopomorskie	15,9	14,1	6,8	7,3	7,3	2,6
Świętokrzyskie	15,2	16,0	13,4	5,5	5,4	5,0
Warmińsko-mazurskie	15,2	14,8	9,5	9,4	8,9	6,6
Podlaskie	14,8	14,4	19,5	6,2	6,6	5,4
Opolskie	14,6	14,3	4,7	2,9	3,1	0,8
Lubelskie	14,5	14,3	40,0	8,6	8,5	23,6
Lubuskie	14,4	15,5	5,1	9,9	10,1	3,6
Wielkopolskie	13,6	13,6	6,3	6,7	6,9	3,2
Kujawsko-pomorskie	13,4	12,8	12,5	5,2	5,3	4,3
Łódzkie	13,4	13,4	16,9	8,8	9,4	8,5
Podkarpackie	13,2	12,7	22,8	6,6	6,9	10,4
Małopolskie	12,7	12,5	11,5	6,4	6,1	6,4
Dolnośląskie	12,6	12,0	8,2	5,8	5,8	3,3
Śląskie	12,6	12,6	23,3	7,3	5,4	11,8
Mazowieckie	11,3	10,6	15,3	4,1	3,7	5,8

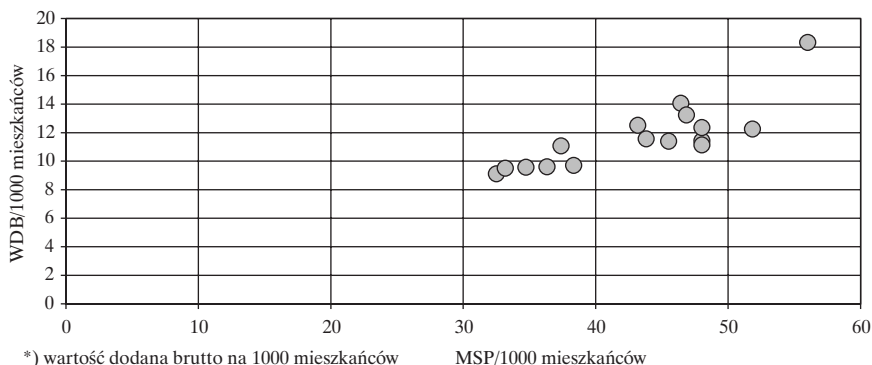
7.2. Przedsiębiorstwa aktywne – zmiany w przestrzennej lokalizacji MSP

W 1999 roku na ogólną liczbę 1819,2 tys. aktywnych MSP (por. tablica 13 w Załączniku 2), ponad 37% całej populacji przedsiębiorstw małych i średnich zlokalizowanych było na obszarze woj. mazowieckiego, śląskiego i wielkopolskiego (por. tablica 34). Najmniejsza liczba przedsiębiorstw aktywnych była z kolei udziałem województwa opolskiego, podlaskiego i świętokrzyskiego. Łącznie w tych trzech województwach zlokalizowanych było 135,3 tys. MSP, tj. 7,4% całej populacji przedsiębiorstw zatrudniających do 249 osób. Cechą charakterystyczną lokali-

zacji aktywnych MSP jest silna korelacja liczby przedsiębiorstw z rozwojem gospodarczym regionów, w których przedsiębiorstwa te prowadzą działalność (*współczynnik korelacji $r = 0,82$*) – rys. 18. Poziom rozwój gospodarczy mierzony wartością dodaną brutto w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, bądź udziałem usług transportowych, finansowych oraz usług związanych z biznesem w wartości dodanej brutto jest zatem podstawowym czynnikiem warunkującym liczebność przedsiębiorstw na danym obszarze.

Lokalizacja przedsiębiorstw jest równie silnie powiązana z liczbą ludności zamieszkującej dany obszar. Gdyby przyjąć, iż przestrzenna koncentracja ludności stanowi podstawową przesłankę dla lokalizacji małych i średnich przedsiębiorstw, to okazałoby się, że istnieją takie obszary, w których obserwowany jest pewien „niedobór” małych i średnich przedsiębiorstw oraz takie, w których obserwowana jest ich „nad-reprezentacja”. Do tych pierwszych zaliczyć należałoby województwo lubelskie, podkarpackie i podlaskie, podczas gdy z wyraźną „nad-reprezentacją” tej kategorii przedsiębiorstw mamy do czynienia w przypadku województwa mazowieckiego i wielkopolskiego. Te ostatnie – obok województwa śląskiego – odznaczają się najwyższą w kraju wartością dodaną brutto w przeliczeniu na 1000 mieszkańców oraz najlepiej rozwiniętymi usługami rynkowymi, stanowiącymi dla zlokalizowanych tam przedsiębiorstw, odpowiednie zaplecze łącznie z tzw. „zapleczem biznesowym”. Duży rynek, wysoki poziom wykształconej oraz mobilnej tak pod względem zawodowym, jak i kwalifikacyjnym siły roboczej, zaplecze naukowo-badawcze (jako czynnik lokalizacyjny zaplecze naukowo-badawcze ma istotne znaczenie zwłaszcza dla firm high-tech)

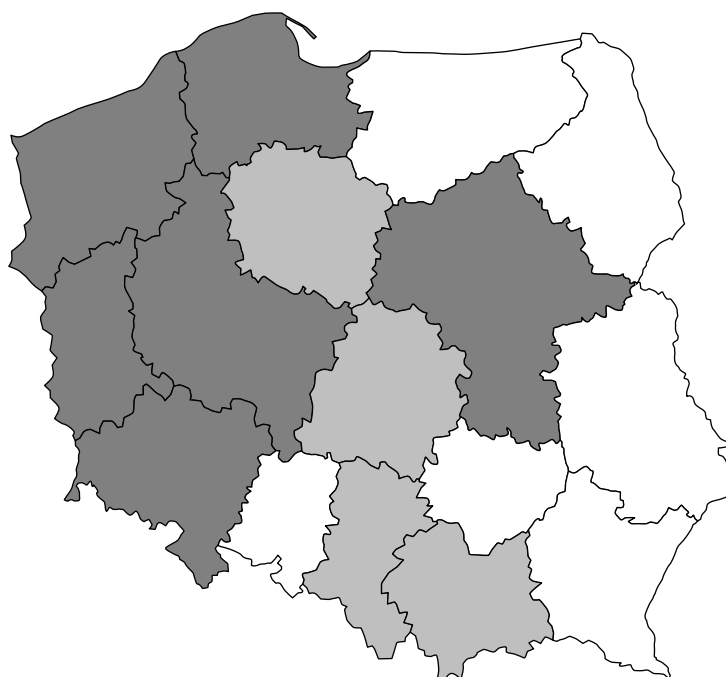
Rysunek 18. Liczba małych i średnich przedsiębiorstw w przeliczeniu na 1000 mieszkańców a poziom rozwoju gospodarczego*) województw w 1998 r.

wszystkie te czynniki są na tyle istotne w działalności przedsiębiorstw, że pewne niedogodności związane z lokalizacją na obszarach o dużym zagęszczeniu i relatywnie wyższych kosztach czynników produkcji (ziemi, kapitału i pracy) nie odgrywają już tak istotnej roli.

Liczba małych i średnich przedsiębiorstw aktywnych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (mapa 1) jest negatywnie skorelowana z udziałem produkcji rolniczej w wartości dodanej brutto (*współczynnik korelacji* $r=-0,62$). Oznacza to, że gospodarka województw charakteryzująca się dużym udziałem sektora rolnego nie stwarza dogodnych warunków do lokalizacji tej kategorii przedsiębiorstw. Wiąże się to z faktem, iż charakter polskiego rolnictwa, w którym duża część nakładów produkcyjnych ma charakter nierynkowy (samozaopatrzenie produkcyjne, np. własne pasze dla produkcji zwierzęcej), nie stwarza znaczącego popytu na produkcję i usługi dla produkcji rolnej, a tym samym stanowi istot-

Mapa 1 Przestrzenna koncentracja małych i średnich przedsiębiorstw w 1999 r.

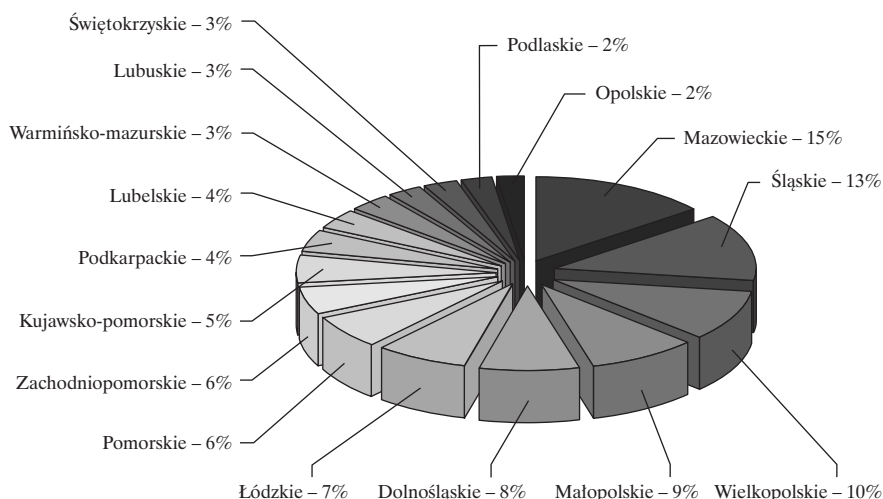

Liczba przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców

■ powyżej 50 (6) ■ 40 - 50 (4) □ do 40 (6)

ny hamulec dla rozwoju drobnej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Dominują tu zatem przedsiębiorstwa dostarczające produkcję o charakterze wybitnie lokalnym. Nie bez znaczenia jest fakt, iż przedsiębiorstwa prowadzące działalność na terenach wiejskich spotykają się z silną konkurencją przedsiębiorstw zlokalizowanych w większych ośrodkach miejskich, które próbują penetrować rynki lokalne. Stąd, jak wykazały badania ankietowe przeprowadzone przez IBN w Zamościu,⁵⁷ na terenach wiejskich podstawowym podmiotem gospodarczym są firmy drobne, niejednokrotnie przedsiębiorstwa jednoosobowe lub rodzinne, które wytwarzają produkty tanie, o niskim zaawansowaniu technologicznym.

Rysunek 19 Przedsiębiorstwa małe i średnie w 1999 r.

Obserwowana w 1998 r. malejąca dynamika powstawania i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, szczególnie wyraźna w regionach o charakterze rolniczym, znalazła swoją kontynuację również w 1999 r. Znaczący spadek liczby MSP miał miejsce w granicach województwa mazowieckiego, gdzie koncentruje się ich największa liczba, co sprawiło, że różnice w przestrzennym rozmieszczeniu MSP uległy pewnemu zmniejszeniu (por. tablica 34, rys. 19). Nie bez znaczenia dla prze-

⁵⁷ Kościć B., Funkcjonowanie małych przedsiębiorstw na obszarach wiejskich, Zamojskie Studia i Materiały, nr 1, 1999, s.132.

strzennego układu małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce było pewne ożywienie – zahamowanej w 1998 r. – tendencji z lat poprzednich, kiedy to odnotowano dynamiczny wzrost liczby przedsiębiorstw położonych przy granicy z Niemcami i Czeską Republiką.

Tablica 34 Struktura aktywnych MSP według województw w latach 1998 i 1999 oraz tempo zmian liczby przedsiębiorstw aktywnych w 1999 r.

Województwo	MSP aktywne								
	ogółem		w tym				ogółem	w tym	
			l. zatrud. 0-49		l. zatrud. 50-249			l. zatrud. 0-49	l. zatrud. 50-249
	1998	1999	1998	1999	1998	1999	1998	1999	
	Polska=100%						1998=100%		
POLSKA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	104,6	104,6	104,5
Mazowieckie	16,3	14,4	16,4	14,4	14,1	14,9	92,0	91,9	110,5
Śląskie	13,0	12,8	13,0	12,8	13,2	13,4	102,5	102,5	106,2
Wielkopolskie	9,0	9,9	9,0	9,9	10,0	10,2	114,6	114,6	106,7
Małopolskie	8,4	8,7	8,4	8,7	7,9	7,8	108,4	108,4	104,0
Dolnośląskie	7,4	8,2	7,4	8,2	8,1	7,9	115,7	115,8	102,0
Łódzkie	7,4	7,3	7,4	7,3	6,7	6,7	103,2	103,2	104,6
Pomorskie	6,0	6,4	6,0	6,4	6,2	6,2	110,2	110,3	105,2
Zachodniopomorskie	5,2	5,5	5,2	5,5	4,8	4,4	111,8	112,0	96,6
Kujawsko-pomorskie	5,3	5,2	5,3	5,2	6,0	6,0	102,1	102,1	103,9
Podkarpackie	4,1	4,1	4,1	4,1	4,3	4,2	105,4	105,5	101,2
Lubelskie	4,2	4,1	4,2	4,1	4,2	4,0	101,3	101,3	101,1
Warmińsko-mazurskie	3,1	3,2	3,1	3,2	3,7	3,6	108,9	109,0	100,2
Lubuskie	2,8	2,9	2,8	2,9	3,0	2,9	106,0	106,0	101,7
Świętokrzyskie	2,9	2,8	2,9	2,8	2,9	2,8	100,1	100,0	103,1
Podlaskie	2,4	2,3	2,4	2,3	2,4	2,3	99,9	99,8	103,4
Opolskie	2,3	2,3	2,3	2,3	2,6	2,5	102,9	102,9	100,0

W 1999 r. obszar Polski Zachodniej (głównie województwo dolnośląskie, wielkopolskie, pomorskie i zachodniopomorskie) był tym, gdzie populacja małych i średnich przedsiębiorstw wzrastała w tempie najwyższym (mapa 2). Ten relatywnie szybki wzrost liczebności przedsiębiorstw małych i średnich w województwach Polski Zachodniej, mało znaczący (lub żaden) wzrost liczby przedsiębiorstw zaliczanych do sektora MSP w Polsce Wschodniej i Centralnej (województwo podlaskie, świętokrzyskie i lubelskie) a jednocześnie ośmioprocentowy ich spadek w województwie mazowieckim, zadecydowały o kierunku zmian w przestrzennym rozmieszczeniu małych i średnich przedsiębiorstw w 1999 r. Tendencję, którą należałoby odczytywać jako kurs ku bardziej równomiernemu rozmieszczenia małych i średnich przedsiębiorstw,

można by traktować jako pożądaną gdyby nie fakt, iż procesowi temu towarzyszył pogłębiający się podział kraju na tzw. Polskę „A” i „B” czyli na Polskę Zachodnią i Wschodnią. Ta niekorzystna tendencja budzi niepokój tym bardziej, gdy weźmiemy pod uwagę wysoką stopę bezrobocia oraz niski poziom rozwoju gospodarczego większości województw Polski Wschodniej. Niestety warunki dla funkcjonowania przedsiębiorstw w tej części kraju, a zwłaszcza kwalifikacje pracowników, uboga infrastruktura oraz niewystarczające zaplecze biznesowe, nie są w stanie zmienić dotychczasowej tendencji. W takiej sytuacji rzeczą niezbędną wydaje się potrzeba opracowania specjalnych programów rozwojowych małej i średniej przedsiębiorczości, które uwzględniłyby specyfikę rolniczych obszarów Polski Wschodniej.

Niejako w cieniu tych bardzo ogólnych zmian związanych z lokalizacją małych i średnich przedsiębiorstw, zachodzą nie mniej interesujące przekształcenia w regionalnych strukturach wielkości przedsiębiorstw.

Mapa 2 Zmiany w liczebności przedsiębiorstw małych i średnich w 1999 r. (w %)

Zmiany w liczebności przedsiębiorstw (w %)

W 1999 r. w województwie mazowieckim równolegle z najwyższym w kraju spadkiem (o 22,9 tys.) liczby małych przedsiębiorstw postępował najwyższy wzrost (o 202 jednostki) liczby przedsiębiorstw średnich, zatrudniających od 50 do 249 osób. Z zupełnie odmienną sytuacją mieliśmy do czynienia na obszarze województwa dolnośląskiego czy wielkopolskiego, gdzie „eksplozji” przedsiębiorstw małych (wzrost o 22,8 tys. przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim i o 20,1 tys. w województwie dolnośląskim) towarzyszył umiarkowany wzrost przedsiębiorstw średniej wielkości (o 91 przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim i o 22 przedsiębiorstwa w województwie dolnośląskim). W umiarkowanym tempie wzrosła liczba przedsiębiorstw małych (o 5,6 tys.) oraz przedsiębiorstw średniej wielkości (o 122 jednostki) w województwie śląskim. Trzeba przy tym dodać, że w 1999 r. we wszystkich czterech województwach liczba przedsiębiorstw dużych, zatrudniających ponad 249 osób, znacznie zmalała (o 49 przedsiębiorstw w województwie śląskim, o 42 przedsiębiorstwa w województwie dolnośląskim, o 31 przedsiębiorstw województwie mazowieckim i o 17 przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim).

Tablica 35. Przeciętna liczba osób pracujących w przedsiębiorstwach różnej wielkości w latach 1998-1999 według województw

Województwo	Przeciętna liczba osób pracujących w przedsiębiorstwie					
	l.zatr.0-49		l.zatr.50-249		l. zatr. powyżej 249	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999
POLSKA	2,4	2,3	119,1	118,4	928,1	950,9
Warmińsko-mazurskie	2,8	2,4	118,3	114,8	818,4	779,4
Mazowieckie	2,6	2,6	134,4	133,0	1228,7	1352,6
Wielkopolskie	2,5	2,3	116,6	117,8	845,8	870,6
Pomorskie	2,5	2,3	116,4	112,7	767,5	803,9
Łódzkie	2,4	2,3	118,2	117,2	762,0	816,4
Śląskie	2,4	2,3	120,5	117,0	1150,6	1076,0
Zachodniopomorskie	2,4	2,1	113,8	115,0	1032,0	909,3
Kujawsko-pomorskie	2,4	2,1	114,9	115,0	761,6	762,4
Dolnośląskie	2,3	2,2	118,4	117,5	760,5	852,3
Podkarpackie	2,3	2,2	110,1	113,7	787,1	772,1
Małopolskie	2,3	2,2	116,6	116,5	834,7	874,7
Opolskie	2,2	2,3	114,8	115,3	763,7	759,1
Lubelskie	2,2	2,1	115,0	117,5	822,7	822,6
Lubuskie	2,2	2,2	110,3	107,4	686,5	629,6
Podlaskie	2,2	2,3	117,8	115,7	705,4	691,0
Świętokrzyskie	2,2	2,1	115,5	113,7	691,0	919,2

Efektom przekształceń strukturalnych gospodarki poszczególnych regionów Polski oraz racjonalizacji zatrudnienia w przedsiębiorstwach był spadek przeciętnej wielkości MSP oraz wzrost wielkości przedsiębiorstw dużych w większości województw (porównaj tablica 35).

7.3. Pracujący w sektorze MSP

W 1999 r. MSP stanowiły miejsce pracy dla 5,8 mln pracowników, tj. dla 2/3 ogółu pracujących w sektorze rynkowym (por. tablica 48 w Załączniku 1). Największą liczbę osób bo 2,3 mln zatrudniały MSP zlokalizowane w województwie mazowieckim, śląskim i wielkopolskim. Daleko mniejszą rolę na krajowym rynku pracy odgrywały natomiast MSP prowadzące działalność w województwie podlaskim, opolskim, świętokrzyskim i lubuskim, które łącznie zatrudniały 580,7 tys. osób.

Mimo znaczącej liczby osób pracujących w MSP województwa mazowieckiego, śląskiego czy wielkopolskiego znaczenie tej kategorii przedsiębiorstw na lokalnych rynkach pracy jest daleko mniejsze niż przedsiębiorstw zlokalizowanych w województwie warmińsko-mazurskim, zachodnio-pomorskim czy lubuskim, gdzie 3/4 pracujących w sferze rynkowej stanowią pracujący w MSP (por. tablica 15 w Załączniku 2 i tablica 36 oraz mapa 3).

Zjawiskiem nowym na regionalnych rynkach pracy jest redukcja zatrudnienia w MSP zlokalizowanych w Polsce Północnej (województwo warmińsko-mazurskie, kujawsko-pomorskie oraz zachodniopomorskie), jak też w rejonie Gór Świętokrzyskich (województwo świętokrzyskie), jako że do tej pory (lata 1994-1998) zmniejszony popyt na pracę w MSP obserwowany był głównie na obszarze województw Polski Wschodniej (rys. 20). Wpływ na zaistniałą sytuację miał spadek w 1999 r. liczby pracujących w grupie przedsiębiorstw małych. W skali całego kraju zatrudnienie w tej kategorii przedsiębiorstw zmniejszyło się o 1,6%, podczas gdy jeszcze w 1998 roku obserwowany był wzrost liczby pracujących o 2,3%. W województwach Polski Północnej oraz w województwie świętokrzyskim spadek liczby pracujących w przedsiębiorstwach małych był daleko większy niż w pozostałych województwach i dotyczył przede wszystkim przedsiębiorstw zaliczanych do sekcji *Działalność produkcyjna, Handel i naprawy, Obsługa nieruchomości i firm oraz Pozostała działalność usługowa*.

Tablica 36. Struktura pracujących w sektorze rynkowym według województw w latach 1998 i 1999 oraz dynamika zmian zatrudnienia w 1999 r.

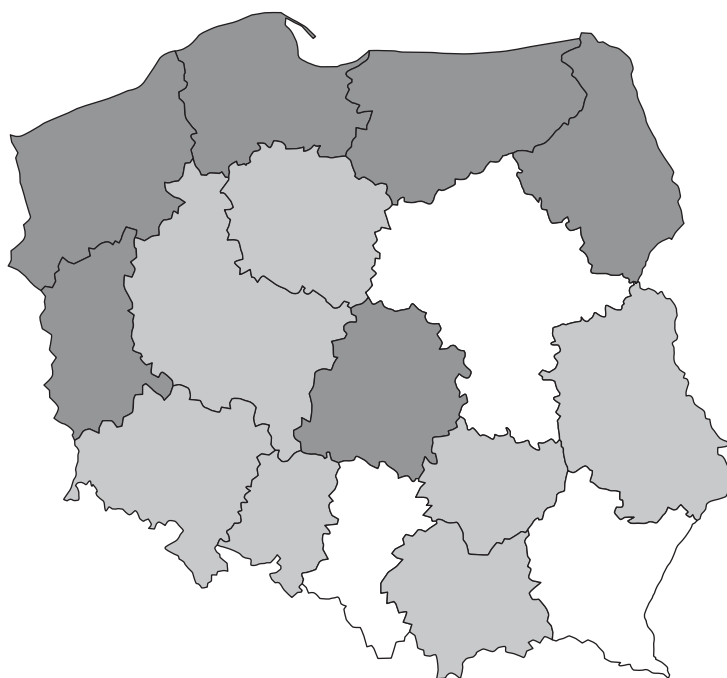
Województwo	Pracujący w przedsiębiorstwach o liczbie zatrudnionych								
	ogółem	z tego			ogółem	z tego			
		0-49 osób	50-249 osób	powyżej 249 osób		0-49 osób	50-249 osób	powyżej 249 osób	
	1998=100%				ogółem=100%				
POLSKA	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	46,2	18,1	35,7
	1999	97,9	98,4	103,8	94,1	100,0	46,6	19,1	34,3
Dolnośląskie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	44,8	19,9	35,3
	1999	102,7	107,9	101,2	96,7	100,0	47,1	19,6	33,3
Wielkopolskie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	48,3	19,6	32,1
	1999	102,4	103,6	107,8	97,3	100,0	48,9	20,6	30,5
Pomorskie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	53,6	20,1	26,3
	1999	101,6	102,7	101,9	99,1	100,0	54,1	20,1	25,8
Opolskie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	43,9	20,9	35,2
	1999	100,5	109,2	100,5	89,6	100,0	47,7	20,9	31,4
Małopolskie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	48,5	18,5	33,0
	1999	100,4	103,3	103,9	94,2	100,0	49,9	19,1	31,0
Lubuskie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	50,2	20,9	28,9
	1999	99,9	106,2	99,1	89,7	100,0	53,3	20,7	26,0
Mazowieckie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	43,2	15,0	41,8
	1999	99,3	91,1	109,4	104,2	100,0	39,7	16,5	43,8
Podkarpackie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	41,8	17,2	41,0
	1999	98,9	103,7	104,6	91,6	100,0	43,8	18,2	38,0
Podlaskie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	49,8	20,0	30,2
	1999	97,4	100,5	101,6	89,5	100,0	51,4	20,9	27,7
Łódzkie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	51,8	18,3	29,9
	1999	95,8	96,6	103,7	89,7	100,0	52,2	19,8	28,0
Warmińsko- -mazurskie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	54,4	22,2	23,4
	1999	95,2	91,8	97,2	101,3	100,0	52,4	22,6	25,0
Świętokrzyskie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	45,8	18,8	35,4
	1999	94,9	95,0	101,5	91,1	100,0	45,8	20,1	34,1
Lubelskie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	45,4	19,1	35,5
	1999	94,8	97,2	103,3	87,2	100,0	46,6	20,8	32,6
Zachodnio- -pomorskie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	54,6	18,9	26,5
	1999	93,9	95,8	97,6	87,2	100,0	55,8	19,7	24,5
Kujawsko- -pomorskie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	48,3	20,9	30,8
	1999	93,4	89,3	104,0	92,4	100,0	46,2	23,3	30,5
Śląskie	1998	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	39,5	15,8	44,7
	1999	93,0	98,0	103,0	85,0	100,0	41,6	17,5	40,9

Konsekwencją zmniejszania się liczby pracujących w małych przedsiębiorstwach był znaczący wzrost bezrobocia we wszystkich wyżej wymienionych województwach, a także w województwie lubuskim, o czym świadczą najwyższe w kraju wartości stóp bezrobocia (por. tablica 37)

Tablica 37. Stopy bezrobocia w 1998 i 1999 r. w wybranych województwach

Województwo	Stopa bezrobocia	
	1998	1999
	w %	
POLSKA	10,4	13,1
Warmińsko-mazurskie	19,7	22,4
Zachodniopomorskie	13,9	18,1
Lubuskie	13,2	17,5
Kujawsko-pomorskie	13,9	16,9
Świętokrzyskie	12,1	15,1

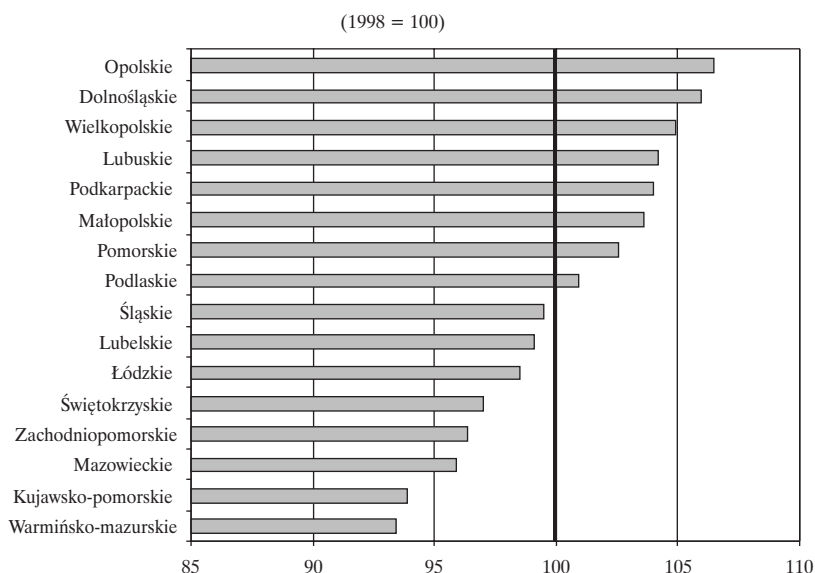
Mapa 3 Pracujący w małych i średnich przedsiębiorstwach

Udział pracujących w MSP w ogólnej liczbie pracujących (w %)

■ powyżej 75 (6) ■ 65 - 75 (7) □ do 65 (3)

Rysunek 20 Pracujący w małych i średnich przedsiębiorstwach w 1999 r.

Gwałtowny spadek liczby pracujących w przedsiębiorstwach małych dał się również zauważyć na obszarze województwa mazowieckiego (spadek o 8,9%), jakkolwiek w tym przypadku zjawisku temu towarzyszył najwyższy w kraju wzrost zatrudnienia w przedsiębiorstwach średniej wielkości (wzrost o 9,4%), a także ponad czteroprocentowy wzrost zatrudnienia w firmach dużych zatrudniających ponad 249 pracowników. Łącznie zatrudnienie w przedsiębiorstwach zlokalizowanych na obszarze województwa mazowieckiego uległo redukcji w 1999 r. o niespełna jeden procent. Wysoki poziom rozwoju gospodarczego województwa mazowieckiego sprawił, iż konsekwencje znaczącego spadku liczby pracujących w małych przedsiębiorstwach były tu daleko mniej dotkliwe niż w innych regionach kraju, czego wyrazem jest m.in. najniższa w kraju stopa bezrobocia rejestrowanego.

7.4. Przychody ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów

W 1999 r. udział MSP w sprzedaży produktów, towarów i materiałów uległ istotnemu zwiększeniu (o 3,4 punktu procentowego) co oznacza, że dynamika sprzedaży osiągnięta przez tę kategorię przedsiębiorstw była wyraźnie wyższa w porównaniu z dynamiką uzyskaną przez przedsiębiorstwa duże (por. tablica 38 w tekście poniżej). Na kształtowanie się relatywnie wysokiej dynamiki sprzedaży MSP w 1999 r. decydujący wpływ wywarło, odwrotnie niż to miało miejsce w latach ubiegłych, tempo wzrostu produkcji sprzedanej przedsiębiorstw małych. Udział tej kategorii przedsiębiorstw w wartości sprzedaży produktów, towarów i materiałów ogółem wzrósł z 39,7% w 1998 r. do 42,7% w 1999 r.

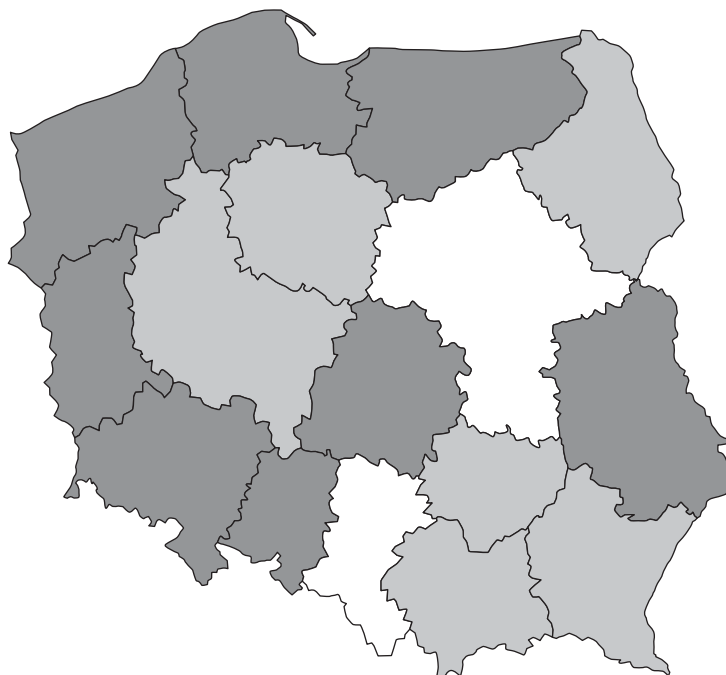
Tablica 38. Struktura i dynamika przychodów ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów w 1999 r. według województw

Województwo	Przychody ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów przedsiębiorstw							
	ogółem	l. zatr. 0-49	l. zatr. 50-249	l. zatr. >249	ogółem	l. zatr. 0-49	l. zatr. 50-249	l. zatr. >249
	Polska = 100%				1998 = 100%			
POLSKA	100,0	100,0	100,0	100,0	120,7	129,5	123,4	110,6
Mazowieckie	28,6	21,0	28,2	37,8	122,8	129,2	133,8	115,0
Śląskie	13,3	12,4	12,5	14,8	113,8	121,4	131,7	100,8
Wielkopolskie	9,2	9,2	10,9	8,2	118,0	120,6	121,8	112,1
Małopolskie	7,9	9,3	6,8	6,9	134,0	151,9	127,3	115,8
Dolnośląskie	6,4	7,1	7,3	5,0	115,1	116,6	120,2	108,8
Pomorskie	5,6	7,1	4,7	4,2	130,8	153,2	108,2	113,1
Łódzkie	5,2	6,5	5,1	3,7	124,8	136,1	119,0	110,0
Kujawsko-pomorskie	4,1	4,3	4,4	2,3	118,0	121,2	113,8	116,7
Zachodniopomorskie	3,7	4,7	3,9	3,6	117,8	133,7	114,2	94,3
Podkarpackie	3,1	3,0	3,0	3,0	114,3	128,8	115,7	98,7
Lubelskie	2,8	3,4	2,7	2,2	113,8	122,3	99,3	111,5
Warmińsko-mazurskie	2,2	2,6	2,4	1,6	116,0	117,7	111,4	116,9
Świętokrzyskie	2,1	2,1	2,3	1,4	121,8	130,6	115,1	116,6
Lubuskie	2,0	2,6	1,9	1,6	128,7	143,5	117,5	111,6
Opolskie	2,0	2,2	2,2	2,1	124,6	127,8	130,3	115,8
Podlaskie	1,9	2,1	1,9	1,7	114,5	122,9	120,6	101,3

Wyraźnie wyższą, w porównaniu do średniej krajowej, dynamiką sprzedaży produktów, towarów i materiałów odznaczały się MSP działające na obszarze województw: małopolskiego, pomorskiego, lubuskiego

i mazowieckiego. Przychody ze sprzedaży produkcji, jakiej dostarczyły w 1999 r. MSP zlokalizowane w wyżej wymienionych województwach, łącznie z firmami działającymi na obszarze województwa śląskiego i wielkopolskiego, stanowiły prawie 2/3 wartości sprzedaży realizowanej przez tę kategorię przedsiębiorstw. Uwagę zwracają zwłaszcza MSP zlokalizowane w województwie mazowieckim i śląskim, których przychody w 1999 r. z tytułu sprzedaży produktów, towarów i materiałów relatywnie szybko wzrastały, a ich udział w sprzedaży osiągnął 1/3 wartości sprzedaży produktów, towarów i materiałów.

Mapa 4 Przychody ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów w małych i średnich przedsiębiorstwach w 1999 r.

Udział MSP w wartości przychodów ze sprzedaży ogółem (w %)

■ powyżej 70 (8) ■ 60 - 70 (6) □ do 60 (2)

Przytoczone dane nie w pełni odzwierciedlają realne przestrzenne zróżnicowanie wartości przychodów MSP z tytułu prowadzonej działalności, co wynika bezpośrednio ze specyfiki statystycznych badań przychodów przedsiębiorstw. Przychody ze sprzedaży produktów, towarów

i materiałów przypisywane są mianowicie do województwa, w którym swoje siedziby mają dyrekcje tychże przedsiębiorstw, a jak wiadomo, pewna liczba firm zlokalizowanych w dużych aglomeracjach miejskich prowadzi działalność gospodarczą za pośrednictwem zakładów porzucanych na obszarze całego kraju.

7.5. Nakłady inwestycyjne

Wydatki przedsiębiorstw na inwestycje, tj. zarówno na stworzenie nowych środków trwałych, jak też na rozbudowę i modernizację istniejących obiektów zależą przede wszystkim od rentowności przedsiębiorstw inwestujących, jak też od przewidywanej rentowności inwestycji. Nie bez wpływu na wysokość ponoszonych nakładów pozostaje także wartość środków zainwestowanych w minionych okresach. Wszystko to sprawia, iż mamy do czynienia z istotną koncentracją nakładów, ograniczającą się do trzech ośrodków o największej liczbie MSP, tj. do województwa mazowieckiego (32,3% ogółu nakładów inwestycyjnych MSP), śląskiego (11,5%) i wielkopolskiego (9,7%) (por. tablica 49 w Załączniku 1). MSP zlokalizowane w tych trzech województwach miały więc ponad pięćdziesięcioprocentowy udział w wartości nakładów inwestycyjnych całego sektora. W znacznej dysproporcji z tym poziomem nakładów pozostają środki, jakie w 1999 r. wydatkowane zostały na cele inwestycyjne w województwie opolskim (1,4% nakładów inwestycyjnych MSP), podlaskim (1,5%) czy warmińsko-mazurskim (2%). Trzeba mieć jednak na uwadze, że występowanie dużych różnic w wysokości nakładów wynika z faktu, iż wielkości dotyczące wydatków inwestycyjnych (podobnie jak w przypadku wartości sprzedaży) przypisane zostały do miejsc będących siedzibą dyrekcji wielu przedsiębiorstw, nie zaś tam gdzie były faktycznie wydatkowane.

Z nieco innego punktu widzenia można ocenić wielkość środków jakie przedsiębiorstwa, zlokalizowane w różnych częściach kraju, przeznaczają na rozwój odnosząc poniesione nakłady na inwestycje do liczby pracujących. Wysokość nakładów, a tym samym możliwości realizacyjne przedsięwzięć inwestycyjnych, rosną wraz z wielkością przedsiębiorstwa, jakkolwiek, jak to wynika z danych zamieszczonych w tablicy 39, w 1999 roku w niektórych regionach, np. w województwie świętokrzyskim czy kujawsko-pomorskim nakłady na budynki, maszyny i urządzenia w przeliczeniu na pracującego były w grupie przedsiębiorstw śred-

nich wyższe niż w grupie przedsiębiorstw dużych. Małe i średnie przedsiębiorstwa zlokalizowane w województwie świętokrzyskim oraz średnie firmy województwa kujawsko-pomorskiego wydatkowały znacznie więcej środków na inwestycje (w relacji do liczby pracujących) niż duże przedsiębiorstwa prowadzące działalność na obszarze województwa łódzkiego, pomorskiego, lubelskiego czy podkarpackiego.

Tablica 39. Nakłady inwestycyjne na pracującego w sektorze rynkowym w 1999 r. według województw

Województwo	Nakłady inwestycyjne na pracującego				
	ogółem	z tego w przedsiębiorstwach zatrudniających			
		do 9 osób	10-49 osób	50-249 osób	powyżej 249 osób
w tys. zł					
POLSKA	11,2	4,1	10,4	12,8	17,3
Mazowieckie	17,2	4,0	8,8	11,8	21,4
Dolnośląskie	11,9	3,3	6,1	6,3	16,3
Pomorskie	11,0	5,0	8,1	10,3	12,8
Wielkopolskie	10,8	2,9	6,4	11,1	23,8
Lubuskie	10,6	2,6	6,6	10,6	17,9
Śląskie	10,6	3,0	8,1	8,3	17,6
Świętokrzyskie	9,5	7,2	20,8	24,7	18,9
Małopolskie	9,3	3,3	4,9	8,6	15,9
Łódzkie	9,1	4,4	4,5	12,1	10,2
Lubelskie	9,1	2,6	7,5	7,7	14,5
Zachodniopomorskie	9,1	3,7	13,5	9,2	21,4
Opolskie	8,6	4,3	8,3	10,4	15,6
Kujawsko-pomorskie	8,4	2,4	3,8	15,8	14,8
Podkarpackie	8,0	3,2	6,6	6,4	13,7
Podlaskie	7,8	2,6	10,0	14,2	17,5
Warmińsko-mazurskie	7,1	4,3	6,7	10,0	17,6

7.6. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw przemysłowych⁵⁸

Celem wdrażania innowacji są zarówno zmiany w asortymencie wyrobów, profilu produkcji, technologii wytwarzania, jak też zmiany struktur organizacyjnych i modeli zarządzania. Zdolność przedsiębiorstw do

⁵⁸ Dotyczy wyłącznie przedsiębiorstw zatrudniających 50 i więcej osób.

tworzenia i wdrażania innowacji jest tym czynnikiem, który określa szanse przedsiębiorstwa na restrukturyzację i pomyślne funkcjonowanie w nowych warunkach ekonomicznych. Jak wynika z danych zawartych w tablicy 40 największa liczba innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłowych, zarówno średnich, jak i dużych, zlokalizowana jest w województwie mazowieckim, śląskim i wielkopolskim. W 1999 r. liczba przedsiębiorstw wprowadzających innowacje znacznie tam wzrosła, przy czym wzrost ten ograniczył się wyłącznie do grupy średnich przedsiębiorstw przemysłowych. Coraz większa liczba przedsiębiorstw podejmowała trud modernizacji procesów technologicznych i zmiany profilu produkcji także w tych województwach, w których istniała dotychczas stosunkowo mała liczba przedsiębiorstw innowacyjnych (województwo podlaskie, świętokrzyskie i zachodniopomorskie). Znaczący wzrost liczby przedsiębiorstw przemysłowych, ponoszących w 1999 r. nakłady na innowacje, wystąpił również w regionach o przeciętnej liczbie przedsiębiorstw innowacyjnych, tj. w województwie łódzkim i małopolskim.

Tablica 40. Liczba przedsiębiorstw przemysłowych ponoszących nakłady na innowacje według województw w latach 1998 – 1999

Województwo	Przedsiębiorstwa przemysłowe					
	Średnie a)			Duże b)		
	1998	1999		1998	1999	
	liczba przedsiębiorstw	1998=100%		liczba przedsiębiorstw	1998=100%	
POLSKA	1039	1238	119,2	1113	1093	98,2
Dolnośląskie	81	99	122,2	98	93	94,9
Kujawsko-pomorskie	77	94	122,1	67	79	117,9
Lubelskie	44	47	106,8	46	46	100,0
Lubuskie	34	29	85,3	33	26	78,8
Łódzkie	70	99	141,4	84	76	90,5
Małopolskie	78	103	132,1	87	93	106,5
Mazowieckie	139	162	116,5	111	117	105,4
Opolskie	42	39	92,9	43	38	88,4
Podkarpackie	33	34	103,0	78	75	96,2
Podlaskie	16	26	162,5	30	29	96,7
Pomorskie	81	94	116,0	49	51	104,1
Śląskie	133	161	121,1	178	171	96,1
Świętokrzyskie	30	41	136,1	37	36	97,3
Warmińsko-mazurskie	34	35	102,9	17	22	129,4
Wielkopolskie	110	127	115,5	120	115	95,8
Zachodniopomorskie	37	48	129,7	35	26	74,3

a) W 1998 r. 51-250 osób, w 1999r. 50-249 osób.

b) W 1998 r. powyżej 250 osób, w 1999 r. powyżej 249 osób.

Mimo znaczącego spadku w 1999 r. liczby przedsiębiorstw dużych, ponoszących nakłady na innowacje, ta grupa przedsiębiorstw znacznie częściej podejmowała wysiłek modernizacyjny. Co drugie aktywnie działające przedsiębiorstwo przemysłowe zatrudniające powyżej 249 osób i co piąte o liczbie zatrudnionych od 50 do 249 osób wydatkowało w 1999 r. środki na produkcję nowych bądź zmodernizowanych wyrobów, na wdrażanie nowych procesów technologicznych oraz na innowacje o charakterze organizacyjno-technologicznym (por. tablica 41 poniżej).

Spośród aktualnie prowadzących działalność gospodarczą przemysłowych przedsiębiorstw średniej wielkości, działalność innowacyjną najczęściej podejmowały przedsiębiorstwa zlokalizowane w województwie pomorskim, małopolskim i świętokrzyskim (ponad 22% populacji aktywnych przedsiębiorstw przemysłowych prowadzących działalność w każdym z wymienionych województw). Znacznie mniej aktywna na tym polu była zbiorowość przedsiębiorstw przemysłowych funkcjonujących w województwie warmińsko-mazurskim i podkarpackim, bowiem

Tablica 41. Udział przedsiębiorstw ponoszących nakłady na innowacje w ogólnej liczbie przedsiębiorstw w 1999 r.

Województwo	Udział przedsiębiorstw ponoszących nakłady na innowacje w ogólnej liczbie przedsiębiorstw aktywnych		
	Ogółem	z tego przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych	
		50-249 osób	powyżej 249 osób
	w %		
POLSKA	27,6	19,2	54,2
Dolnośląskie	26,9	18,1	55,0
Kujawsko-pomorskie	31,2	21,9	63,2
Lubelskie	27,7	18,8	53,5
Lubuskie	19,6	14,1	35,1
Łódzkie	26,8	19,6	51,7
Małopolskie	32,5	22,4	65,0
Mazowieckie	28,1	21,1	51,5
Opolskie	31,2	21,2	60,3
Podkarpackie	28,7	13,4	59,5
Podlaskie	27,8	17,6	58,0
Pomorskie	27,9	22,6	49,5
Śląskie	29,2	19,7	53,6
Świętokrzyskie	31,7	22,0	63,2
Warmińsko-mazurskie	18,4	14,0	37,3
Wielkopolskie	26,2	17,7	55,0
Zachodniopomorskie	20,6	16,1	42,6

tylko nieco mniej niż 14% ogółu przedsiębiorstw tam zlokalizowanych angażowało w 1999 r. swoje środki w tego rodzaju działalność.

Działalność innowacyjna przedsiębiorstw przemysłowych była finansowana przede wszystkim w oparciu o własne zasoby, przy czym uwaga ta w jednakowym stopniu odnosi się do przedsiębiorstw średnich, jak i przedsiębiorstw dużych zatrudniających 249 osób i więcej (por. tablica 42). To wysokie zaangażowanie środków własnych w działalność innowacyjną można tłumaczyć trudnościami, na jakie napotykają przedsiębiorstwa w pozyskaniu środków z innych źródeł. Rozpiętość w wykorzystywaniu środków własnych do finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw przemysłowych, w zależności od miejsca ich lokalizacji, jest bardzo duża. W 1999 r. średniej wielkości przedsiębiorstwa przemysłowe, prowadzące swoją działalność w województwie opolskim, mazowieckim czy lubuskim w ponad 80% wykorzystywały do tego celu środki własne, podczas gdy środki własne przedsiębiorstw zlokalizowanych w województwie świętokrzyskim, lubelskim, podkarpackim czy małopolskim stanowiły mniej niż połowę wartości wszystkich środków przeznaczonych na działalność innowacyjną. W tych ostatnich województwach znaczący udział w nakładach na innowacje miały kredyty bankowe oraz kapitał zagraniczny.

Trzeba tu dodać, że bariery finansowe nie są jedynymi przeszkodami, które utrudniają bądź wręcz uniemożliwiają podjęcie działań zmierzających do zmiany profilu produkcji, jej organizacji oraz modernizacji procesów technologicznych. Inne trudności mają ścisły związek z poziomem aktywności innowacyjnej firm. Przedsiębiorstwa o niskiej innowacyjności stoją w obliczu zupełnie innych ograniczeń niż przedsiębiorstwa najbardziej innowacyjne. Oprócz barier finansowych niemniej ważne dla tych pierwszych mogą być np. bariery związane z organizacją wdrożeń i działalnością marketingową, które są z reguły uzależnione od poziomu. aktywności innowacyjnej przedsiębiorstw.

Tablica 42. Wartość oraz struktura nakładów na innowacje według województw w 1999 r.

Województwo	Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowych o liczbie zatrudnionych powyżej 249 osób									
	50-249 osób					powyżej 249 osób				
	ogółem		w tym			ogółem		w tym		
	w mln zł	Polska =100%	środki własne	pozytskane z zagranicy	kredyty bankowe	w mln zł	Polska =100%	środki własne	pozytskane z zagranicy	kredyty bankowe
POLSKA	2 975,2	100,0	62,3	6,7	8,4	12 274,9	100,0	76,0	3,3	15,1
Dolnośląskie	96,3	3,2	55,4	0,8	43,2	594,6	4,8	85,1	1,8	12,3
Kujawsko-pomorskie	56,9	1,9	63,5	2,5	33,0	520,0	4,2	78,0	0	19,3
Lubelskie	44,9	1,5	26,6	24,2	35,9	1 438,6	11,7	84,1	0	6,5
Lubuskie	29,5	1,0	80,5	0	17,9	159,4	1,3	53,4	2,8	43,8
Łódzkie	350,7	11,8	42,8	1,7	4,5	311,2	2,5	77,7	9,2	5,8
Małopolskie	116,1	3,9	50,1	21,0	27,9	822,5	6,7	65,6	3,1	25,4
Mazowieckie	385,3	13,0	86,3	5,6	8,1	2 933,1	23,9	91,1	0,6	8,3
Opolskie	605,5	20,4	98,2	0,8	0,9	322,6	2,6	57,3	7,0	35,7
Podkarpackie	25,1	0,8	40,8	26,3	22,6	366,4	3,0	71,5	0	1,7
Podlaskie	9,7	0,3	38,8	0,1	27,1	139,4	1,1	63,6	0	7,9
Pomorskie	83,7	2,8	52,0	1,5	3,6	601,5	4,9	39,2	10,6	47,3
Śląskie	256,6	8,6	53,6	0,1	5,5	1 487,1	12,1	59,6	5,9	14,1
Świętokrzyskie	155,2	5,2	14,7	70,3	13,3	308,7	2,5	44,8	44,4	2,0
Warmińsko-mazurskie	49,0	1,6	54,8	3,3	41,9	88,9	0,7	84,8	0	15,2
Wielkopolskie	660,1	22,2	50,6	1,6	2,1	1 806,5	14,7	89,9	0	7,1
Zachodniopomorskie	50,6	1,7	28,6	0,2	6,1	374,3	3,0	19,6	2,6	73,0

Podsumowanie

Kryzys walutowy w Rosji rozpoczął się w sierpniu 1998 r. Dlatego przez większość 1998 r. gospodarka polska mogła rozwijać się jeszcze w sprzyjających warunkach zewnętrznych. Skutki rosyjskiego kryzysu gospodarka polska odczuła w pełni dopiero w 1999 r. W szczytowym pod tym względem roku 1997, wartość eksportu z Polski do Rosji wyniosła około 2 155 mln dol. natomiast w 1999 r. już tylko około 710 mln dol. Oficjalny eksport do Rosji zmniejszył się więc ponad trzykrotnie, a prawdopodobnie w takim samym lub jeszcze większym stopniu eksport nieoficjalny, czyli zakupy dokonywane bezpośrednio przez obywateli Rosji podczas ich wizyt w Polsce. Produkcją i sprzedażą wyrobów składających się na wspomniany nieoficjalny eksport trudniły się z reguły MSP, dlatego kryzys rosyjski dotknął stosunkowo najbardziej silnie właśnie tę grupę przedsiębiorstw. Zmniejszenie się chłonności zagranicznych rynków zbytu spowodowało, że produkcja mogła rosnąć głównie dzięki zwiększeniu się popytu krajowego. Wzrostowi krajowej konsumpcji sprzyjały relatywnie niskie w 1999 r. stopy procentowe (najniższe w całym okresie transformacji począwszy od 1990 r. do chwili obecnej), w wyniku czego radykalnie zwiększyła się kwota kredytów udzielonych ludności na zakup dóbr trwałego użytku. Jednakże nie poprawiło to o wiele sytuacji MSP, ponieważ dobra najczęściej kupowane na kredyt (samochody, artykuły gospodarstwa domowego, sprzęt elektroniczny) wytwarzane są z reguły przez duże przedsiębiorstwa. Ponadto część tych kredytów przeznaczona została na zakup dóbr trwałego użytku z importu, co przyczyniło się do pogorszenia się i tak już niekorzystnego salda bilansu płatniczego. W wyniku niedostatecznego wzrostu popytu łącznie krajowego i zagranicznego, stopa wzrostu produktu krajowego brutto spadła w 1999 r. do 4,1% wobec 4,8% w 1998 r. i 6,8% w 1997 r.

Trudne warunki w jakich MSP funkcjonowały w 1999 r. przyczyniły się do zasadniczego zmniejszenia tempa rozwoju wspomnianego sektora. I tak, liczba małych przedsiębiorstw zwiększyła się w 1999 r. tylko o około 2%, podczas gdy rok wcześniej o 9% a w 1997 r. aż o około 18% (por. paragraf 1.5). Liczba średnich przedsiębiorstw wzrastała w latach 1998–1999 w podobnym tempie około 4,3% lecz w 1997 r. zwiększyła się o ponad 8%. Ponadto wzrost liczby firm średniej wielkości dokonywał się również dzięki przechodzeniu niektórych przedsiębiorstw z grupy dużych do średnich po redukcji zatrudnienia poniżej

granicy 249 osób⁵⁹. W 1999 r., po raz pierwszy w całej dekadzie lat dziewięćdziesiątych, spadła (o 1,6%) liczba pracujących w małych przedsiębiorstwach (por. paragraf 2.3). Liczba pracujących w średnich przedsiębiorstwach wprawdzie wzrosła, lecz wzrost ten jest w dużej mierze pozorny ponieważ dotyczy m.in. zatrudnionych w jednostkach, które z grupy dużych przedsiębiorstw przeszły w 1999 r. do grupy średnich. Spadek liczby pracujących w małych przedsiębiorstwach, obok spadku zatrudnienia w dużych firmach, był jedną z głównych przyczyn wzrostu stopy bezrobocia z 10,4% na koniec 1998 r. do 13,1% na koniec 1999 r. Dodatkową złą wiadomością dla osób poszukujących pracy był fakt, że zmniejszyła się ich szansa przynajmniej dorywczego, sezonowego zatrudnienia lub zgoła nielegalnego zatrudnienia w tzw. szarej strefie. Liczba osób pracujących w szarej strefie zmniejszyła się bowiem w 1999 r. według GUS o około 5%.

Przyglądając się bliżej pewnym wielkościom trzeba jednak z drugiej strony stwierdzić, że biorąc pod uwagę trudne warunki funkcjonowania MSP w 1999 r., przetrwały one ten okres w stosunkowo dobrej kondycji, o wiele lepiej niż duże przedsiębiorstwa. I tak, wprawdzie liczba małych przedsiębiorstw wzrosła w 1999 r. minimalnie ale liczba dużych zmniejszyła się aż o ponad 8%. Spadek liczby małych przedsiębiorstw odnotowano tylko w dwóch sekcjach gospodarki: *Handlu i naprawach* oraz *Transportie, gospodarce magazynowej i łączności*, natomiast spadek liczby pracujących w małych firmach głównie w *Działalności produkcyjnej, Budownictwie* i *Handlu*. Kryzys rosyjski był niewątpliwie bezpośrednią przyczyną spadku zatrudnienia w przemyśle i pośrednio w budownictwie. Natomiast spadek liczby małych firm i spadek liczby pracujących w handlu może być wytłumaczony kryzysem rosyjskim jedynie do pewnego stopnia. W znacznie większej mierze był on spowodowany ekspansją supermarketów, a ogólnie koncentracją działalności handlowej na podobieństwo tendencji obserwowanych na Zachodzie kilkanaście lat wcześniej. Istotę tej rywalizacji między małymi i dużymi firmami handlowymi dobrze charakteryzują informacje na temat wartości dodanej brutto w przeliczeniu na pracującego. W 1999 r. wartość dodana brutto przypadająca na pracującego w małych firmach handlowych wynosiła około 50 tys. zł, a w dużych tylko 38 tys. zł. Jednocześnie tempo wzrostu wartości dodanej na pracującego w dużych firmach wyprze-

⁵⁹ Przyczyną tej redukcji zatrudnienia w dużych firmach prywatnych, a zwłaszcza zagranicznych sprywatyzowanych w połowie lat dziewięćdziesiątych jest wygasanie zobowiązań podejmowanych w momencie prywatyzacji, na mocy których nowy właściciel musiał przez kilka lat od momentu zakupu firmy utrzymywać poprzedni stan zatrudnienia.

działo stosunkowo niewiele odpowiednie tempo obserwowane w małych przedsiębiorstwach handlowych. Rozpiętość między wartością dodaną brutto na pracującego w małych i dużych firmach handlowych jest więc nadal znaczna. Rywalizacja między oboma formami handlu doprowadzi najprawdopodobniej z czasem do poważnego zmniejszenia tej różnicy. Jednakże do momentu uzyskania odpowiednich proporcji, sektor małych firm handlowych poniesie zapewne dalsze straty w postaci zmniejszenia liczby przedsiębiorstw i liczby pracujących.

Inną informacją świadczącą o relatywnie dobrej kondycji sektora MSP mimo trudnych warunków funkcjonowania są dane na temat sytuacji finansowej przedsiębiorstw różnej wielkości, a zwłaszcza dane dotyczące wielkości nakładów inwestycyjnych. Jak już podawano wcześniej (por. paragraf 5.4), rentowność obrotu brutto małych prywatnych przedsiębiorstw prowadzących księgi rachunkowe i zatrudniających powyżej 9 osób obniżyła się w 1999 r. (o 0,6 punktu procentowego) ale mniej niż dużych prywatnych (o 0,9 punktu), podczas gdy rentowność prywatnych średnich utrzymała się na poziomie z roku poprzedniego. Nawet w takich dziedzinach jak: *Działalność produkcyjna*, *Budownictwo* czy *Transport*, gdzie małe prywatne firmy odczuły najbardziej skutki rosyjskiego kryzysu, czego przejawem był spadek liczby przedsiębiorstw lub liczby pracujących, wskaźniki płynności finansowej drugiego stopnia, aczkolwiek w niektórych przypadkach zmniejszyły się, to jednak nie spadły do poziomu poniżej 70% uznawanego za względnie bezpieczny. Jednocześnie tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych dużych przedsiębiorstw, wyrażonych w cenach stałych, zmniejszyło się w 1999 r. o połowę w porównaniu z rokiem poprzednim, natomiast tempo wzrostu nakładów małych firm poważnie wzrosło z 14% w 1998 r. do około 26% w 1999 r. (por. paragraf 6.1). W przypadku małych firm prywatnych trzeba jednak dodać, że ich nakłady na zakup środków transportu wzrosły szybciej (o około 30%) niż nakłady inwestycyjne ogółem. Zachodzi więc obawa, że małe firmy, wykorzystując relatywnie niskie w 1999 r. stopy procentowe, nabywały więcej niż poprzednio samochodów osobowych na kredyt lub w systemie leasingu, z których część wykorzystywana była także, a może przede wszystkim, do celów prywatnych. Niezależnie jednak od tej krytycznej uwagi trzeba stwierdzić, że silny wzrost nakładów inwestycyjnych w małych prywatnych firmach świadczy o optymizmie przedsiębiorców, którzy perspektywy swojej działalności widzieli w jaśniejszych barwach niż wynikałoby to z aktualnej, obiektywnie trudnej sytuacji gospodarczej.

Reasumując trzeba jeszcze raz powtórzyć, że zgromadzone dane wskazują, iż sektor MSP przetrwał rok 1999 w stosunkowo dobrej kondycji. O umiejętności przystosowania się małych firm do trudnych warunków świadczy relatywnie niewielki spadek liczby pracujących, stosunkowo korzystne w porównaniu z dużymi przedsiębiorstwami wskaźniki finansowe a zwłaszcza szybko rosnące nakłady inwestycyjne. W przypadku małych firm niepokojące jest głównie to, że ów stosunkowo niewielki spadek zatrudnienia nie rozkładał się równomiernie w skali całego kraju, lecz skumulował się w kilku województwach (kujawsko-pomorskie, warmińsko-mazurskie, świętokrzyskie czy zachodniopomorskie) gdzie również w poprzednich latach stopa bezrobocia należała do najwyższych (por. paragraf 7.3).

Obserwacja wyników małych firm w 1999 r. prowadzi do niezwykle istotnych wniosków w kwestii możliwości ograniczenia bezrobocia. W 1999 r. wzrastała szybko wydajność pracujących w małych firmach (wartość dodana brutto na pracującego) oraz nakłady inwestycyjne omawianych podmiotów gospodarczych. Spadała natomiast liczba pracujących, a liczba pracowników sezonowych i zatrudnionych na części etatu zmniejszyła się nawet szybciej niż liczba pracujących w pełnym wymiarze czasu pracy. Wzrost nakładów inwestycyjnych małych przedsiębiorstw nie musi więc iść w parze ze wzrostem zatrudnienia, a może przyczynić się wyłącznie do wzrostu wydajności pracy. Dlatego również propozycji wprowadzenia do systemu podatkowego różnego rodzaju ulg inwestycyjnych nie można traktować jako głównego czynnika przeciwdziałającego wzrostowi bezrobocia. Konieczne są także zmiany w Kodeksie pracy ułatwiające stosowanie bardziej elastycznych form zatrudnienia, w tym sezonowego i na części etatu.

Co się natomiast tyczy przedsiębiorstw średniej wielkości, to można je chyba obecnie śmiało nazwać najbardziej zdrową częścią całego zbioru polskich przedsiębiorstw. Składa się on bowiem w znacznej części z prężnych firm ongiś małych, które rozwijając się zwiększyły zatrudnienie do poziomu powyżej 49 osób oraz z zrestrukturyzowanych firm wcześniej dużych, które przeszły kurację polegającą m.in. na redukcji nadmiernego zatrudnienia. Niektóre informacje na temat przedsiębiorstw średniej wielkości (np. dotyczące wolnego wzrostu wartości dodanej na pracującego lub nakładów inwestycyjnych) są na pozór mało korzystne. Nie należy jednak zapominać, że grupa średnich przedsiębiorstw jest podzbiorem wybitnie niejednorodnym i nieustabilizowanym. Tak np. przejście do tej grupy licznych firm poprzednio małych

lub niegdyś dużych może przejściowo zmniejszyć lub skokowo zwiększyć wartość niektórych wskaźników z roku na rok, a budowa pochłaniającego wiele miliardów złotych gazociągu jamalskiego przez jedną firmę średnią (spółka EuRoPolGaz) może wypaczyć tendencje dotyczące zmian wielkości nakładów inwestycyjnych całej grupy firm średnich. Wskaźniki w przeliczeniu na pracującego mogą być w przypadku średnich przedsiębiorstw mniej korzystne również z tego powodu, że jest to jedyna grupa jednostek gdzie zatrudnienie w 1999 r. wzrastało. Mówiąc o sukcesach przedsiębiorstw średniej wielkości w 1999 r. należy także wspomnieć o intensyfikacji działalności innowacyjnej średnich prywatnych firm przemysłowych (por. paragraf 6.6). Trzeba mieć nadzieję, iż jest to symptomem głębszej zmiany filozofii postępowania właścicieli średnich przedsiębiorstw, dzięki czemu proces szybszego unowocześniania polskiej gospodarki będzie kontynuowany w przyszłości.

